

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

ԱԿԱԶԱՆ.

ՎԵՐԵԼՔՈՎ

891.99

Ա-28

ՊԵՏՅՐԱՏ - 1931 - ՅԵՐԵՎԱՆ

06 DEC 2010

87

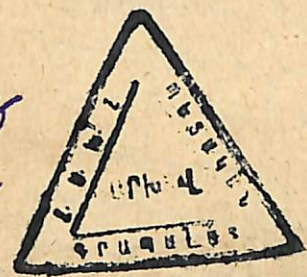
91.99
2-28

Ա. Լ. Ա. Զ. Ա. Ն.

30 MAY 2005

Վ Ե Ր Ե Լ Ք Ո Վ

(Ա. Կ Ն Ա. Բ Կ Ն Ե Ր)

Handwritten notes in purple ink:
12545
6284

Ա Ն Տ Ը Ր Ա Տ

1931

Յ Ե Ր Ե Լ Ք Ո Վ

01.2013

14.754

1

ՀԱՅ ԿԱՄ ԾԸ

Պետերատի տպարան
Փլավիտ. № 6541 (P)
Պատվեր № 3275
Հրատ. № 1691
Տիր. 4000

1600-83

5224-55/

Ա Ղ Ե Տ Ը

Այս նուէն գնացքով դեռ յերեկ, վառված հետաքրքրութեամբ, Հայաստանի աշխատավորութեան շիւտարութեան սիմվոլ—Շիրջրանցքի պատմական հանսին եյինք գնում:

Այս նուէն գնացքով այսօր Խորհրդային Հայասանի աշխատանքային փեթակ—Լենինականի ծանր աան ենք գնում դիտելու:

Վորպիսի հակադրութիւն:

Ալեքսանդրապոլ—Գլումբի՝ քանդեցին բզկացիներն, դաշնակցական փաշաներից ու խմբապետներից նչև տաճկական բեդերն ու փաշաները:

Նրանց շրապներները խանձեցին կյանքն այնտեղ: Նրանց կրակը մոխրի ու թշվառութեան կուշտեր լեզ:

Ու նրանց սև ձեռներով մի պահ կանդ առավ տրեյան այնտեղ:

Սակայն. —

Հայաստանի աշխատավորութեանն իր յեղունգրով անդամ քերեց ու դուրս թափեց անցյալի մուրն կեդար:

Նա՛ մի մարդու նման փոքրի կանդնեց ու փոքրի նեց մեծնոց քաղաքը:

Սիրելի դարձրեց նրան ամբողջ Հայաստանում: Լենինական. — Սակայն քանդեց ու բզկացի նրան թեյան կուշ տարերբը:

2

Բայց նա նորից վտառքի կկանգնի, նորից կհնչի ախտեղ աշխատանքի ու խնդութեան լերգը, վորովհետև ամբողջ Հայաստանի աշխատավորութիւնը մի մարդու նման վտառքի վրա չե, վորովհետև յողբայրական Բագուն իր մաղուավոր ձեռքն է յերկարում նըրան, վորովհետև Վրաստանի պրոլետարիատը նրա հետ է դժբախտութեան ժամին, վորովհետև Ռուսաստանի ստեպներից չեկած Կալեսնիկոֆը ու Տեալեյակին պենքը ձեռքին պատրաստ են մեռնելու նաև լենինականցու փրատակներէ վրա:

Լուանի լուսով շրջենք ավերակները:

Ամեն թաղում փլվածքներ: Քարի ու հողի մռայլ կույտեր:

Քարաշեն տների բարձրականջուն վերջին բեկորները ողում կուացած:

Գերաններ՝ ողում ցցված ու պատերի կիսակործան կատարներից առկախ:

Պատեր՝ իրենց կատարչալ ամբողջութեամբ փողոցում փռված:

Սենյակները թափուր են ու անտեր:

Կյանքն անցել է դուրսը, փողոց, զբոսավայր:

Իրար են կպցրել ով ինչ ունի, փալասից ու խալիչից մինչև սրբիչ ու սփռոց և քաղաքային չերկու զբոսավայրերում այլ «նյութեղենով» կառուցել «նոր» քաղաքը, վրանաքաղաքը:

Վրանաքաղաքի մի «փողոցում» սուանց վրանի, խոտերի մեջ կուչ է չեկել Կոմյերիտմիութեան գավկոմի քարտուղարը մի տասնյակ կոմյերիտականներով:

Առաջին առատաբոց խարուչի մոտ մենք հանգիպեցինք Հունաստանից յեկած արևմտահայերի:

Նրանք և բոլորը, գոհ ու վողեորված են ցույց տրվող խնամատար վերաբերմունքի և ոգնութեան համար:

* * *

Քաղաքապահ ոուս ղինվորների պոստերում ենք: Նրանք էլ խարուչի շուրջն են հավաքվել: Ավիլի քան բարձր է նրանց տրամադրութիւնը:

Նրանք ամենևին դժգոհ չեն, վոր հազարավոր վերստեր հեռու իրենց հայրենիքից, խարուչի ու վըլատակների մոտ անքուն գիշերներ են անցկացնում:

— Պրոլետարիատն ամեն տեղ մեկ է, նույն բանվորներն ենք մենք, — ասում է ուկրայնացի կարմիր մարտիկ Շկուտեցկին:

Շրջեցինք կարմիր մարտիկների բոլոր պոստերն ու խարուչիները:

Պատմում են հերոսական հալիզոգներ: Կարմիր մարտիկ Կոլեսնիկովին հանձնված է յեղել Պետական բանկի պահպանութիւնը:

Նա կանգնել է անշարժ նրա դուան մոտ:

Փախչում են ամենքը:

Փախչում է վողջ քաղաքը:

Կոլեսնիկովը անշարժ է իր պոստում:

Փախչելու առաջարկութիւն անողին Կոլեսնիկովը հրացանի փողն է ցույց տալիս:

Շարժվում են տները:

Քանդվում են տները:

Քարերը զլորվում են Կոլեսնիկովի վոտների տակը: Բայց նա, աներեր իր պոստի վրա չե:

Տեսլեյակին պահակ է գիլիգիլայի զրամարկի մոտ:

Պատերը փլչում ու թափվում են նրա շուրջը:

Ծածկում դբամարկդը:

Ամեն կողմից կանչում են նրան—«հեռացիր»,
«փախիր» ..

— Յես կմեռնեմ իմ պոստի վրա—սառն ու ան-
տարբեր պատասխանում ե նա:

Նույնպես փլչոզ պատերի տակ և նրանց պոստը:

Մահն և կախված ծամաված պատերից ու սև քա-
րերից:

Կանգնել են նրանք, կարմիր մարտիկներ Լյուկո-
վիչը և Չեփինսկին:

Նրանք նույնպես վճռել են մեռնել իրենց պոս-
տերի վրա:

Հեռագրատանն աշխատում և կոմյերիտուհի Լի-
զան:

Գործը կարևոր և ու շտապ:

Յերկրաշարժը խուճապ և սպուռում ամբողջ հեռա-
գրատանը:

Լիզան վաչը և շարժում իրեն լերկորդ հարկի
պատշգամբից:

Նրա թևը ջարդվում է:

Ջարդված թևը կրծքին կապած, լերկաշարժից
հետո նա դեռ լերկար աշխատում և հեռագրատան մե-
քենայի—իս պոստի վրա:

Շքջում ենք խարուկից-խարուկի:

* * *

Լուսալգ:

Արագածի թևերի ուղղությամբ վառվել և սկսվում
մի հսկա խարուկի:

Բոցերը լիզում են ամպի քուլաները:

Բոցերը գնալով ծավալվում ու ավելի գունեղա-
նում, արնագույն են դառնում:

Հրդեհ՞ և, թե մի հսկա վիշապ և վոյշակիզում
Արագածի կատարին, ներկելով ամբողջ շրջապատն իր
արյունով:

— Վոչ:

Այդ արևն և ծագում:

* * *

Վրանաքաղաքի բնակիչներն արդեն կամաց-կա-
մաց վեր են կենում քնից:

Ահա ուրիշ ախլի կացարան:

Յերկու ֆուրգոններ, Ձիերը լծված, պատրաստ:
Վրանածածկ:

Նրանց տերերը ձիերը լծած-պատրաստ են պա-
հում, վոր աղետի ժամանակը... փախչեն ուր վոր ձեռ-
նուռ յե:

Անցնում ենք մի վրանի մոտով:

Դեռատի մի ոբիորդ, կիսահագնված, հայելու դի-
մաց, չոքել և մի թախտի վրա և բամբակով սպիտակ
փոշի յե քսում լերեսին:

— Վոյ... հատեղ ել պուդրան չի մոռացել, վրա
յե բերում ընկերս: Տարորինակ է:

Նորից ավերակներումն ենք:

№ 22 նրբանցք:

Կուլտեր, կուլտեր ..

Քաբի, հողի, փայտի ու կարասիների կուլտեր:

Կուլտերում շքջում են մարդիկ, այդ կուլտերի
տերերը:

Նրանցից մեկը քանդում ու քրքրում և կուլտերը,
կորած իրերը գոնե լերեսն հանելու համար:

Գլուղեբուն: Ասես մի հսկա փոցիս դաժանորեն ու
անզթորեն հավասարեցրել ե այդ իրար վրա կծկված
անակները:

Վոչ մի պատ կ'ընգուն:

Ավելի ճնշիչ ե տպավորությունը գյուղերում:

Քարակույտերի ու հողաթմբերի տակից հանվում
են այլանդակված դիակներ:

Մայր ու մանուկ, ամուսիններ, ամբողջ ընտանիք:

Անասունների դիակներ:

Վողջ մնացած գյուղացին ոգավել ե այդ անա-
տունի գոնի վերջին հնարավորությունից: Քերթել ե
նրա կաշին ու կապտած, սևացած ե ջարդոտված դիա-
կը շարտել հողակույտերի վրա, ահռելիության պատ-
կերը կատարյալ դարձնելու համար:

Գյուղացու սիրտը կտարված ե ու վիզը ծուռ:

Ձոհերին չեղբայրական շիրիմ ենք իջեցնում: Սըր-
տակուր ու մուսլ:

Բաց արամիս նստել չենք կարող:

Մենք վերաշինում ենք ե բնության քանդածը,
դիմադրավում ենք ե նրա արհավիրքներին:

Հայաստանի աշխատավորության հետ ե Ագրբե-
ջանի, Վրաստանի, Ռուսաստանի, Ռուսաստանի, վողջ
Միության աշխատավորությունը:

Նավթաշխարհի բանվորը, ուկրաինացի մարտիկ
կոլեանիկովը, Վրաստանի մուշան, Հայաստանի պրո-
լետարիատի հետ ձեռք-ձեռքի տված, կենինականի ե
զավառի վերստին տրորված աշխատավորության հա-
մար կըացեն կառուցման, վերելքի, նոր կյանքի պայ-
ծառ առավոտը:

1926 թ. նոյեմբեր:

ԳԻՈՆԵՐԱԿԱՆ ԱՌՆՎՈՏԸ, ՍԱՎԵՏԱԿԱՆ ԱՐՏԵՐԸ, ԳՅԱՌՆԻՆ ՈՒ ԿՈՄՈՒՆԱՐՆԵՐԻ ՔԱՐԱԺԱՅՈՒՐ

Արևի հրե սկավառակը վեր շարավեց նորքի բըլ-
րակի հետևից, ե Արուվյան փողոցի լերկու կողմերում
պատվի շարված ծառերի բանակի մեջտեղումն անցնող
պիտենբական վաշտն իբ փողի ու թմբուկի հատու հըն-
չյուններովն՝ ավետեց Յերևանի առավոտը:

Արուվյանը թաց ե. ասես գիշերն ամբողջ աշխա-
տանքի մի մեծ բանակ ջրով լվացել ե վողջ պողոտան
ու առավոտյան հոգնարեկ, մեկ սրունքներով շարվել
սովի ափերին հանգստանալու: Ծառերը:

Կիրակի առավոտ ե.

Քաղաքն արդեն զարթնել ե ու սերունդները
զործի վրա չեն:

Կրտսերն՝ Յերևանի՝ առավոտն ավիտելով, բարձ-
րացավ Քանաքեռի բլուրն ի վեր զրոստանքի:

Միջակը, կենդանացրել ե սպորտի մարզադաշտը:
Իսկ ավագը՝ հրացանով, զինամարզանքի յե շտա-
պում:

* * *

Գնում ենք Բաշ-Գյառնի:

* * *

Ութը ամբակները դոփշուն — աղմուկի մեջ Յերե-
վանի վերջին փողոցը թողինք ու կապույտ ահագին
սինու պես մեր առաջը փովեց Թոխմախան գյուր:

Յերկնքի մուգ կապույտն ավելի յե գունեղացրել

լծի չերեսը, վորի վրա առավոտյան զեփյուռը հաղա-
րավոր ուրախ կոհակներ և շարեր:

Քարոտ և ճանապարհը:

Ճամբեղբին, չեկեղեցու դռան առջև կեղևված մու-
րացիկների պես, պըպըզել ու ձեռները քեզ են յեր-
կարում ժայռերը:

Նբանք բազմերանդ են ու բազմատեսակ:

Թավշի գզգզված զգեստներ ունեն միքանիալ:

Վոմանց կըծքին բնության գարերի պատմու-
թյան սեպագիր արձանագրությունն և քանդակված:

Վոմանց վրա ասես՝ անցնող նկարիչը վրձինով
փորձել և բոլոր յերանգներն իրար վրա, իրար կողքի
ու դնացել բնությունը նկարելու, թողնելով յերբնե-
րանդ ժայռերը ճամբեղբին:

Քարքարոտ ու նեղ մի արահետով բարձրացանք
հանդիպակաց բլուրը, և լեռների ու բլուրների գոլում
հանգչող արտերի բազմերանդ գորգը ժպտաց մեզ:

Սրճագուլն հողի ճանապարհի չերկու կողմերում
փովել են կանաչ, դեղնականաչ, դեղին, ծիրանի, բը-
րոնդե ու նարնջագույն արտերը, վորոնց գույների
զեղեցկությունը լրացնելու համար ասես, տեղ-տեղ մեջ
են ընկել դեղին, կապույտ ու կարմիր ծաղիկների շեր-
տերը:

Դեպի աջ, բայլելիկ լքամիտ ու խոհուն կոմի-
սարի նման, ձեռքը քունքին, նստել և Մասիսը և
կարճես հսկում և դաշտերի խորհրդավին ստեղծագոր-
ծումին:

Վորքան ուրախ ու ծիծաղուն և աբսուրդ զեղեց-
կությունը:

— Հոյ, արտեր, վոսկեկարմիր, սավեսական ժըպ-

տուն արտեր: Ջան, արտեր, դառ ու գմբուխտ, ա-
ղստ արտեր: Վոր վարպետ նկարիչը տվեց ձեզ գույ-
ների այդ վառ ու կենդանի փայլը: Ո՞վ վոսեց ձեր
այտերին այդքան քաղցր ժպտալ: Ձե՞ վոր ձեր վրա-
յով թնդանութների ավերիչ անխնսերն են անցել:
Ձե՞ վոր շրապնիլը խանձել և ձեր կուրծքը և հաղար
խումբ ու խմբապետ իրենց վաչքի կրունկների տակ
տրորել են ձեր կենդանությունն ու զեղեցկությունը:
Այժմ ժպտուն եք, այժմ ծփում եք դուք, խորհրդավին
զրոշակի պես ուրախ ու ծփուն:

Իր արտի պես ժպտուն և ուրախ և գլուզացին

Նա հիացքով և նալում արտերի վոսկե ծփան-
քին, նրա այտերին դոհունակության ժպտուն և սա,
վառնում թևատարած:

* * *

Նորից վերելք, նորից բլուրներ, նորից վայրեջր-
նորից ժպտուն արտեր, ու սրճագուլն ճանապարհը
չերկարում և:

* * *

— Դո՛նչ և այս գլուղի անունը — հարցնում ենք
գլուղից դուրս, կայտուն ուլիբի հետևից ցատկաբազ,
փոտարորիկ մանկահաս տղջիկանը:

— Ստոնադբյու՛ր:

— Իսկ վորտեղ խոնելու ջուր կա:

— Այ ենտեղ, են քարերի մոտ, — պատասխանում
ու իր ուլիբի ամբողջ հոտով մինչև «աղբուրը» մեզ
ուղեկցում և փոքրիկ հովվուհին:

Ահա Սառնաղբուրի «սառն» աղբուրը:

Մի գուլգ մեծ քարացած ափերի մեջ հավաքված

մի գուլլի չափ գոլ ջուր, վոր արևից պաշտպանվում է իր վրա կռացած ժայռովը:

Իրար միացած ավերով ժայռի հսկա ավից հանեցինք ու կուլ ավինք միքանի կամ ջուր և Սառնադրուրի միջով շարունակեցինք ճանապարհը:

Մի քանի տասնյակ ծուռ ու մուռ, ցածահասակ տներ, նույնքան ավարի կույտեր ու խոտաղեղեր, փոշու և աղբի մեջ կորած փողոցներ, մինչև պորտը բաց, վաղվզող կեղտոտ մանուկներ— ահա Սառնադրուրը:

Մտահոռւմ ենք թրքական Ղուրբաղալու գյուղին, վորից մի քանի ցած ու կիսափուլ պատեր և գյուղում հոսող առատաջուր աղբուրն և ֆնացել:

Ու հիմա կիսախարխուլ այս պատերն ամեն անցորդին սկամա, նորից հիշել են տալիս դաշնակցական սև ու դաժան անցյալը:

Նորից չոքեցին մեր առջև մի քանի բլուր, նորից ձիերը կածաններով բարձրացան ու ձորերից վեր չեկան, նորից սրճագուշն ճանապարհը վստրվելով փովեց նըրանց սմբակների տակ, մինչև նրանք վերջնականապես հանգիստ ու կեր ստացան Բաշ-Գյառնիում:

Բաշ-Գյառնի—

Այստեղից ելին վրանում դաշնակցական թնդանոթները 1921 թ. գարնանը, խմբապետ Մարտիրոսն այստեղից եր սպանում «գրավել» Յերևանը, Նժդեհը՝ Ջանդեղուրից և Յապոնը՝ Դարալագյազից այստեղին ելին ոգնության փութում, կարմիրներին «մաքրելու» համար: Այստեղ լոնց դաշնակցական վերջին հրացանը և այստեղով անցավ, անվերադարձ կերպով, դաշնակցական պետականության վերջին բեկորը:

* * *

Շրջգործկոմի նախագահի առաջարկութեամբ գրում ենք Գյառնու բերդը դիտելու:

Համբարձումը— այդպես եր շրջգործկոմի նախագահի անունը— Մոկսից, գաղթի ու պատերազմի ալիքներում մինչև Բաշ-Գյառնի չե հասել ու գյուղացիութեան ցանկութեամբ դարձել շրջանի ղեկավարը:

Ուրախ ու ժպտուն է Համբարձումը. սավիտական արտերի քաղցր ժպիտը փայլում է և նրա դեմքին:

Մայրամուտին մեզ հանդիպող թուրք տարեց գյուղացին հիացմունքով արտահայտվեց «Շուրա Հյուքումեթ»-ի և Համբարձումի մասին:

* * *

Ահա և Գյառնու բերդի մուտքի կամարի վերջին բեկորները, վորոնց վրա հողագուշն մողեսներն են սողում ու թռչկոտում:

Ահա նախկին ֆեոդալների, արքաների կուլտուրան. Ինչպես են նրանք ժեռ քարերի վրա այնքան գեղեցիկ ու սքանչելի կերպով քանդակել զարդանկարներ և առյուծազլուխ հսկա խոյակները կանգնեցրել ահագին քարե սյուների վրա:

Ներքևում, անդեղախոր հսկա ձորում, բերդի բայոն պատվանդանը լիզելով, ահեղաթափ վազում է Ազատ գետը:

Ազատ է գետի անունը, ազատութուն է ցանկացել նա, բայց արքայական բարձունքը ժայռի անխորտակելի շրթաներով կապել է նրան իր վտոցերի տակը, զեմը վորպես պահակ շարել է չեղենիներով

դինաված բլուրների բանակները և ազատութեան չերզը շուրթներին, բանտարկել և կիրճում Ազատին, բնութեան Վարքայավայելը հրաշալիքը լրիվ վարձնելու համար:

Իմացի հսկա քարածալուր, հանդից դարձող մըշակի պես հոգնարեկ, նստել և գետափին ու գոլ ջրում լվանում և իր հոգնած վտանները:

Սքանչելի յե Գյառնու բերդը:

Վերևում, չերկնքի կապույտ ու միակտուր սափանն և փովել, հսկայական անդնդում Ազատի վայրի չերզն և աղմուկ, շրջապատում այգիներն ու պուրակներն են փովել ու հեովից Գեղամա լեռների շղթան գլխարկը հանած, վողջունում և ժպտերես:

Հրաշալի յե չեղիլ արքա նախնիների աղաբանքը, ոժոված վայրի սքանչելի գեղեցկութուններով:

Այս ապարանքում նրանք կերել ու խմել գետնութեան ու շխալութեան տարիներ են գլորել իրար հետեից: Այս բարձունքներից նրանք արեկ, հրամայել են Հալաստանի գլուղացուն, վորն իր ուսերով բարձրացրել և արքայական ապարանքն ու բարձունքները իր քրախնքով ճոխացրել այդ ապարանքի կյանքը և ինքը, քսենեֆոնյան գետնափորեր և շինել ու պատսպարվել մեջը:

Կերել խմել, հարրել են այս ապարանքում հայ արքաները, իշխանները, նախարարներն ու սպարապետները և հաճույքի ժամին, իրանց փափկասուն հարսերին ու դուստրերին գվարձացնելու համար տասնյակ ու հարյուրավոր գլուղացիներ «պատժել» ու վայր են շարտել ժայռերի կառարներից դեպի Ազատի քարքարուտ ծոցը:

Իարերը քանդել են բերզն ու սպանանքը, վորոնց բեկորները, գետնահատ, մուսլ գեմքերով գետնու մաճում են փառահեղ անցյալի մասին:

Իեռ յերկար շրջեցինք արքայական փրատակների վրա ու դիտեցինք բնութեան հրաշալիքները և չերք պատրաստվում և յինք վերադառնալ, լուրջ ու հաստատ ատնով սասց պոետ ընկերս:

— Այս արքայական ավերակները վրա մենք սոցլիալիզմ կկառուցենք:

* * *

Գյառնու բերդից քիչ հեռու, Ազատ գետի ափին, հասակով կանգնել են մուսլ ու գորշ ժայռերը:

Նրանք հանցավորի պես գլխիկոր են:

Նրանց գորշ կողերին արջունով արձանաղբվել և մարդկային գաժան յեղեռնի պատմությունը:

Այստեղ են գահավիժորեն անդունդ գլորվել կոմունարները:

Իաշնակցական գաղազած հորդան, 1921 թ. գարնանը, իր անփառունակ փախուստի բուլեյին, այս քարածալուրից անդունդ և գլորել բանտարկված կոմունարներին:

Նրանց ջարդվող գանգերն ու կողերը ներկել են ժայռերն արջունով, ու Ազատը գրկել, գուրդուրել և նրանց բղկաված մարմինները:

Նրանց արջունը հոսել և այստեղ ու այդ արջունի գնով սավետական արտերը վտակի ծիմնք են հագել և աշխատավոր գլուղացին, ժպտը գեմքին, Սովետական խաղող ու ազատ աշխարհի գովքն և անում: 1926 թ.

ՆԱՄԱԿ ՈՍՏԻՆ ՉԵՄԲԵՐԼԻՆԻՆ

Միտորը Չեմբերլին.

Այնքան ուրախ, այնքան յուզում ու քրտնաջան կյանքն ե հիմա վերսկսվում մեր աշխարհում:

Յուրան արդեն նվազել ու վերջանալու վերա լի:

Ամպերի գորշ պատնեշներն-անկարող յեղան բան-տարկել մեր արեւը:

Նա հիմա այնքան վառ է, այնքան փայլուն:

Ու նրա գարնանային շողերի տակ, վաղորդայնին, սառ ջրում լողանք են կատարում մեր պիտոներներն և հետո այնքան գեղեցիկ է դիտել նրանց կատուն շարքերը, այնքան հրապուրիչ նրանց թմբուկի հատու ու մարտական շեշտը:

Յերբ նրանք յուռում են մեր փողոցներով, գործարան շտապող բանվորն իր մաքում ծափահարում է ապագա հեղափոխական, աներեր ու ամբակազմ քաղաքացուն:

Այնքան գեղեցիկ է բացվում գարունը մեր աշխարհում:

Ու մեր աշխարհն այնքան ուրախ է դիմավորում կենսաբեր գարնանը:

Այս ձմեռը մեր գյուղերում կյանքն ավելի հետաքրքիր անցավ, միտորը Ոստին:

Մենք ավելացրել ենք խրճիթ-ընթերցարաններին ու լիկկայանների, թխվածք-

հատրակների, ու մարտիտականներին հետ՝ այս

ձմրանը լիկկայանում սովորում եր և մեր հասակ առած գյուղացին:

Իսկ վոր ամենից հետաքրքիրն է՝ այս տարի չափազանց լավ են անցնում խորհուրդների վերընտրությունները գյուղում:

Գյուղացին զարմանալի ակտիվացել է:

Նա լերկար ու լերկար ժամեր է նստում, մտածում, դատում, վիճում և ապա քվեարկում իր ղեկավար մարմինը:

Սակայն այս բոլորը գուցե ձանձրալի թվա Ձեռ համար և ուզում եք, վոր անցնեմ բուն նչութիւն:

Ինչ արած, չնայած Ձեր նամակն ևլ բավական ձանձրալի ու տաղտուկ պատմության կրկնությունն էր, բայց մեր բանվորները բարեխղճությամբ կարգացին մինչև վերջը:

Միտորը Չեմբերլին.

Մի քանի որ առաջ մենք տոնեցինք կարմիր բանակի իններորդ տարեդարձը:

Չափազանց հետաքրքիր էր տոնակատարությունը:

Մենք ամբողջ գործարանով շրջեցինք զորանոցները:

Ինչ զորանոց: Հրացանի, քվեացիների կողքին գիրք ու գրիչ և Մարքիս Լենինի ակումբ, ու կարմիր անկյուն:

Աշխարհիս յիսնամյա պատմության յայդպիսի զորանոց չեք տեսել:

55-4255

42

1600-85

Շատ եմ ցավում, վոր դուք դեռ չեք տեսել մեր դորանոցները. միտաբար Ոստին:

Մեր կարմիր զինվորը վոչ միայն գիտե ուզիդ նշանին խփել. վոչ միայն գիտե թե ում շահերն է պաշտպանում, վոչ միայն գիտե թե Մեծ Բրիտանա-կա՛ն ու Իրլանդական կղզիներում նստած լրբերի մի սնտուկուն անլուր կերպով կեղեքում ու շահագործում է զաղութները բազմավերտն աշխատավոր մասսային, այլև գիտե հավելյալ արժեքի տեսութունը և հեղափոխական շարժումների պատմությունը:

Մեր կարմիր զինվորը դեռ չերկու տարի առաջ բռնի, անդրազեղ եր, բայց այս տարի բանակի տոնին նա այնպիսի ճառ արտասանեց, վոր կտրաբսեյի, յեթե լսելիք:

Բանվորական մասսան միախառնված իր շինվոր հարազատների հետ, նստած դահլիճում լսում էր հոնտորներին:

Ահա մեկը: Նա բեմ բարձրացավ, հանեց աստղա-կուռ կոմունարկան, մեր աշխարհիս հատուկ մի քաղցր ժպիտ խաղաց նրա դեմքին ու մենք լսեսինք նրա ճառը.—

— Յեթե անգլիական քովթան շունը շարունակի դեռ հաչել ու ցուլց տալ մեզ իր փթած ատամները, ապա մենք մի հարվածից կջարդենք նրա վերջին ա-տամներն ու գանգը:

— «Ուոուա...» կանչեց դահլիճը և լսլորս սըր-տանց ծախահարեցինք:

Ապա բարձրացավ մի հին բանվոր, նա ժպտաց ու ասաց.—

— Մեր մուրճերի կողքին հրացան էլ ունենք, մեր

վառսղը չոր է, իսկ մուրճը գորկոյ Վճռական ժամին մեր ճակատն այնքան ամուր կլինի, վոր վոչ մի ուժ պատուել չի կարողանա:

Կարմիր զինվորները նրան ձեռների վրա բարձ-րացրին ու վոյջ դահլիճը «ուուաա» կանչեց:

Սնանդավառությամբ մեզ ճամբու դրին կարմիր զինվորները:

* * *

Այսօր առավոտն այնքան ուրախ էր և արեւ վտուվում էր ամպերի գորշ պսակի միջից:

Գործարանում յերբ դեռ աշխատանքի ազդանը-շանն ուշանում էր, մենք հավաքված կարգում ելինք, ձեր հայտագիրը, ներկայացված մեր իշխանությանը, միտաբար Չեմբերլեն:

Յերբ վերջացրինք ու կարգացինք ձեր անունը, չհեղանք միտաբար, հին բանվորներից մեկը, վորն չերկաթե կսճղի նման է, ժպտաց ու Չեր հասցեցին ավե-լացրեց:—

— ՂՈՒՌՈՒՄՍԱՂՂՂ

Մի քանիսը ծիծաղեցին, մի քանիսը հայհոյեցին:

Հետո չերբ աշխատանքի ազդանշանը խիեց, նր-բանք գործի անցան և ձեր նստան ավելի բարձրաց-րեց նրանց աշխատանքային խանդավառությունը:

Բայց դուք շատ եք հուզված չերեում միտաբար Ոստին: Մենք կտրծում ելինք, վոր միայն բրիտանական բան-վորը կամ չինական ուրջին գաղտնի կերպով ձեռքից-ձեռք տալիս ու կարգում ելին «Պրավդան», «Իզվեստի-ան», մենք կարծում ելինք, վոր միայն նրանք ելին հե-տաքրքրվում մեր հեղափոխական առաջնորդների ճա-

սերով, բայց ուրախ ենք, վոր դուք ել եք հետևում
դրանց:

Բայց շատ եք հուզված չերևում միտքը Ոստին.

Վորոշիլովի և Ռիկովի ճառերն ինչպես չերևում ե
ձեզ մի քանի անքուն գիշերներ են պարզակել:

Իսկ չերազումն ել «Պրավդայի» նոր համարներն
են տնկվել ձեր աչքի առաջ:

Ցավում եմ, վոր այդքան հուզվել եք միտքը
Ոստին:

Բայց դուք միայն Վորոշիլովի ու Ռիկովի, Ստալի-
նի ու Բուխարինի ճառերի մասին եք իմացել:

Իսկ չեթե դուք լսելիք մեր աշխարհի ամեն մի
բանվորի, ամեն մի գյուղացու և ամեն մի կարմիր
զինվորի ճառերը, անշուշտ բոլորովին կկորցնեյիք քնի
և հանգստության ընդունակութունը:

Բայց, դուք միայն «Պրավդան» ու «Իզվեստիան»
եք կարդացել շատ-շատ «Բարոչայա դագետան» ու
«Մոլոտը» իսկ չեթե դուք կարդայիք մեր բազմահա-
զար պատի թերթերը, այնքան կտխրեյիք, այնքան
կջղայնանայիք, վոր վոչ մի նոտա ձեզ հանգստու-
թյուն չեր բերի:

Շատ եք հուզված չերևում միտքը Չեմբերլեն
Հուզված ու անհանգիստ:

Ադրթեցիք ձեր աստծուն գուցե նա հանգստու-
թյուն ու խաղաղ քուն կպարգևի ձեզ:

* * *

Միտքեր Չեմբերլեն:

Այնքան ուրախ, այնքան յեռուն ու քրտնաջան
կյանք և հիմա վերսկսվում մեր աշխարհում:

Ամպերի գորշ պատնեղն անկարող յեղավ բան-
ուարկել մեր արևը:

Նա հիմա այնքան վառ և այնքան փայլուն:

Այնքան հուբերան:

Մեր գյուղացին արդեն պատրաստում ե իր գար-
նանային աշխատանքին, նա արդեն սարքի չե գցում
խոցին ու գուլթանը «խամից և հանում» իր լեզն ու գո-
նեղը:

Շատ գյուղեր արդեն տրակտորով են վարում
հողը:

Շատերը պատրաստվում են նոր տրակտորին
չիմավորելու:

Գործարաններում չեռում և սոցիալիզմի կառուց-
ւան աշխատանքը:

Մենք մեքենայացնում ենք մեր չերկիրը:

Նորանոր գործարաններ ենք կառուցում:

Ու կարմիր բանակը սովորում և վոչ միայն վարժ կը-
բակել այլ և ուսումնասիրել հավելյալ արժեքի տեսու-
թյունը և սովորել այն, վոր Մեծ Իրիտանական ու
իրլանդական կղզիներում նստած կապիտալիստական
մի մահամերձ պետութուն դեռ ևս շարունակում ե
անլուր կեղեքումների յենթարկել գաղութային ժողո-
վուրդներին և դիվանագիտական նոտաներով սպառ-
նալ բանվորական զիկտատուրային:

Իսկ մեր բանվորները վոչ միայն սովորում են

արդունարերութիւնը մեքենայացնելը, այլ և վերակել ու նպատակին խփել:

Ձեր հուզված նոտային միտորը Չեմբերլին ատայժմ հեղինանքով ենք պատասխանում և շարունակում աշխատանքի արտադրողականութեան թա

Իսկ չեթե վաղը նոտայի հետ դուք մեր աշխարհի, սպիկ, կազմել ու շարաթն անցել եր: Նի վրա ուղարկեք ձեր ուումբերն ու սղանավերը: թե վանդակներէց արձակեք ամեն տեսակի շներն շնիկները, մենք գեւ աչնքան վառող ունենք չ աչնքան թափ մկաններում, վոր կարող կլինեք ար: նի պատասխան ապլ Ձերդ պայծառափայլութեանրա բոլոր շնիկներին:

Շատ եք հուզված յերեւում միտորը Չեմբերլին Իսկ բրիտանական կղզում գործարանից մկապատկեր: հանքանօր մի այլ պողպատյա զանգված ալելի հ ված կրճտացնում և իր ատամները:

Նա պատրաստ և վճռական ժամին կրակել ևետ:

Դժվար և ձեր գրութիւնը միտորը Չեմբերլին Դրա համար եք դուք այդքան հուզված ու յարգալին:

Աղովեցեք ձեր աստծուն գուցե նա կողնի:

1927 թ. մարտ

ՈՒՒԷ ԱՐԵՎԱՅԻ ԳԱՄՐԱՆԱՔԱՐԻ ՀՈՒՐԶԸ

Տպագրական բանվորներ: Ծանոթ եք:

Ամբողջ շարաթը շարել ցրել, հետո շարել կրկին

Ոգտագործում եյին կիրակին ու հանգստի օրը:

Գնում եյին եքսկուրսիա:

Համաքվել եյին ըստրն ել: Ավտոներում կանգնե- անգամ տեղ չկար:

Դե, չեւ մերոնց լավ գիտելի: Բոլորն ել կատա- ող, ուբախ, աշխույժ:

Իսկ չերբ վոր ջահեղների մասին և խոսքը՝ բազ- արկապատկեր:

Իսկ այդ որ համաքվել եյին մեծ մասամբ ջահել- անրը:

Սկսվեց կատակը: Անեկոտաներ: Առակ: Յերդ: կզմուկ ու ալտոն կձկում եր:

* * *

Չլմացանք ժամանակն ինչպիս սահեց: Ու, չերը Յեկնովկային եյինք մոտենում, արդեն մայրամուտ եր:

Գլուղաքաղաքի լաչն փողոցում, մարդափայտերի վրա ցատկոտում եյին մալական պատանիներն ու յե- րիտասարդները:

Իջանք մեքենաներից:

Թափվեցինք «ծով» — ափը:

Վոմանք՝ լողանք կատարեցին մայրամուտի ջը- րերում:

Վոմանք՝ զբոսնեցին մակույկներով:

Վոմանք՝ ողի խմեցին ճաշարանում, վոմանք
զինի, վոմանք՝ կատակով քացախ խմացրին ու, բնու-
թյան գուլների հրաշալիքներով պսակված՝ Յելենովկայի
վերջալուստը մարեց:

Սակայն կաթնագույն կիսալուսինը թույլ չտվեց
վոր վերջալուստից հետո ամեն ինչ միտնի ու խավար-
տիրապետութունը սավառնի թեփափաբաժ:

Նա բեկբեկուն և աշխույժ թեկրով հաղարավոր
լուսաթիթեռներ ցանեց հանգարտ լճի մուգ կապտա-
վուն յերեսովը մեկ և իր անդրադարձ նկարի շուրջը
արծաթյա սարսուռն պսակ գրեց:

Իրտում ելինք հազվադեպ յերեկոն:

Իսկապես «բանաստեղծական» յերեկոն:

* * *

Ժամեր անցան, մինչև «Լուկաշին»-ի սուլիչը խան-
գարեց «բանաստեղծական» անդորրը և լճափնյա թանձր
մտասան դեպի «շոգենափն» շտապեց:

Կրկին սուլոց, նավաստին խարխալը հանեց ու
«շոգենափն» տուջ անցավ:

Քամի չկար բոլորովին:

Միայն գեփուուն եր, վոր հանդարտորեն հովհա-
րում եր լճի արծաթագոծ ու սարսուռն կուրծքը:

Վարում՝ արծաթագոծ ու փափուլուն կապույտ:

Շուրջը՝ սարերի զազաթներ և ուսեր կապույտի
վրա անորոշորեն սովերագծվող:

Ջրերի մեղմ ճողիլուն:

Ու տպագրիչ Արտաշի «դարդիման» սուրն՝ այս
բուրբի մեջ:

Ահա լճի այդ յերեկոն:

* * *

Հասնում ենք կղզին:

Ահա նա, մի հսկայական գոմեշի նման պառկել և
փացող ջրերում ու հաճույքով ընդունում այլեքների
հպուժը:

Հեռվից նշմարվում են, քաբացած բուերի նման
կուիչը կոկորդնեքում խեղդված, և կզգու ուսերին կուչ
յեկած, Առաքելոց վանքի գմբեթները:

Կղզու ափերին մեզ գիմավորեցին թղուկ ու գըլ-
խիկոր ուսին՝երը: Հոգևորական զաժան սեփիմն եր ա-
սես նրանց այդպես դեռնահուպ ու գլխիկար դարձրել

Բացի մեզանից՝ ուրիշ շատ շատերն են չեկելը
Վոյձ կղզին թնդում ե: Ծափ: Յերգ: Պար: Սագանդար:
Իր խցի դուանը հանդիպեցինք վանահորը: Նա

շվարմունքից թե վախից մեկ տեսնելուն պես, ներս
մտավ իսկույն և գուռը պինդ փակեց:

Լուսնի արծաթ ջահովը, մենք շրջեցինք կղզին:

* * *

Այստեղ, այս կղզում տասնյակ տարիներ շա-
րունակ, այն կծկված վոդորմելի քարակուլտերն են
իշխել:

Հետո վանահայրերը տիրաբար շրջել են կղզում,
փոնց թաղավորներն իրենց տիրապետության մեջ:

«Կույսեր» են չեկել քավվելու «մեղքեր»-ից: Սև
հազիլ:

Հետո մարդիկ, վոչխարի հոտերի նման, չեկել են
հեռու տեղերից, անցել են լճով, ազոթել ճանապարհին,

ադոթել կղզում, իրենց վոչխարային մտքի հետ վո
 ջակիզել են և դառներ ու վոչխարներ, արծաթ
 վոսկի թողել վանքի գանձանակում և այն ժամանակն և հնչում ու ժգնորեն:

վանահայրն իր խուցը չի փախչել: Նա գուրս և չե
 որհնել ու խրախուսել իր «հոտին» և շրջել տիլ
 բար վոնց թագավորն իր հպատակների մեջ:
 Յեղ հետո՝ սրեր են անցել:
 Արծաթյա այսորինակ գիշերներ:
 կղզու սրբազան բնակիչներն չերկրպագել
 Բագոսին:

Ապա լուսնի լույսով, կամ խցերում—ճրագի լույ
 տակ, կույսերի սև սքեմները ճերմկել են, ճերմկոտեր:
 են և վանահայրերի ու արեղանների սև վեղարները լրված
 սև միրուքներից հեշտանքն ու համբուլըն և ծովք—ժանգոտ
 ցած և արգելված պտուղն և շոտլվել հավատացյալն շուրջը:
 հոտի արծաթի ու վոսկու հետ:

Իսկ հիմա, վանահայրը ներս փախավ ահաբեկվա
 ելի որեր են անցել: Որեր ու տարիներ: Ելի
 ոսոգաստի սրբազան գիշերներ են լուսացել Սև
 կղզում:

Ու մի որ՝ այնտեղ չեկել են աքսորականներ:
 Բայլչեկի աքսորականներ են չեկել այնտեղ: Ն
 բանք վորոնք ծառացել են բռնության, մահի, չե
 գունի, խաչի ու մաուզերի դեմ, աքսորի չեն չե
 այստեղ:

Կտրված կյանքից ու աշխարհից՝ նրանք տան
 վել են իրենց աքսորավայրում, մինչև բոցավառ ա
 շալույսը բռնկվել է:

Ու հիմա՝ այդ մոռյլ աքսորավայրում բանվ
 րական ուրախ խմբերգն և հնչում:

Իսկ վանահայրը թող ներս գնա, ադոթի ու քնի:
 Բաց նրա քունն այսոր չի տանում: Չի վոր իր
 «բազան» կղզին պղծվում է: Բանվորական խըմբ-

* * *

Առավոտը վաղ վեր կացանք արևածաղը վոյ-
 չնելու:

ժանգոտ ու մամռածեփ շիրմաքարերի և թարմ
 տերի միջով բարձրանում ենք կղզու բարձրունքը:

Ահա Առաքելուց վանքը—խոտածածկ ու մամռոտ
 տեր: Ծոված և անոգնական մի խաչ: Քարերով
 լրված պատուհաններ: Ժանգի մեջ կորած մի կող-
 ք—ժանգոտ դուռը և «սրբազան» շիրմաքարեր

Սակաչն, արևածաղն և մոտենում:
 Ինչքան գեղեցիկ է այս բարձրունքից գիտել
 Չապառը:

Գեղամա սարերի աշխում շուրջպարում փովել
 կապտավառ լիճը:

Ու Գեղամա սարերի ուսերից՝ այդ արևիլն և
 չնում:

Տակավ առ տակավ կարմրում ու շիկանում են
 նիշակագուլն ու մուգ կապույտ կատարները լու-

րի:
 Չեփուռը հովհարում է լճի սարսուռն կուրծքը:
 Վոսկի ցուրեր են թափվում լճի յերեսին:

Արևն և ծագում:

* * *

Ներքեում, ինչ վոր զանգի մահամերձ զողանջնե
դառնորեն հեկեկում են, ու մարում:

Աստվածածինն և մայրում:

«Մրբագանը» հավատացյալներ և վորսում, դր
համար ել Աստվածածնի համար զանդակները հեկե
կում են դառնորեն:

Իջանք սարից:

Աստվածածնի դռնովը ներս:

Այդ վանահայրն և բամբ ձայնով չերգում: Չայ
նակցում և տիրացուն: Ու վոչ վոք լսող:

Վոչ մի հավատացյալ վորս: Յեզ մենակ են Աստ
վածաճնում վանահայրն ու տիրացուն իրենց կերկե
րուն, ու դառնագին չերգովը:

Դրսում բանվորները ֆուտբոլ են խաղում: Տա
քացել են: Խփեց գրաշար Մացոն ու գնդակն ընկա
մամոտոսած մի շիրմաքարի վրա, վորի կողերին անս
հողեր այս պոեզիան և քարացել:

Թայիրյանց Դուլի,

Հին տոհմ մեծագգի.

Ի Շամբոս ծնյալ

Ի վերա պանդխտալ

Թողի զՏփխիս,

Ձկին և զորլիս.

Հանձնյա Տյառն գիս,

Մտի հայս կղզիս

Ձերթ Սողոս՝ Պողոս,

Դուլիս, Դաղարոս,

Փոխյալ յես չեղյալ,

Միանձն արեղա:

Յերեսուն ամ հգնյալ՝

Յերկինս փոխեցա,

Տեսանել զնա,

Ում գինվորեցա և այլն:

Ու գրաշար Մացոն գնդակով անփութորեն խը-
փում և Դուլի արեղայի շիրմաքարին:

Իսկ Թայիրյանց Դուլին՝ չգիտե, վոր բանվոր-
ներ են յեկել «հայս» կղզին, կարդացել իր «պոետա-
կան» դամբանաքարը, կուշտ ծիծաղել և այժմ ֆուտբոլ
են խաղում նրա շուրջը: Հանդստանում են, վոր վաղը
մարտի յելնեն սոցիալիստական մեծ աշխատանքների
ֆրոնտում:

1927 թ. ոգոստոս:

ԳՈՐԿՈՒ ՀԵՏ

— Գալին և Գորկին:

— Գալին և Գորկին:

Կայծակի թեզերով այս բերկրալի համբավը տարածվեց ամբողջ քաղաքում, գավառում, հանրապետութեան բոլոր ծալքերում, մտավ սրտից — սիրտ, տնից — տուն, թաղից — թաղ, չեզ խնդության ու հաղթանակի ժպտի փոխվեց բոլոր գեմքերի վրա:

Ամեն վաք ցանկանում եր ինքը կանխել, իրեն վերապահել ուրախութեան համբավարների պատիվը և ամենուրեք՝ գործարանում թե հիմնարկում, տանը թե դրսում, մեծ գլուս անողի նման հաղթականորեն հայտարարել:

— Գալին և Գորկին...

Յեզ բանվորը, վոր տուն գնաց, գուրգուրեց իր մանկանը, ամուր սեղմեց կնոջ ձեռքն ու ժպտաց, —

— Գալին և Գորկին...

Կոմյերիտականը վատվուուն աչքերով ու ժպտերես գիմավորեց իր ամեն մի ընկերոջ չեզ խանդավառորեն ասավ, —

— Գրաճես, գալին և Գորկին...

— Գալին և Գորկին...

Յեզ ամբողջ քաղաքը խնդության մի բերան դարձած՝ վոյջուունում եր. —

— Գալին և Գորկին...

* * *

Յեզ անա, գնում ենք Գորկուն գիմավորելու: Բամու թշնամակուն հարձակման ու փոշու վիթխարի ղեղերի միջով անցնում և մեր ավտոն:

Բամին գնալով հանդուգն և դառնում ու փորձեր անում կանգնեցնել մեքենան:

Յերկնքում սև ամպեր են բարդվում: Կայծակը հրեղեն սրի նման ձեղքում և սև ամպերի կուրծքը:

Մրրիկը խառնում և տարերքը: Մրրիկն սպառնական և:

Ի՞նչ փույթ, չե վոր մենք գնում ենք խոշորագուցն ու սարսեցող մրրիկների հանդուուն գն յերգչին գիմավորելու:

Իջնում և գիշերը սև ու ճնշող:

Սեանի լճի սարսուուն ու ծփացող մակերեսն ավելի հուզված և:

Իսկ Յամաքարերդից, քամու չարախինդ հրհոցի ու լճի հուզմնակոծ վշտցի միջից ժպտում և կարմրալույս, փարոսը:

Ահա և անձրև:

Թափվում և հեղեղի նման, թափվում և գուլչերով:

— Դիլիջանում հեղեղի կհանդիպենք, — մտածում և մեղանից չուրաքանչուրը:

Անձրև ու փոթորիկ: Սեանած յերկինք: Մութ գիշեր: Անպատկառ ու սպառնական կայծակ: Հուզված տարերք: Մրրիկ:

Բաց մենք ուրախ ու խնդասիրտ գնում ենք հաղթական մրրիկահավին գիմավորելու:

* *

Գիշերվա անձրևից հետո, առավոտը պայծառ և ուժգտուն: Նա լվացել է կեղտը, փափկացրել գեղիները, ու Ղարաքլիսայի աշխատավորութունը յերաժշտությամբ և խիստով կայարան է շտապում՝ մեծ մարդուն դիմավորելու:

Ցնծագին ըոպեններ:

Անհամբերության ամեն մի ըոպեն մի ժամ և դառնում:

Ահա գնացքի սուր ճիչը ձորերում արձականքոց:

Ահա համբերության սպառման և հուզումի ըոպեններ:

Մտանում է գնացքը: Բաց սեր է մեծ հյուրը: Նա չկա: Համեստությունից նա իր վագոնից դուրս չի գալիս:

Մտնում ենք ներս:

Ահա կարմիր, պղնձագույն դեմքը վար կախած, հանգիստ կերպով թեչ և խմում:

Դրսում՝ հուզմունք ու համբերահատություն:

Ներսում՝ հանգիստ ու անտարբերություն:

Ահա վերջապես նա, չիլավ վագոնի դռնից և ըստպատման ու համբերությունը խնդրության ու խանդավառության փոթորիկներով դուրս ժայթքեց:

Վողջունեցին բոլորը—հայացքներով, ժպիտաներով: Ու վողջունեց նա բոլորին իր ժպտուն ու պղնձացած դեմքով:

Ճեղքելով մարդկային բազմությունը, Գորկին դուրս յեկավ կայարանի դռնից դեպի քաղաք և ահա դառն մոտ, յերեքը նրա տիպերից, կեղտոտ ու գրգ-

զզված մազերով, կեղտոտ շորերով: Ծափահարում և նյիրեքը համաչափ ու հեղինակն առանձին ուշադրությամբ ու ժպիտով և անցնում նրանց մոտով:

Ղարաքլիսայում Գորկին անցավ հանդուստան տուն դիտեց նորահասույց լողարանը, նախաձաշեց ու մեքենաները կծկել սկսեցին:

* *

Ինչպիսի՜ հետաքրքրությամբ և դիտում մեծ մարդը մեր թանգարանի ամեն մի իրը: Ինչպիսի՜ մանրազննին հայացքով և ուսումնասիրում նա ամեն մի մազադաթը:

Սակայն հետաքրքրությունն ավելի լարած և դառնում, յերբ նա մտնում է Ձեթ-Ոճառ գործարանը:

Այլպիսի և զրանից ավելի խոշոր գործարաններ շատ է տեսել Գորկին: Ինչքան ասես:

Բաց նա առանձին ուշադրությամբ և դիտում մեքենայի ամեն մի շարժումը: Ափով վերցնում և բամբակի հունդը, դիտում, գցում ատամի տակ, ծամում, վերցնում է թեփը, քուսպը և չուրաքանչյուրի վրա դարձնում առանձին ուշադրություն:

Ահա նրան ցույց տվին բանվոր «արձանագործի» կերտած Լենինի սապոնի բյուստը: Մեծ ուշադրությամբ դիտեց Գորկին այդ գործը: Սակայն նա ուզում է պարզել նաև ուրիշ բան.—սապոնի վորակն իմանալ և ահա պոկում է բյուստից մի փոքրիկ կտոր թրջում շրթունքներում, ապա թրջում մատները և տըրորում: Ուզում է իմանալ թե լավ է, վրբուբ սալիս և այդ սապոնը, վորից ամենամեծ առաջնորդի և իր սիրելի ընկերոջ բյուստն են կերտել:

Ահա Գորկին՝ շրջապատված բանվորներով՝ խոսում է նրանց հետ:

— Մի քանի տարի առաջ այստեղ դաշտ էր, — ասում է բանվորներից մեկը:

— Ահա թե ինչ էք նշանակում դուք, — հաստատուն շեշտով պատասխանում է Գորկին:

Նա դիտեց նաև բանվորական բնակարանները, շոշեց բանվորի փոքրիկ չերեխային ու չերբ ամեն կողմից նրան շրջապատած՝ ցանկանում ելին նրա կարծիքն իմանալ, նա միայն մի բառով, վճռական նշանակութուն ունեցող ու խրախուսիչ մի բառով պատասխանեց. —

— ԽՈՐՈՍ՝.

* * *

Յերեկոյան ամբողջ քաղաքը փոթորկալից ուլաջիաներով, լնդութան բացականչութուններով, համատարած ուբախտությամբ գիմավորեց մեծ մարդուն, գըրոշին ու հեղափոխականին:

Գրողների շրջանում, նա ավելի պարզ ու գործնական պատասխանեց նրանց հետաքրքրող հարցերին, ընդունեց նրանց վողջույնները ու հրաժեշտ տվեց:

Գնաց Գորկին, լավ տղավորութուններով:

Գնաց Գորկին, թողնելով անմոռանալի հետք մեր ամբողջ չերկրի մի ծայրից մինչև մյուսը, մի մըտքից մինչև մյուսը, մի սրտից մինչև մյուսը:

Գնաց Գորկին մեղանից հեռու, բայց նա ամեն ուր ու ամենուր մեզ հետ է:

1928 թ. հուլիս

ՉՈՐԱԳԵՍ

Վայրենջբով վազում է մերեհնան: Չորի հակառակ ափին, հսկայական ու կանոնավոր, բերդի պարխապների նման շարված պղնձագուլյն ժայռերի ուսերի հարթության վրա, փովել է կուրգանը և զիտում է հեռուները:

Ճանապարհի ձախ կողմում, ավելի ներքեում, շաղ տրված, ահա մի ինչվոր յեկեղեցու փշրանքներ: Վանքերի, բերդերի ու պարխապների նման փշրանքներ ու բեկորներ և հանդիպակաց ժայռերի բարձր կատարներին:

Այս լայներախ ձորում, գետի չերբեմնակի մարմանը խղոցի և չերբեմնակի դազազած մունչյունի հետ, հնչել է նաև կղերի «հոգեպարար» ու աստվածահաճո աղոթքը: Յեվ նույն գետի դազազած մունչյունի նման, այս ձորերում լավել է հայ իշխանի և ֆետղալի հրամանը: Նա կորաքամակ գլուղացուն քար է կրել տվել. բարձրացրել մինչև ժայռերի հսկայական կատարները, կառուցել տվել ապարանք, բերդ, կառուցել տվել վանք ու ինքն անհոգ խրախճանքով անց է կացրել իր կյանքը, պախրա ու վայրի վարագ է վորսացել մոտակա անտառներում և այդպես զլորել իր աբքաչական որերը:

Ո՞ւր է հիմա նա:

Ահա նրա վանքերի ու պալատների փշրանքները: Ահա նրա փողին՝ մեր վստաների տակ: Ահա մեր աղափած շարքաշ աշխատավոր գյուղացու տրեխն է կու-

խում նրա սրբատաշ քարերը և մեր պրոլետարական զինամիտն և վորտում այս ձորերում, աստվածահաս աղօթքի վաչոցների փոխարեն:

Ահա մենք ենք մեր դասակարգն այս ձորերում, այս անդնդում:

Վողջույն ժայռերի դարավոր բանակների դեմ, մարտի ճիշտ մեր դասակարգի մարտիկներին:

* * *

Բարձրակատար ժայռերի ստորոտներին ձվարած ահա տախտակյա տներ — հիդրոկալանի կառուցման գրասենյակն և և բանվորների ու ծառայողների կացարանները: Սակայն այնպես հանգիստ ձվարած այս վոլոմենլի «տներն» ավելի ուժեղ են քան զիմացի կարծր ու բարձր ժայռերը: Չէ վոր այս տներում ապրող մարդիկ անգամահատում են հսկաչական ժայռերը, խախտում նրանց պատվանդանը, ծակում նրանց կուրծքը և դարերով ստրկորեն նրանց զարշապարը լիզող գետի հունը փոխում:

Մենք այցելում ենք այդ տախտակե «տները»:

Միանման այս բարակներում, ապրում են բանվորներն ու ծառայողները, այստեղ և անդամորված գրասենյակը, բանակումը, ընթերցարանը և ի լրումն այս բոլորի, այստեղ ապրումն են ամբարանոցավորները:

Մտնում ենք բանվորական կացարանները: Ընտանիքավորների «սենյակներն» անհամեմատ ավելի մաքուր են, քան ամուրիների հանրակացարանները: «Սենյակներից» վոմանք կաթում են, բայց այդ առթիվ ազմինխարացիայի կողմից արդեն միջոցներ են ձեռք առնվում:

Յեկել են նաև պրակտիկանտներ ու աշխատում են: Յեկել են և Մոսկվայից և Յերևանից:

Ահա Յերևանից յեկած պրակտիկանտ ուսանողների հանրակացարանը:

Կողք-կողքի գրված անկողիններից միքանիսի վրա պառկած պրակտիկանտները կարդում են:

Ահա և Պարսկաստանից նոր յեկող պարսիկ բանվորների հանրակացարանը:

Նրանք դեռ նոր գալով իրենց հայրենիքից, առատորեն բերել են իրենց ազգալին, կրոնական բոլոր սովորությունները: Նախ՝ իրենց բնակարանները շինել են ավել ալյազգի բանվորներից ավելի հեռու, չեղորդ՝ հրաժարվում են «հաշկական» ճաշարանից վորեվ ուտելիք վերցնել, հրաժարվում են «հալու մորթած» միս ուտել, գարշում ու չարանում են իրենց շուրջը վխտացող խոզերից և այսպես կղզիացած ապրում են իրենք իրենց համար:

Հակառակ այս բոլորի, պրոֆմիլութուցները նրանց մեջ համարյա վոչ մի աշխատանք չի տանում: Նրանք գանգատվում են, վոր իրենց գրել կարգալ չեն սովորեցնում, վոր յերկար ժամանակ աշխատել են, բայց «սովուզի բլիթ» դեռ չեն ստացել և այլն:

Այս բոլորի մասին խոստանում ենք ոժանդակել նրանց, խոսելով համապատասխան մարմինների հետ և յերբ դուրս ենք յեղնում հանրակացարանից ամենահասակավորը նրանցից, կես սպլտակախառն բխիերով մի պարսիկ, յեղնում է մեր յետից, դուռն առաջ շնորհակալություն հայտնում ու պարսկերեն բացականչում—

— Կեցցե ձեր դրոշակը:

* * *

Պրոլետարական զինամիտի հարվածներից վերա-
վոր ժառանգի միջով անցնող նորակառուցյց ճանապար-
հով, չերբեմն ել տախտակաշեն, չերկարածիզ աստի-
ճաններով բարձրանում ենք, շրջում բոլոր կողմերը,
զհտում ենք Չորագեան իր բոլոր աշխատանքներով:

Ներքևում, ժառանգի սուր ժանիքներում, խշում ե
փրփրուն Չորագետը:

Սղում ու անցնում ե անտարբեր, սակայն նրա
հանդեպ, այդ բարձրաբերձ վիթխարի լեռան ստորո-
տում, մերոնք արդեն փորել են չերկարածիզ թունելը:
Փորել ու աղավաղված կերպով, դրել են միջանի ազ-
գանուններ թունելի մուտքի պատերին:

Մտացած խավարում կուտակված քարերի վրա-
յով լուցկու ազոտ ու հաճախ հանգչող լույսի առաջ-
նորդությամբ, չերբեմն չորեքթաթ, անցնում ենք թու-
նելի մի ծայրից մինչև մյուսը:

Հսկայական աշխատանք ե կատարված: Արդյունք-
ները գերազանցապես խոստմնալից են:

Յե՛վ շուտով, շատ շուտով ուժի ե լույսի փառա-
վոր հաղթանակը կտոնվի, ժայռակուտակ այս ձո-
րերում:

Մակայն բնության դեմ մղվող այս անհավասար
պայքարում, գոհեր ել են չղեր: Ժայռերը հեշտորեն
չեն հանձնել իրենց դարավոր դիրքերը:

Ընկել են մարտիկներ, սոցիալիստական շինարա-
բության այս փառավոր ճակատում:

Հարգանք նրանց:

Բայց դասակարգը շարունակել ե իր գործը: Մար-

տիկների խտացված նորանոր շարքերը, կարող հրա-
մանատարների առաջնորդությամբ, տարել են պայ-
քարը ե տանում են, մինչև նրա լիակատար հաղթա-
նակը:

Վողջուն նրանց:

* * *

Բարակ անձրիի ուղեկցությամբ բռնում ենք վի-
րադարձի ճամբան:

Յերկկնքն սպառնական վորտներով ե ճամբու
դնում մեզ:

Սարերից կաթնագույն հեղեղով իջնում ե մառա-
խուղը:

Նա փարվել ե լեռնագագաթներին ու նազանքով
իջնում, լցնում ե ձորերը:

Դվալի բարձունքներում նա խիտ ամպի չե վե-
րածվում ու սպառնում կտրել մեր ճանապարհը ե մո-
լորեցնել ավտոմեքինան:

Մակայն փորձված շոֆերն իր գործը գիտե:

Առանց փոքրիկ իսկ դանդաղեցման՝ մեքենան
շարունակում ե իր ճանապարհը:

Գնում ենք կաթի հեղեղի միջով:

Դվալի ամենաբարձր գագաթին, չորս կողմից
փուլող հեռանկարը փակվել ե:

Սպիտակ ե ուրիշ վոչինչ:

Շրջվում ենք Դվալով:

Վայրենքի հետ անհետանում ե մառախուղը:

Մութը նստում ե արգեն:

Կտրում ենք Դվալի ձորը ե ուղիղ շոստեյով ար-
շավել ե սկսում ավտոմեքինան:

Հեռվում, միևնույն կտրած սարի ու անտառի ստորոտում, մտերմորեն մեզ վողջունում են Ղարաբլիխայի կարմիր վրանաքաղաքի հեղափոխական լույսերը:

1928 թ. սրբոտա:

ԿՈՎԿԱՍՅԱՆ ԼԵՌՆԵՐԻ ՈՒ ՎԻՃ- ԿԱՆԵՐԻ ԱՇԽԱՐՀՈՒՄ

1. ԹԻՖԼԻՍԸ ԼՈՒՅՍԵՐՈՒՄ, ԱՐԵՎԻ ՏԱԿ

Բլուրների փակադժում սեղմվել և թիֆլիսը: Դեմի բլուրի վրա շեշտակի սրի հարվածի նման իջնում և ճանապարհը, հետո արամվաչները մազլցում են պատենափոր չերկաթի կրիաների նման:

Գիշերը բլուրի գազաթիին, վաթ խոնարհված սրի նմանվող ճանապարհի վերին, փայլատակող ու վոսկենու զատակի նման, վառվում և Ֆոնիկուլյորը:

Քաղաքն ելեկտրական պայծառ ժպիտով փռվել և նրա առաջ:

Քաղաքում ազմուկ, արամվաչների զընգոց: Զեփյուռ ու քամի: Քաղաքային ժամացույցը, քաղաքի զարկերակի նման խփում և: Յեղ հաշվեչափի նման նշում և կյանքի ընթացքը: Հետո ժամանակի համբիջը իրար վրա չե դարձում սրերը: Իսկ մի ծեր կին Ռուսթավելու հրապարակի վրա առամներ քչփորելու փետուրներ և ծախում: Սպիտակ փետուրներ, ճակատից ու ծոծրակից վառ վիժող իր վարսերի գուշնի պես:

Ցուցափեղկերը ցերեկ: Ցուցափեղկերը գիշեր: Մետաքսահույս, ժպտացող, զունազեղ: Կանչող:

Կանչնի աչսինչ կամ աչնինչ հիմնարկի պաշտոնյան և ցուցափեղկը նրան ներս կհրավիրի: Իսկ պորտ-

ֆելում նա ընթացիկ գործերի հետ տուն կաանի մետաքսե զուլպա, կամ շրջազգեստ:

Անցնում են կարմրալաչակ բանվորուհիներ:

Իսկ մի աշխնչ՝ ազահորեն չափում է կանացի մետաքսե ծուկները: Թրեում:

Հորանի կրծքերը և կարճ շրջազգեստները տանում են:

Ելեկտրական լույսեր քաղաքում: Ժպտացող: Կարմիր լաչակ: Փոքրիկ թերթավաճառ: Կանչում և վողջ կոկորդովը - «Կոմունիստի», «Մուշն», «Դրոշմ», «Զարչա Վաստոկն»:

Արևը հրե դրոշակի նման փրփում և լազուրում: Քաղաքը թոքում է: Շնչում է ծանր:

Գործարանների հսկայական փողերը դեպի չեթերն են խոյանում և ձխում-ձխում: Անհատների հուր, անհատների ծուխ: Նրանց ինչ արևի հուրը, կամ ցուցափեղկերի պճրանքը:

Թնդանոթների պղնձյա չերախների նման, զործարանների ձխելուցները դեպի յերկինքն են կրակում, ասես ուզում են արևը վար բերել:

Վողջուցն ձխոտ ու հաղթական ձեր չերախներին, մեր անպարտելի թնդանոթներ:

2 ՅՈՒՅԱՄԱՏԸ

Փոշու սպիտակ ու փրփրազեղ ժապավենը վոլորվում ու կորչում է մեր հետևից:

Ավանտեքենաները սլանում են ժամանակից ել արագ:

Թիֆլիսը հետևում մնաց: Փակագծող բլուրները նստում են: Ճամբու դնողի տրադիցիոն ձևով նրանք

թափահարում են սպիտակ թաշկինակը մեր հետևից, սպիտակ տներ: Տներ: Նորակառույց: Սոցիալիստական:

Ապշած ու վարանոտ գոմեշները հիմար աչքերով դիտում են մեքենաների վազքը, սպա անհետանում փոշու քուլաներում:

Ահա մեկը վարանում է ճամբի միջին: Հաշվի չի ուզում առնել մեքենայի պատռված ու տհազանգող ձայնը: Տերը խելակորույս վրա յե հասնում պատրաստ թողնելու իր մարմինը մեքենայի անիվների տակ, գոմջի փոխարեն:

Փոքրիկ ճահճուտներում ցեխաթավալ գոմեշներ: Գորտի կոտոց:

Կուրբի ժապավենը վոլորուն: Մարերի ստորոտներով և դաշտերով:

Հուզում անտառապատ լեռների թավշյա սապատները: Ապա կապտամշուշ ու արծաթագոծ բուրգեր, բուրգեր, հորիզոնի սպիտակ քաթանի վրա:

Արտեր, գույնզգույն: Հողը սկոսաշար: Սև, սև: Վաչքի ծաղիկներ աբտերում, նախշուն չթի թոփերի պես, վոքը փրփում է քամու շնչից:

Մենք անցնում ենք և մեր շուրջը բնության նկարչական ցուցահանդեսն է:

* * *

Հանդիպակած բարձրավանդակի վրա ծվաբել է Մծիրին: Ասես հեռուներից կարկառած մի ձեռք, մատուցարանի վրա դրած հետ և տանում պատմության այդ վերջին բեկորը: Կամ թե կարծես մի դանդ է նա, դարերի փոշուց պեղված, վոքը ձեր մի գերեզմանափոր

կարծես շըպրտել և բլուրն իվեր և բլրի գագաթից նա նալում և կույր ու անթափանց: Անտամ ու անկզակ այդ գանգը:

Նորից լեռներ չորս գին, նորից վանքեր ձորերում ու բարձրավանդակների վրա:

Մցխեթը՝ կուրի ափին պըպզած: Մցխեթը՝ ատամնավոր պարխպներում, Մցխեթը՝ կույր աչքերով:

Իսկ դեմում, անտառների կանաչից նայում և Արմազին, թևատված խաչի կերպարանքով: Այնտեղ դեռ մնում են Աբամազդի պաշտամունքի հետ կապված հուշարձանները: Այդ և ասում հենց նրա անունը:

Այն պարխպները, վորոնք քարակոփ ու չերկտակ զիբք են մտել դեռ դարեր առաջ, վորոնք այնքան անառիկ են յիզել, վորոնց վտանքը մարդկային արյունով և լվացվել և վորոնց շուրջը սրճասական ճակատամարտեր են մղվել, նրանք ահա, անառիկ այդ պարխպները, խոնարհված ճամպո չեն տալիս մեզ:

Վանքը ծվարել և պարսպից ներս, լույսից հարածված ու վանդակում փակված բույլի նման, և իր ջարդված թևերը վար խոնարհել:

Նրա թեփերի տակ քանի՜ արքա, քանի՜ իշխան, քանի՜ կրոնապետ: Անցած դարերի տիրակալները, վորոնք իրենց ամբողջ հզորությունն ու փողքը տապանել են մարմարե շիրմաքարերի տակ: Փթել: Փոշիացել են: Ահա Հերակլ I, Հերակլ II, Մուխրանսկի իշխաններ, հոգեվոր իշխաններ ու «անհասանելի» սրբություններ: Մեր վտանքերը քերում են նրանց մարմարե հիշատակները:

Արքաները հանգչում են: Մենք ստեղծագործում: Պատմությունը ծածկել և նրանց իր հսկա գրքի ծալքերում: Դարերը գերեզմանել են նրանց:

Ու նրանց հիշակալները տխուր բեկորների մոտ, ահա նոր աշխարհի, ստեղծագործող նոր մարդկություն, ուժի ու կամքի, հզորություն ու անպարտելիության սիմվոլը—բայլեծիկյան Զագեսը:

* * *

Կուրը վորովում և համբընթաց և ծավալուն:

Ալիքները մեռնում են նրա հանդարտավետ մակերևույթ: Սաղաղ, անխուփ, ծուլ:

Այդպես և սակայն, չերբ նա վորովում և Մցխեթի մոտով: Յերբ դարերի զառամյալ այդ պառավը փորձում եր իր կույր դեմքը դիտել գետի պլտոր հայելում:

Իսկ չերբ նա դեմ և առնում բալլեկիկյան ուժին ու կամքին, այնտեղ փոխվում և: Այնտեղ փոխում են դարերի նրա ծուլը ընթացքը, նրա հանդարտությունը:

Այնտեղ նրան շարտում են դեպի կյանք, դեպի ստեղծագործություն:

Յեվ այն կուրը, այն հանդարտ ու ծեբունաքայլ կուրը, վոր վորովում և անշտապ, այժմ վրնջում ու սլանում և վարվուեն չերիտասարդի թափով:

Նա սլանում և բետոնակերտ սահանքներով ու մոնչում տարերային և սանձարձակ:

Վար և վազում արագաթափ ու մոլեգին, և դուրս ժայթքում փրփրայերախ ու զաղպուռ:

Ասես դարեր սանձահարված ու վանդակված ատյուններն են, կտրել շղթաները, ջարդել պողպատ վանդակները ու մոնչում: Զրափոշին ու փրփուրը դուրս են ժայթքում ուռնգներից դարհուրելի:

Բետոնակերտ արգելակները, — Զագեսի չերկաթի սանձը ջրերի զաղպած չերախին, ավելի չե բորբոքում

նրանց կատաղությունը: Յեկ արգելակներից անդին,
ջուրը յեռում է, վրնջում և դուրս ժայթքում, ասես հսկա
հրաբխաբերանն է, վոր դուրս է նետում ընդերկրյա
ուժն ու հուրը:

Ու դառնում է ինքն իր վրա, վրնջում, մոնչում
և կուրն ան հանդարտ, վոր լիզելով պատվանդանը
հին վանքերի, այնքան դանդաղ ծուլանում էր:

Բայլ չեիկան ուժը պարզեփել և նրան ևոր կյանք,
ևոր նաևապարհ, ևոր պասմոքյուն:

* * *

Ժայռաշրջան այս ձորերում, վանքի սրբի արքա-
յազուն այս ձորերում, ուր հորիզոնը ծվատվում է լեռ-
ների անդիմադրելի ժանիքներից, ուր դեռ իր կույր,
մութ նայվածքով խաբխափում է ավատականության
փտած գանդը, ծեր Մճիրին, ուր Մցխեթը դեռ արքա-
ների մարմարյա ու սղնձյա շիրմաքարերն և պատսպա-
րում, ուր Աբմազին, թեվատված այդ խաչարձանը՝
կոպցած դեռ պահում է կոպաշտական իր աղթարա-
նը, այս ձորերում անա, մեր դասակարգը կերտել և
ուժի, կամքի, բայլչեիզմի անխորտակ իր ամբողջը:

— Զագեսը:

Վորպես մարմնացումն այդ ուժի, վորպես հրա-
մայողը պատմության, վորպես բնության անհնազանդ
տարբերքը սանձարհաբող, միլիոնների կամքը, վորպես
դրոշակ, վորպես պատգամ, անա բարձրացել է ինքը
բրոնզաձուլ ու հաղթական առաջնորդը՝ Լեոնը և իր
հզոր ցուցամատով դժում է պատմության նոր ճանա-
պարհը: Յեկ հնազանդ նրա մատի ցուցմունքին, անա
ջրերը փոխել են իրենց ընթացքը, իրենց թափը, վըր-

ջում ու շարժվում են նոր ճանապարհով:

Ռազմական հրամանի պես հատու և անհետաձը-
ղելի, անա այդ մատը թելադրում է տարերքին, կյան-
քին, պատմությանը:

Յեկ բրոնզաձուլ այդ հուշարձանը, իր վեհությամբ
ծածկել է այս ձորերի յերբեմնի հմայքն ու գեղեցկու-
թյունը: Նսեմացրել է բոլոր «սրբություններն» այս
ձորերի և փոշիացրել աստվածները:

Լեռներ, լեռներ, սապատավոր ու բրդաձև, ինչ-
քան էլ ժայռե համառությամբ զինվեք դուք, լեթե ու-
ղենանք, ձեզ էլ կսանձենք, ձեզ էլ կփրահատենք, ձեզ
էլ ցրիվ կտանք, լեթե բրոնզաձուլ այն ցուցամատը
հրամայի:

Զեր վեհությանը չենք խնայի:

3. ԿՈՒԼՏՈՒՐԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՆԵՐԸ

Սորհրդային Վրաստանի կուլտուրական հիմնարկ-
ները հոյակապ սպավորություն են թողնում: Նորա-
կառույց թանգարանի կենդանաբանական մասը վերին
աստիճանի հետաքրքիր ու թանգարժեք և ընականա-
ռանձնահատուկ պայմաններում՝ անա բոլոր գիշատիչ-
ներն ու պատառողները: Վագր, առյուծ, բորենի, վա-
րազ, արջ, գայլ, արծիվ: Արհեստական ճահճուտն իր
բնակիչներով հսկայական արագիլներ, գորտեր, Ոձեր:
Թռչունների բոլոր թեվերը և թիթեռների բոլոր դյու-
ները: Չկների աշխարհ:

Նույնքան հարուստ ու հետաքրքրական է համալ-
սարանային թանգարանը: Մանրանկար ու թանգու-
ղին մագաղաթներ, վոսկեձուլ ու ականակուռ սրբա-
պատկերներ, քարե, բրոնզե դարերն իրենց առանձնա-

հատուկութուններով՝ ահա նայում են ապակիների տակից:

Իսկ Ստալինի անվան մետաղադորձարանում, պղնձագեմ մարդիկ պղնձին ու յերկաթին տալիս են նոր ձև, նոր դասավորում:

Թիֆլիսն ապրում է իր ստեղծագործ առօրյայով և մեր գրական պատգամավորութունը հետաքրքրությամբ թերթում է այդ առօրյան:

4. ՎԱՐԴԵՐԻ ՎԱՌ ԱՂԻՍՐԶԻ

Նորից կապտամշուշ լեռնանկարն է մեր դեմ: Լեղակի վրա մանիչակազույն բեկբեկուն գծեր: Նորից մեքեքնաներն ուրորվում ու կծկում են քարքարոտ շտան:

Գնում ենք հարթավայրով: Արտերի ծփուն ավերաների ափով:

Արտերը սրտաբաց ժպտում են:

Ապա հարթավայրը վերջանում է և սկսում է վերելքը: Մեքենաները մազլցում են:

Արտերից այնկողմ, բլուրների ու սարերի կորացած մեջքեր: Ասես զեղջուկների խմբերը կոացած քաղում են իրենց արտերը: Կամ թե թավամազ վոչխարների հոտն է փռվել ու բռնել հորիզոնը: Այո, ճիշտ այդպես, վոչխարների հոտի նման, իսկ այն մեկը, ավելի բարձրականգուն այն սարը, կապույտ կապանակ հազած, հովվի նման, կանգնել և հսկում է հոտի ապահովությունը:

Յերկինքը ջինջ է ու հստակ: Յերկնքի միադարձ ջրերում, սպիտակ կարապների նման լողում են ամպի ծվեհները: Խորտակված առապաստանավի նման ցրիվ է գալիս այն մի ամպակույտը:

Վերելքը յերկարում է: Շոսեն ձգվում է սրտերով, սարերով ու ձորերով:

Շոսեյի արտերով արտի ծփանք: Վայրի սպիտակ վարդերի փնջեր: Վայրի կարմիր կակաչներ, գեղին խնկածագիկներ ու անթառամ ծաղիկներ, կապույտ գանգակածագիկներ, վայրի շուշան:

Ո՞վ է ցանել, ո՞վ խնամել, վճի իմաստուն արտիգպանն է կյանք տվել ծաղիկների այս ծովին:

Նորից վերելք: Շոսեյի կամակոր վոլորաներ լլուրների ու սարերի լանջերին: Նորից վերելք:

Ահա վերջին բարձրունքից, պատռված սրտի նման մեջ առաջը փռվում է Գոմբուրի վիթխարի ձորը: Կանաչապատ թավշյա: Կապույտ սովերներով:

Ջորում, կանաչի վառ ֆոնին, կարմիր, կղմինդրափայլ գյուղեր, յուզաներկի վարպետ վրձիչակարի պես:

Կախեթիան է մեր դեմ:

Գոմբուրի ձորից անդին, նորից ձորեր ու հարթավայրեր: Ալազանի պայծառ դաշտավայրը: Խեղին:

Ալազան գետի շուրջը, բնության հրաշալիքների ծոցում, քար ու ցեմենտ է, զինամիտի պայլիչուն: Բայլչևիկյան անհանգիստ ձեռքն է գործում: Հիդրոէլեկտրանի նոր աշխատանքներ:

Կովկասյան լեռների վիթխարի շղթան ձգվում ու կորչում է մշուշում: Ասես հսկայական մեր գորար: Կակն է շարժվում: Ուղիղ, կանոնավոր, գիսցիպլինար:

Խեղի գետը հետ է նահանջել իր ափերից և քարակոշտերն անշրթունք բերանի առաջների պես ձարձարում են:

Գետափին մի գյուղացի թրջում է իր տրեխները

և հաղթամարմին գոմեշներն իրենց կեսորջա ծուլ նա-
մադն են կատարում:

Մեքենաները ճեղքում են Խեղին և Ջուրը թըշ-
շում և նրանց անխնայի դարձ-դարձում:

Անցնում ենք գյուղերով պայծառ, կոկիկ: Կար-
ծես մի քանի խաղընկեր մանուկներ քաղաքից հավա-
քել են ընդեղենի գույնզգույն տուփերը և կանաչի վրա
խաղալով—դարսել են. իսկ հանձարեղ մի նկարիչ նը-
կարել է այդ խաղը: Այգալես են մտտակա գյուղերը:

Վարդիսիբանին ահա: Վարդերի անկյունը: Այս-
պես է այս գյուղի անունը: Վառվող վարդեր ու վազ-
վող վարդաղեմ մանկիկներ: Յերկու վարդեր, կյան-
քի ու բնության: Ահա Վարդիսիբանին:

Վարդերի հրդեհը բորբոքվում է գյուղի թաղերում:
Պատերից ներս պատերից դուրս:

Ասես քամին հրդեհից բոցեր է շարտել հեռունե-
րը և ահա գյուղից այն կողմը, ճանապարհին. հաջորդ
գլուղում, նորից վարդի կարմիր բոցերը:

Չինարիների պահակախումբը մեզ հանում է թե-
լավից և առաջնորդում է Կախեթալի հրաշալիքը—Ծի-
նանդալին:

Հեռվից կանաչ, բոցեղին լեզուների նման, յեր-
կինքն իվեր ձգվում են յեղենիների ուղղաձիգ հա-
սակները:

Մտնում ենք Ծինանդալի: Յեղենիներն առաջ-
նորդում են:

Հեռվում անտառապատ կապուչտ ու մանիշակի
լեռներ: Հեռվում Կովկասյան վիթխարի լեռնապարը:

* * *

Ծինանդալի: Ծինանդալի:

Ի՞նչ կրծքեր են զարդարել քու անուշաբույր վար-
դերը: Ի՞նչ հասակներ են որորվել քու յեղենիների
սովերում ու անարիվ վիլաններում:

Այստեղ հղիացել է Ալեքսանդր չերբորդը: Իր սի-
րունիներին նա բուռն քաջափ վարդեր է ձոնել: Կա-
խեթի գինին է ձոնել նրանց և այդ գինուց ավելի
կարմիր Կախեթի գյուղացու արջունն է ձոնել:

Ալեքսանդր Ճավճավաճեն այստեղ մտրակել է իր
գյուղացիներին, խոշտանղել, և ապա անարև վիլանե-
րում գրի առել իր յերկերը:

Ալեքսանդր Սերգեևիչ Գրիբոյեդովն այստեղ է
համբուրել Նինա Ալեքսանդրովնա Ճավճավաճեկին և
վարդաբույր այս վիլաներումն է յեղել նրանց հարսա-
նիքը:

Այստեղ մի կիսակործան յեկեղեցի կա, ծուռաթիկ
խաչով, ուր ամուսնացել են Նինան ու Գրիբոյեդովը:

* * *

Հարգելի մեր պետքը, վոր Արագի ափին իր
«բոստանն» է յերաղել, այժմ ճեմում է «գրախոս»
նման այս վիլաներում:

— Միրելի Ավո, այդպես է, ո՞ւր քու Արագամերձ
բոստանի «փափաղը», ո՞ւր բանվոր դասակարգի նվա-
ճումները կայսրերի վրա, «Ասածու» վրա, բնության
ու տարերքի վրա: Յեղ այդ նվաճումների շնորհիվ այժմ
մենք, միասին ճեմում ենք Ալեքսանդր Յ-դի ամառա-
լին հրաշալիքներում, հարգելի Ավո:

Այժմ այստեղ աճում և զարգանում է Ծինանդալիի Սուրճ, դային տեսությունը:

Վարդի ծառերը ժպտացին մեզ, բարձրահասակ ու անասիկ: Վարարաջուր շատրվանը վողջունեց իր ծիածան թեկերը թափահարելով ու վարդի, յեղենու և մագնուլիայի ֆոնի վրա՝ նկարվեցին Անդրկովկասյան գրողները՝ Ծինանդալիի հոկտեմբերյան անուշիկի—մանուկների ու պատանիների հետ:

Յերբ արևը ծածանեց իր ծիրանի գրոշն արևմուտքում, չերբ ամպի ծվենները կարկամեցին, չերբ Կովկասյան լեռների վեթխարի պարը վողողվեց վոսկեկարմիր դուռներով, չերբ Կախիթիայի վրա թանձրացավ իրիկնալին կապույտ մշուշը, մեր մեքենաները գուրս սողալին չեղենիների միջից և Ծինանդալին մնաց իր վարդերի, ցատկոտոզ տանաչակ մանկիկների և սրասոժակա մեզ ճամբա դնող գեղազեմ կանանց ու աղջիկների հետ:

Դեմում հունիսյան վերջալույսի հրե թեկերը լեռների ու լազուրի վրա:

Դեմում վողորաներ, վերելք, ու վայրելք: Յերկար ու զժվարին ճանապարհ: Հունիսյան զով գիշեր, վոր ևուն ահատարների վրա՝ կծող ցրտի չե փոխվում:

* * *

Գիշերանում է: Լիալուսինը կաթնաջուր և թափել լեռների լանջերին ու լցրել ձորերը: Լիալուսինը վազում և մեքենաների հետևից: Լիալուսինը, բացված մաղնուխաչի նման, վար և կախվել լազուրից:

Աստղերը ծակել և յերկնքի կապույտ սավանը և

ձորերում ջրերն են խշխշում: Ծառերը մեղմ ու միալար սվավում են զեփյուտի չերգը:

Անա բարձրաբերձ այն մի ժայռը, զերեժյուրի նման թեկերը տարածած, զեկավարում է ծառերի ու քամու գիշերային համերգը:

Սարերում ցուրտը կծում է: Մինչև վոսկորներն և թափանձում: Բամին արշավում ու վրնջում: Պատուպարվում ենք շորի վերջին կտորով ու լրագրերի ծվեններով:

Ցրտից ճնտոսները դողում են, ատամներն իրար գարնվում:

Բամու թեկերի և փոշու դեմ կողկլով մեր մեքենաները, լուսավորում են քարքարոտ ճանապարհը և արշավում:

Գիշերվա ժամի չորսին մտնում ենք «Որխանո»:

5. ՀԱՋԻ-ՔԵՆԳԻ

Վրաստանում՝ Հայաստանի և Ադրբեջանի գրողների պատվին գորահանդես տեղի ունեցավ: Վողջունեցին իրար զրահան բանակն ու Վրաստանի Կարմիր Բանակը: Հայաստանի գրողները վերցրին բանակի կուլտուրական շեֆությունը: Նույնպիսի գորահանդես տեղի ունեցավ և Ադրբեջանում, Հաջի—Քենդում:

* * *

Յերկաթուղու կայարանից այն կողմը փով՝ և Գյանջան: Յերբեմնի արչան և կտորածի, աղզամիջյան ջարդերի այս որրանը, աշխատանքի հակայական մեղվանոցի չե փոխվել:

Հին Գանձակն ել չկա: Հսկայական կամուրջով հայն ու թուրքն իրարից բաժանող Գանձակն ել չկա:

Բարձրանում ե նոր, ստեղծագործող ու շինարար Գյանջան:

Այստեղ վիթխարահասակ շինարիներն են ձգվում, բայց շինարիներից ավելի հաստատ ու փառավոր, չերբեմնի արնավա այս հարթավայրում, բարձրանում են ձեթ-ոճառ գործարանի, մանուզի գործարանի, սերմագործի կայանի, բանվորական բնակարանների նորակառույց ու ժպտացող շենքերը:

Բայճեիկյան կառուցողական «վարակիչ հիվանդությամբ» բռնվել է և Գյանջան: Նրա բորբոսնած մզկիթների ու ժանտաղեմ յեկեղեցիները դիմաց բարձրանում են աշխատանքի և սոցիալիստական փառավոր «տաճարները»:

Գանձակում, կավաշաբ ու քարակոփ պատերի ու սերից ժպտում են արնագույն նռնենիները: Նույն կարմրավառ ժպտը բակերում, այգիներում:

Գյանջան ժպտում է նուան կարմրավառ ծաղիկներով:—

Ուր ցարական անհետացող Յելլիզավետապոլը, սւր մուսավաթական արնախում Գյանջան, սւր բայճեիկյան ստեղծագործ ու բարձրացող Գյանջան:

Նռնենիները ժպտում են: Նռնենիները կարմիր դրոշակի պես փողփողում են վողջ Գյանջալի վրա, լակ այստեղ բանվոր դասակարգը կերտում է նոր ու փառավոր աշխարհը:

* * *

Սաղողի այգիները փոփում են Գյանջալի շուրջը, ուղեկցում ճանապարհի յերկայնքով: Նրանք ասես սպորտսմենների, կամ պլոներական տարածուն շաքեղը լինեն դաշտերում:

Սաղողի թփերն ուղեկցում են: Մեր մեքենաները թողնում են Գյանջան և անցնում գերմանական փոքրիկ ավանի, նախկին Յելենդորֆի, այժմյան Լենինգորֆի միջով:

Հասարակական փոքրիկ պարտեզի անհանդիստ շատրվանի ջրե ճառագայթների միջից, ժպտում է հանձարեղ առաջնորդի կիսանդրին:

Միսնման ու գեղեցիկ տները շաբվել են լայն փողոցներից աջ ու ձախ:

Նռնենիները դարձյալ ժպտում են և խաղողի տարածուն դորաբան կները սրաշարել են վողջ ավանը:

Գերմանական խելոք ու մտածուն դեմքեր ավանում: Տղամարդու, կնոջ, մանկան:

Մեքենաները թողնում են և Լենինգորֆը:

Հաջի-Քենդ ենք զնում: Ադրբեջանի կարմիր դիվիզիայի ճամբարը:

Գարձյալ վերելք է սկսվում և ծայր են առնում անտառների կանաչ փեշերը:

* * *

Հաջի-Քենդի բարձրունքումն ենք: Անտառի կանաչ ծիանքն է տարածվել շուրջը: Անտառում ու պուրանկներում դվիցերական տիպի ու գեղեցկու թյան տներ: Ապա ձերմակ ու տարածուն վրանաքաղաքը:

Ուսգմական հուզիչ մուզիկան դիմափորում և Հայաստանի Սորճրգային գրողներին: Վրանաքաղաքի առաջ տարածվում են Կարմիր բանակային գորշ շաբլոնները:

Գրական բանակն անցնում և վրանաքաղաքը՝ ծայրեծայր և վողջւնում: Սրտիս ու հաղթական, Կարմիր բանակային պատասխան—վողջույնն և վորստում Հաջի-Քենդի բարձրունքներում:

Ամբողջ գիվ/գիան վոտքի ցի, խրոխտ շաբլոնները գտնում են: Հավաքվում են միտինդի:

Բալլչեիկյան անպարտելի թնդանոթները վորստում են բարձրունքներին: Վողջույնի վորստաներ՝ Հայաստանի Սորճրգային գրականության պատվին:

Նրանց վորստը հուզում և ամենքիս: Վորք մեղանից այս նվիրական մոմենտին չեր դնա մեռնելու, այլ թնդանոթներին փառավոր վորստի հետ, հանուն մեր սոցիալիստական հայրենիքի պաշտպանության:

Այն վոր գարաշրջանումն և չեղել, այն վոր հեքլաթում, վոր գրողին այսպիսի պատիվ ու ընդունելություն ցույց տան:

Ո՞վ և տեսել, Ո՞վ և լսել:

Յեկ գուր չե, վոր գարմանում են մեր ընկերները: Սակայն գարմանալու վոչինչ չկա: Այդ թնդանոթները մեզ ասում են, նրանք հավատացած են՝ գրանում, վոր մենք Հայաստանի Սորճրգային գրողներս, առանց նահանջի ու տատանման պաշքարում ենք այն միեռույն գրողակի տակ, վորի տակ, այնքան խրոխտորեն վորստում են Հաջի-Քենդի թնդանոթները:

Կարմիր բանակային ծովամավալ ուսուսան բացում և խանդավառ միտինդը:

Թուրք, ուս, հայ կարմիր բանակայինները, հրամանատարները ջերմագիտորեն վողջունում են Հայաստանի Սորճրգային գրական բանակին:

Սանդավառությունը ծավալվում և և թնդանոթները կարմիր բանակայինների հազարավոր բերանները հեռ միտին վորստում են—ուսում .. կեցցե... յաշմարն ..

Սանդավառ բացականչությունների և ուսուսանների անսպառ տարափի տակ, հանդես և գալիս մեծանուն վիպասանը, Հայաստանի գրական պատվիրակության նախագահը—Շիրվանզադեն:

Նա հայտարարում և, ի հավերժացում այս այցելության, Հայաստանի Սորճրգային գրողների ֆեդերացիան վերցնում և գիվ/գիայի առաջին գնդի շեփոթյունը:

Սանդավառությունը նորից պոթվում և և հրաճրվում ավելի:

Նորից վողջույնները, նորից ի սնդավառություն նորից թնդանոթների բալլչեիկյան «ուսուսաները»:

Ու մինչ սրտառուչ և հուզող մթնոլորտը, տակավ առ տակավ ելքարականանում եր, անա կարմիր բանակային մի խումբ «ղավաղերորեն» հարձակվում և... Հայաստանի գրողների վրա .. ևսկում նրանց նետել դեպի վեր, ճոճել ողում, բերկրության, ուբախության անհուն զգացմունքներով:

Կատարվում և գորահանդես:

Հայաստանի գրողները շաբլոլ կանգնած ընդունում են վողջ գիվ/գիայի հանդիսավոր պարադը: Նրանց մարտական լողունները հրաճրում են կարմիր բանակայինների խանդավառությունը:

Մթնոլորտն ելքարականացած և, Հաջի-Քենդի պատմական գրերը:

* * *

Վերադառնում ենք: Անտառների կանաչ ծփանքը՝
լեռների կապույտ պարը, սպիտակ վրանաշխարհը մեզ
ճամբու լին զնուս:

Վերադառնում ենք, բայց կարծես թե, վոչ կյանքից,
վոչ իրականութունից, այլ հեքյաթից, կամ ֆանտաստիկա—
վեպի ընթերցանություններից:

Մեքենաները միբժվում են անտառի մեջ: Տպա-
վորություններով ծանրացած գնում ենք:

ԴԵՍՍԿԱՐԴԱՅԻՆ ԳԱՐՏՔԸ

Մուգանի արևալուստ տափաստանը կտրեցինք: Շո-
գեկառքը փնջում ու վազում է: Մտռնում ենք վիշ-
կանների աշխարհին, բանվոր դասակարգի անառիկ բեր-
դերից մեկին:

Ծովի կանաչ ծփանքը տարածվում է յերկաթու-
ղագծից այն կողմը և խոտանում, և ծավալվում:

Եյրաթ կայարանում մեզ իջցրին գնացքից: Ա-
ռանց իրերի, առանց ճամբարկուների: Արեկի տակ փալլոդ
ու շարք մտած մոտ մի տասնյակ ավտոմեքենաները
բացին իրենց դռները:

Այրուստ անցյալն ակամայորեն կենդանանում է
մտքումդ: Այսպես, ճիշտ աչպես: Այսպես էլ մի վո-
րևե կայարանում իջնում ելին գնացքից: Իսկ ասենք
ճանապարհորդում ես դաշնակցական Հայաստանում,
մենշեկիկյան Վրաստանում, կամ մուսավաթական Ադր-
բեջանում: Իջնում են գնացքից և «պատվում»: Հա-
նում են շորերդ, կո:իկներդ, վերջում ունեցվածքդ և...
բարով չեկար:

Ճիշտ «այդպես» էլ այժմ մեզ են իջնում գնաց-
քից:

Որեր: Որեր:

Ադրբեջանի Լուստողկոմ ընկ. կուլիեր ժպտագեմ
վողջունում է: Հատուկ հանձնաժողովը պաշտոնապես
ընդունում և հունիսյան արևի այրող սլանքների տակ
մեքենաները վազում են:

Նորից կասպիականը յերբեմն կապույտ, յերբեմն
կանաչ, յերբեմն խոժոռ, յերբեմն ժպտուն:

Ահա Բազուն կասպիականի շուրթերին, հպած:
Ասես մեջքից կռացած նա լվանում է իր փոշոտ դեմ-
քը:

Բազու, վիշկաների ու ծխնելույզների քաղաք:
Պալքարի ու հաղթանակների քաղաք: Բարձրականդուն
ու ամբողջու: Բանվոր դասակարգի շարքերի պես:

Վողջուն Բազվին:

* * *

Մտնում ենք Բազու:

Մեզ զիմավորում են արածվաչների աղմուկն ու
ծխնելույզների մուրը:

Մեքենաները բռնել են իրար պոչից և նրանց ան-
հանգիստ ճիչերը զնում են միանալու քաղաքի համա-
տարած, զինամիկ համերգին:

Իջնում ենք մեքենաներից:

Ճանապարհի վողջին մեր ուսերին, փոշեթաթավ
մազերով ու դեմքերով, հունիսյան արևից «ընծայված»
քրտինքի փոշեզուլն շիթերով զարգարուն, լարված,
սրտատարուփ մտռնում ենք ծաղիկների ու վառ կանաչի
հակադեմ կուլտին: Մերկանում են գլուխները և վար

խոնարհված հայացքներով սեղմվում ծաղկապսակները շուրջը:

Լուս ենք առանձին—առանձին, բայց յուրաքանչյուրը խոսում է իր հետ: Մտաբերում ենք դասակարգային պայքարի պայծառ մոմենտներ և Բազմի հերոսական կոմմունայի անկումը:

Ծաղկեպսակ ենք բերել քսանվեցին: Մեր առաջին աչքը Բազմին և մեր դասակարգին:

— Անմահ կոմունարներ, արևի ու ավազի մեջբըզկտված մեր թանգակին ընկերներ, ձեզ ենք տալիս մեր առաջին աչքի թլուսը, ձեր պատգամներին ենք նվիրաբերում մեր գրիչները: Ձեր կրած դրոշակի տակ կընվիրաբերենք մեր կյանքը: Այս ծաղկեպսակը, վոր մենք թողնում ենք ձեր գերեզմանի վրա, դա մեր դասակարգային առաջին պարտքն է: «Դասակարգային մուրհակ» ենք ստորագրում ձեզ հետ և նա մեր արյունով միայն կարող է վոչնչացվել: Այս պսակը լուր ծաղիկներից չի խտացել, այնտեղ նաև մեր սիրտն է, մեր կամքը, մեր արյունը: Դրա համար վարդերն աչքան վառ են ու մեխակները կարմիր:

Բողոներ են անցնում և մենք լուս դրուցում ենք քսանվեց ընկերների հետ: Մեր մտքում, մեր սրտում:

Հանդարտ ու հանդիսավոր, արծաթածուփ մաղերբ ծածոյնելով, Ալեքսանդր Շիրվանդադեն խոսում է լուսթլուսը և արդեն բարձրաձայն խոսում Բասնավեցի հետ:

— «Թշնամին ձեզ միայն ֆիզիքապես է սպանել —ասում է նա:— Ձեր գաղափարներն այսօր հաղթանակել են: Ազգերի համերաշխութան և սոցիալիզմի կառուցման համար շատ բան ունեն անելու նաև Հաստանի գրողները»:

Մրտերը սեղմվում են, սրտերը բարախում: Վար խոնարհված հայացքով հեռանում ենք կոմմունարների շիրմաթմբից:

Մտնում ենք Բազու: Գործնական, լեռուն ու ստեղծագործող քաղաք: Բանվոր դասակարգի պայքարի ու աշխատանքի նվիրական դրոշակը: Ամենամեծ ծաղկեպսակը Բասնավեցի գերեզմանին: Ամենափառավոր կոթողը նրանց հիշատակին:

Վողջույն Բազու բանվորական
Վողջույն ուրախ մեր առավոտ,
Վողջույն արև սովեստական,
Արև սնամար ու փառավոր:

7. Բ Ա Յ Ռ Ի

Ծովը սարսուռում է սեղմված քաղաքի հուժկու լուսակներում:

Դարմունները կտորատում են ու ողի ալիքներում շաղ տալիս հնչյունները և գյուժրիական ինչվոր զուսնա, իր սահարիով տարածվում ու կորչում է ծովում:

Առազաստանավերք, փոքրիկ մոտոսանավերն ու մակույկները ծովային զբոսանքի կոչ են անում, դարմոնի և գուսնալի միտրինակ նվազով այնքան խախտաբղետ իրենց անուսները փուռում ծովափին. — «Люба», «Маруся», «Апеша-ша», «Пушкин», «Лермонтов», «Заря» և այլն:

Շողեսնավերք ճշում ու ծխում են ծովափին, կորչում են ծովում, և նրանց ճիչը ծածկում է գարմոնի ու զուսնայի տնդոր ձայները:

Յերեկոյան գեփլուտը փշտրազում է կասպիական լիբրետո: Կնճոտում: Կուսինն արծաթում է կնճիտները:

Ծովեզրյա ելեքտրական լուսնայտակը խորանում է ծովում: Ծավարվում, վոսկեծփանք է տարածում ծովեզրքով: Ծովի բեկբեկուն հայելում ցոլանում է քաղաքը: Ծխամոլ ծխնելույզներն իրենց հասակներն են դիտում ծովի կապույտ հայելում և վիշկաների գորշ շուրջպարն է բեկբեկվում արծաթադոծ ջրերի մակերեսին:

Լուսնի շողերի տակ առագաստանավեր ու մակույկներ են որոբվում: Ծովը մեղմորեն սաբսոում է:

Լուսինը շրջելուց հոգնած, ծովի ծփուն անկողինն է սուզվում:

Ջրերի կապույտը խտանում է: Աստղերի արծաթի անձրևը սաստկանում: Ալիլի մուգ կապույտ է ծովի ու քաղաքի լուսների վրա շրջված հմալը:

* * *

Իսկ քաղաքում ուրիշ կյանք է: Բանվորական ահումբներում ուրախ յերեկոն է ժխորում: Պարապմունքներ: Ժողով: Ներկայացում: Շարժապատկեր: Կարմիր թաշկինակ և ուրախ ժպիտ:

Փողոցներում նորից ելեքտրաքարշի, ավտոների ու կառքի աղմուկն է: Վիտրինների դիշերային փայլը: Մարզկային խայտաբղետ հոսանք վիտրինների առաջ, բուլվարներում, ծովափին:

Իսկ ծխնելույզները դեռ ծխում ու ճչում են: Վիշկաները՝ թոքում շնչում են: Նրանց ինչ խտացող գիշերը: Վիշկաներում նորից կայալկան ճոճում է միապաղաղ: Եսանգը նորից յերկրի կուրծքն է ծակում անխնա: Վիշկաներում նորից քամում են հողի ալբուներ, գտում սև վոսկին:

* * *

Բագվում ցերեկն արևոտ է ու փոշեպատ: Հին Բագուն մռայլ է ու գորշ: Նորը՝ պայծառ ու հաղթական: Ահա հնի բեկորները—խանի պալատը, «Կուլսի» լեգենդար «աշտարակը»՝ քարացած հարցականի նման ծովափին ցցված:

Յիշում է նոր Բագուն: Բանվորական սպիտակափայլ ավանները հարթ ու կոկիկ տարածվել են քաղաքի շուրջը: Առևեցիկները՝ Ծահուլյանի անվան հսկայական քաղաքի յե վերածվում: Նորակառույց հսկայական ստանդարտ տներ: Մալիտակ թաղամասեր: Ահա, ինքը, Ծահուլյանն է դեկավարում վիթխարի շինարարությունը:

Լատինատառ ցուցանակները քեզ պոկում են մըղկիթի ու «ալլահի» Արևելքից: Ցուցանակների լատինատառ «զալ դարանքն» է ծավալվիլ վողջ քաղաքում:

Ելեքտրական յերկաթուղին սլանում է մրկված դաշտերով: Նա սերտ կապով կապել է նավթաքաղաք բուն քաղաքին և նրա ունիտերի յերկայնքով յերկանիվ սալերն իրենց վերջին սրերն են ճռնչում: Բարձրանիվ սալեր:

Վիշկաների ու ծխնելույզների գորշ աշխարհը տարածվել է Բագվի շորս կողմը:

Մոտիկում՝ վիշկաների անտառը՝ հեռվում՝ վիշկաների անտառը: Ապա ծխնելույզների վեհ սլացքը, քաղաքի խայտաբղետ ֆոնի վրա: Վիթխարի նավթամբարները շուրջպար են բռնել վիշկաների այս աշխարհում, վիշկաների շուրջը, Սև Բագաքում:

Ահա նավթագտիչ գործարանը: Յերկի սրտից

կարգում սե զանգվածն այստեղ զավում, դառնում է նավի, բենզին, չուղ և այլ բազմաաեսակ հեղուկներ և պակեր: Հետաքրքիրն այն է, վոր այն անազին գործարանում, ուր որական 50,000 փուխ նավի և զլտփում, աշխատում են վոչ ավել քան... չորս բանվոր: Մերկնայացումն իր զուխգործոցն և ավել այստեղ: Հասնում ու անցնում ենք կապիտալիստական յերկրներին:

Ծովափին աղվկում և տեքստիլ գործարանը՝ 4000 բանվորներով:—

Բամբակի ծով: Ճերմակ ալիքներ ու ճառագայթներ: Կարմիր վարդեր ալդ Փոնի վրա: Ծինանդալի վարդերի մեծությամբ,— կարմիր թաշկինակներն են այդ՝ պաշտառ դեմքերը պսակոյ: Բանվորուհիներ— թուրք, ռուս, հայ: Կարմիր վարդերի նման բացվել են նրանք բամբակի, թիլի, սրացիկ փոկերի ու դարձող անխիտերի Փոնի վրա:

Ահա և տարբերակը: Ճոճնակային չերկար սկանչողերով, մատանիներով ու ապտրանջներով «բանվորուհիներ»: Նրանք դեռ նոր են թողել գարեջրատների անկյունները և բուլվարների շրջնովի կյանքը: Նրանք կմտանան այդ ամենը, կետեն և կանջողերն ու մատանիները և կձուլվեն դարձող անխիտերի ու կարմիր վարդերի մեր դասակարգային հոսանքին:

Թողնում ենք թիլի սպիտակ ջրվեժները, կարմիր վարդերի կենդանի փայլը և կասպիականի կանաչ ու նավթիբրանգ ծփանքը:

Ահա և հացի գործարանը: Վերին աստիճանի առանձնահատուկ ու հետաքրքիր: Մաքրության տիպար: Լիցնում են չմաքրված ալյուրը մի ծայրից և մյուս ծայրում շարվում են փթթած ու կարմիր հացերը:

Նորից գործարաններ, նորից ծխնկույզներ, վերկաների հազթական բուրգեր, անտաների վիթխարի ու անխորտակ:

Բիրի-Հեյրաթ, Սուրխանի, Բայխանի: Բանվոր գասակարգի պայքարի ու հազթանակի փառավոր կոթողներ, հարուստ հատարներ:

Այստեղ, նավիի ու մրի այս աշխարհում, բրոնզագեղմ ու անխորտակ մեր գոտակարգը հազարավոր բազուկներով, ժամ առ ժամ կերտում է մի նոր կյանք, նոր աշխարհ: Մաքրում է բնութիան գեմ, քամում է հակառի քրահնքը և պեղում հոգը:

Հողից նա հանում է այն ամենը, ինչ կարևոր է մեզ, մեր գասակարգին:

Հողից նա քամում է վտակի ու կյանք:

8. «ԲՈՒԽՏԱ ԻՆՅԵՉ»

Այսպես և կոչվում նավթաշխարհի այն մասը, ուր կասպիականը հեռ են ավել, նրա մոգիլիներից խելի ցամաքը և վերկաներ են «ամեցնում» այնտեղ:

Դեռ տասը տարի առաջ, այստեղ ծովն և տաքածվել ու ձկների պարը: Իսկ հիմա հազթանատակ վերկաներն են ծովափին, ցամաքի վրա, ջրերում:

Ծովը նավթի բուլբուլ և շնչում: Ծովը լվանում է վերկաների վտանքը:

Ծովի ջուրը քամում են և կաշալկան նավի և քաշում ծովից:

Շահնգը. չերկաթի «անսկիզբ ու անվերջ» այս կարգվակն անախել է 518 մետր, ծակոտակ հողի կուրծքը: ցեխախառն ավազ, հող ու քար գուրս շարտում

Հոտոտում, վորոնում և նավթը և նրա համար ճանապարհ հարթում:

Հին ժելմական պամուխյանն են թողել: Անընդհատ կատարելագործում, անընդհատ առաջխաղացում: Այսպես և պալքարում Բագվի պրոլետարիատը բնութիան դեմ: Ամերիկյան վերջին մեթոդովն և նավթը գուրս զալիս հողից, ծովից: Միայն այսպես կարելի է արդարացնել Իլլիչի անունը: Միայն այս կերպ և կարելի նրա պատգամները կատարել:

Ֆըշում և նավթահամ ծովը: Մերթ թշնամաբար իր ալիքների հարվածներով հարձակվում և աշխատանքի այս բերդերի ու աշտարակների վրա ու պարտված հետ նահանջում և մերթ հանդարտ ու սիրալիբ շոջում նրանց պատվանդանները:

Փայտե կամրջակները կապում են վիշկաները ցամաքին: Փայտե կամրջակները գորշ ու նավթոտ են: Իսկ ցամաքում ժանգակալած ու նավթածածկ ջրեր կան, ծիածանի գույներով, ուր ուրվագծվում են վիշկաների հասակները:

Վիշկաները՝ ցամաքում, վիշկաները՝ ժանգաջրերում, վիշկաները ծովում, բանվորական ջրուտ բազուկների պես վեր բուռնքված:

Այդ բազուկները սանձել են ծովը, հետ շրպտել նրան, նվաճել ցամաքը: Քամում են հողի թանկագին արյունը: Ծակոտում չերկրի կուրծքը: Անխնա, անխնա:

Կերտում են նոր աշխարհ: Այդ հաղթական բազուկները:

ՄԱՐԶԻՆ ԽԱՆՈՒՄ, ԶԱՀԱՆ ԽԱՆՈՒՄ, ԿԱԶԻԶԱ ԽԱՆՈՒՄ

Թուրք կինը չաղբայի տակ: Շարժվող պատանքի չե նմանվում նա կամ մզկիթի:

Իսկ ուր և նա հիմա: Ծվատել և չաղբան ու շարտել մոտացութիան կասպիականը:

Այժմ նա կտավ և գործում: Այժմ նա կլանք և գործում: Քրտինք և քամում անիմների մոտ և նոր աշխարհ և կերտում: Նա սովորում և սովորեցնում և: Բագվում հիմնել և իր ակումբ—աշխատանոցը նվաճումների հարուստ բեռով:

Ավելին: Նա և տաղանդավոր արվեստագիտուհի չե: Հաստատանի ինքնորոշային գրողների պատվին կազմակերպված չերկու չերեկոններում նա այդ ապացուցեց:

Ահա Մարգիտ խանուկը: Նա հանդես չեկավ թուրք դրամատուրգ Ջավաբլի «Սեվիլ» պիեսի գլխավոր հերոսուհու դերում և տարավ ամբողջ դահլիճի ու մեր հիացմունքը: Այնքան վարպետորեն, հոգեբանական այնպիսի մեկնաբանություններ նա տվեց իր տիպը վորին նախանձել միայն կարող են լավագույն դերասանուհիները: Նրա քաղցրալուր ձայնը, մտածված շարժումներն ու միմիկան, բարձր տաղանդի արժանիքն իր ցուցահանում:

Զահան խանում: Զահան խանում, ինչպես, ինչպես, մոտանալ բեզ: Մեկամաղձոտ ու նուրբ բո չերգը դեռ մինչև հիմա հնչում և մեր ականջներին:

Զահան խանումը չերգչուհի չե: Նա վոչ թե չեր-

դում, այլ սոհում ե իր սրտից անկրկնելի հնչյունները
և հաղորդում: Ջահան խանումն իր սիրտն և բրբրում,
իր զգացմունքները ձայնագրում:

Հաջիջա խանում: Նա մոտեցավ դաշնամուրին և
մատները լուռ գործիքից դուրս քամեցին նվագների
այնպիսի վեհաթյուն, վորն ունկնդիրներին ինքնա-
մուտացումով միայն հիշեցրեց իր վերջին ակկորդը:
Հաջիջա խանումը Բեթհովեն եր կարգում:

Վոդջուչն ազատագրված, արվեստագետ թրբու-
հուն:

Թուրք արվեստի նվաճումները դրսեվորող չեր-
կու չերեկոններից մենք դուրս չեկանք՝ բարձր արամա-
դրութչամբ:

Վիշկաների այս պանծալի աշխարհում, խորհր-
դային Բագուն, տակավ առ տակավ կառուցում և ար-
վեստի ու կուլտուրայի իր վիշկաները:

ԱՐԵՎԸ ԲԱԳՎԻ ՎԸՆ

Քաղաքի ամենարարձր շենքի — «Նովայա Յեվրո-
պա» հյուրանոցի տանիքից վոդջուչում ենք արեածա-
յր:

Յերկնակամարի մուգ կապույտը գնալով թալկա-
ցավ: Աստղերն ադտառացան, կկոցեցին ու փակեցին:
Լուսաստղը կորցրեց իր փայլը:

Հորիզոնը հրավառվեց: Կրակի հսկայական մի
շերտ բռնեց արևելքը:

Գործարանների կապույտ ծուխը գծագրվել սկը-
սեց հրեղեն այլ ֆոնի վրա:

Ծղվը սարսուռաց: Անհանգստացավ: Վառկեզոժվեց
ասպիականի կապույտ ու փրփուտն սավանր:

Արևը հրե հսկայական լուսորդի նման դուրս
նետվեց ծովից: Կարմիր կրակնափայլ:

Արևի առաջին շողերի հետ մենք նավարկում
ենք ծովի հուզված մակերեսով: Լայնաբաց առադաստը
քամու բերանին թողած:

Իեմում՝ զարթնող Բագուն և: Ծինելույզների
վիթխարի հասակները: Կապույտ ծուխ, ծիրանավառ
հորիզոն:

Երեքարաքարչի ալմուկն արևի շողերի հետ լըց-
նում և քաղաքը: Տարածվում ծոփով ու գնում հեռու-
ները: Սուլիշները վոդջուչում են արեածալը:

Արևը բարձրանում և Վոդջուչում և ծավր: Վոդջու-
չում և Բագուն:

Վոդջուչն ծագող արևին: Խորհրդային արևին՝
Բագվի վրա:

Որը գնվում և Բագվում:

Ասես վիշկաների ու ծինելույզների տիտանա-
կան բանակները կանգնած չեն, այլ գնում, շարժվում,
արշավում են և նրանց չերկաթի պինամիկան լցրել և
բաղաքը, փողոցները: Ծավալվում և ծովից անդին:
Բռնում փոջ արևելքը:

1929 թ. հուլիս

* * *

Վերջին գրքից է հնի ու նորի բաղխումը Անի-
նականում:

Հակապատկերները վերջին գրքից:

Այնտեղ չերգում են մուրճերը, կյանքի չերգը
Ազատից՝ փողոցում այլ չերգ է ծավալվում:

Այնտեղ ելնում է նոր կյանքը, մարտում են հար-
վածալիները ու հնաուղիստանների բանակները, իսկ
այտեղ՝ հին գյուղացիները թաղելու յեն աանում
նույնքան հին մի գյուղացու:

Առաջին բան վարտիկով մի չեթտասարդ, դիվի
վրա տանում է դադալի կախարիչը: Մահվան պես
զանդաղ է քայլում նա: Ապա խունացած սրբազրոշնի
բըն են հետևում ապուշաղեմ սրբերի նկարներով:
Հետո հինգ քահանայ, գունաթափ վեղարներով:
և անհասկանալի մոմոսոցներով: Ապա տերացուներ է
չեկեղեցական այլ ինվենտար: Ուսերի վրա շարժող
դադալին համբարալը հաջորդում են գուննաչիների մի
քանի խմբեր, չգիտես մահու թե խնջույքի չերպեր նր-
վագելով:

Այսպես է թաղվում հին գյուղացին «հին աղա-
րով ու նամուտով»:

Իսկ մենք նույնքան «նամուտով» կթաղենք հին
Գյուղերին խաչով ու խաչվառով, սրբերի պատկերնե-
րով և չեկեղեցական շնչավոր ու անշունչ ինվենտա-
րով միասին: Մեռնող գուննաչի նվաղի տակ:

Մենք այդ կանենք:

Շուտով, շատ շուտով:

Իրա համար ել մուրճերը կերտում են Յեմենյան

ամբանում է մեր քրտինքով և նոր կյանքը չերգում է
բարձր, հաղթական: Իեղուցի շչակներով, տերատիլի
շչակներով է չերգում նա, բազմահազար մուրճերով է
չերգում և այդ չերգի պողպատահնչուն ախորձներում
մեռնում են գուննաչի նվաղը, չեկեղեցական «սրբա-
ղան» մեղեդիները, զանգակատների հուսահատ աղերս-
ները և հին աշխարհի խեղդվող ու աղեխարշ ճիչը:

1930 թ.

ՀԱՐՎԱԾԱՅԻՆ ԳԵՊՈ

Գեպոնները պոեզիաներով հղի...
Ն. Դաբաղյան

Գնում ենք Լենինականի դեպոն:

Հայաստանի Սոբհրդային Գրողների ֆեդերացիայի բրիգադան այցելում եմ մեր արդյունաբերության հերթական կարևոր միջնաբերդը:

Մեզ ուղեկցում են Գյումրու լենինականյան ըսպիտակ ու սրտաբաց տների շարքերը, թաղերը:

Ահա Սևոյանի անվան յերկաթուղային ակումբի հոյակապ հասակը:

Հատվում է կայարանի շրջակա ծառերի ու կանաչի շերտը և սկսում են ուղիների զուգահեռականները: Գորշը տիրապետող և դառնում:

Հողը հազեցված է նավթով, մազուկով: Ճպճպում է: Բուրում է կծու: Արեփն ավելի լի բորբոքում բույրը:

Ուղիների հրապարակում, նավթոտ ու մազուկոտ լիաշրջան «փոսի» է, ուր դարձնում են շոգեմեքենան և մղում ուղիներով:

Այդ «փոսի» մաս հատվում են ուղիները:

«Բոլոր ճանապարհները տանում են դեպի Հրոսով»:

Շրջադարձային «փոսի» շուրջը փռված բոլոր ուղիները տանում են դեպո:

Գնում են յերկու զույգ ուղիների հետ:

Մեզ ժպտում են հնոցների հրակարմիր բոցերը:

անիվների դարձը և մազուկոտ ու ժպտուն դեմքերը:

Այստեղ ել կարմիր թաշկինակները:

Յեզվ դարձանալի յե և տարորինակ:

Կարմիր թաշկինակները բամբակի ճերմակ ֆոնի վրա տեքստիլում հասկանալի յեն, կարմիր թաշկինակին սովոր ելինք հանդիպել կարել, մետաքսի, ծխախոտի գործարաններում, տպարանում, կոլխոզաշտում:

Իսկ դեպոյում՝ բնավ սպասելի չեր:

Կարմիր թաշկինակներ— յերիտասարդ կանաչը, ծիրանավառ հնոցի առաջ: Մուրճահարներ:

Հիացանք: Վոգեկորվեցինք, պոետից սկսած մինչև գրաքննադատը: Վերջինս պատրաստ եր ներբողներ գրել կարմիր գլխաշորավոր մուրճահարներին:

Կարմիր թաշկինակներ փականագործական դազգյահների առաջ: Բոլոր բաժանմունքներում:

Ահա ազատագրված կինը: Խոհանոցի ու ընտանեկան ոջախի ստրկացնող ծխից ազատ, նա այժմ մեր սոցիալիստական շինարարության վիթխարի ոջախում, շերեփի փոխարեն, անիվների թափը դեկավարող մարտիկ է:

Վոգեկորված, վոգեկորող:

Համառ մարտիկ ու կառուցող:

Դանիել Վարուժանի ու Սյեբաստյան Ծատուրյանի վտիտ բանվորուհիների, Թումանյանի Անուշների, Մարոնների փոխարեն այսօր մեր կյանքում հաղթականորեն բարձրանում է նոր կոնջ դեմքը:

Բայց ուր է նա մեր գրականության մեջ:

Սակայն ումն ասեմ:

— Ինձ ասեմ:

— Մեզ բոլորին:

Կուսակցութեան լերկաթուղային կոյ-քյուրոյի նա-
խագահը մեզ ներկայացնում է բանվոր Խլանկո Պավելին:
Վարձան պատկառանք է ազգում նրա նարտա-
կան գեմքը:

Կանգույտ խաղաթի սծիքի վրա ծածանվում է
ձերմակ միրուքի զրոշակը: Յերկարատե աշխատանքի
ու հոգնութեան «վկայականը»:

Սակայն ինչ հոգնութեան մասին է խոսքը:

Ճիշտ է, Խլանկո Պավելն աշխատում է ար-
դեն 50 տարի: Բայց ով կարող է ասել, վոր նա հոգ-
նել է, վոր մազաչափ անգամ նվազել է նրա աշխա-
տանքային վոգեվորութունը: Ընդհակառակը, նա ներ-
կայումս լավագույն հարվածային ու ենտուզիտա է:
Յերիտասարդական ավյունով ու յեռանդով: Ղեկավա-
րում է յերեք ստանով: Սովորեցնում նոր կադրերի:

Խնդրում ենք, վոր լույլատրի մեր նկարչին
զծագրելու նրա գեմքը:

— А что же — ասում է նա փութկոտորեն
հանում է գլխարկը, ախնոցը և սանրում ծնոտի ար-
ձաթե ծոպերը:

Ուզում է ավելի յերիտասարդ յերեալ, վոր մա-
զաչափ անգամ կասկած չլինի նրա յերիտասարդական
ավյունի և յանդափառութեան նկատմամբ:

Նա գլխի, վոր հարվածայնութեան և վոգեվո-
րութեան շրջան է: Նա ծանոթ է գեպոյի պատերի
մեծատառ պլակատներին, վորոնք ասում են.

«Ընդդեմ կեղծ հարվածայնության»

«Հանուն ծավալուն սոցիալիստկան մրցության»:

Շոգեմեքենաների վերանորոգումը ցեխում. յեվրո-
պական ախլի բանվորի արտաքինով, հաղթանգամ
բանվոր ընկ. Սերգո Սանույանը, մեզ ծանոթացնում է
ցեխի աշխատանքների հետ:

Գանգատվում է ընկեր Սերգոն: Թիֆլիսից և
զանգատվում. Գլխավոր արհեստանոցից:

Վերանորոգման սպասող շոգեմեքենաների վորոշ
մասերն սլաքելվում են Թիֆլիսից: Բայց հեռ են լա-
տացվում ուշ, ձգձգումներով:

Սհա՛ գծերի վրա շոգեմեքենաների շարքը:

Նրանք նույն այդ գծի վրա սպասում են յեր-
կարատե ամիսներով:

Սոսք տանք իրենց շոգեմեքենաներին և նրանց
նորոգողներին:

Սհա—

№ 9681 շոգեմեքենան մեկ տարուց ավելի սպա-
սում է ծխատար խողովակի:

№ 97,72-ը մեկ ու կես ամիս է սպասում:

№ 4244-ը 22 ուր է:

№ 4329-ը 18 ուր է: Վերջինները բոլորն էլ ա-
նիվների յեն սպասում:

Սպասող այդ մեքենաները, բոնում են տեղը և
խանդարում մյուսների վերանորոգումը:

Յեզ ընկեր Սերգոյի և մյուսների գանդատը մի-
անգամայն իրավացի յե:

* *

Բանվորական ուժի հոսունությունը յերկաթուղայինների հատկանշական կողմերից մեկն է:

Իսկ դա վնասում է տեմպերին, շոգեմեքենաների ու սելսերի հնգամյակին, սոցիալիզմի կառուցման նվաճումներին:

Այդ մասին ասել է ԱԿՅԿՊ-ն իր սեպտեմբերի 3 դիմումի մեջ:

Մենք հրահրում ենք սոցիալիստական ինքնահոնորակտացման միջոցը:

Արձագանգում են:

Թղթի վրա ահա մազուլթոտ ափերի ու մատների դրոշմներ: Գրում են:

1. Ս. Խանդյան.—մինչև մահս ուղում եմ աշխատել արդյունաբերության մեջ:

2. Ջուլիույան.—արդեն քսան տարի յե աշխատում եմ և կաշխատեմ քանի ստրախկաս չեմ գնացել: Հարցը դնում ե պարզ ու անմիջական:

Մյուսները շարունակում են:—

3. Յեղոյան—մինչև իմ վերջը:

4. Գալսյան Աղբիջ.—մինչև յերրորդ հնգամյակի վերջը:

5. Հովվյան Կարապետ.—Յես խոսք եմ տալիս, վոր աշխատեմ մինչև վերջը Լենինականի դեպոն:

6. Гельвановский Владимир.—работаю 5 лет в депо Ленинанкана и даю слово работать до конца 10-ти летия.

Այսպես: Այս ընկերների հետ միասին, նրանց բերանով յերկաթուղու հարյուրավոր և հազարավոր

հարվածայինները խոսք են տալիս լինելու սոցիալիզմի կառուցման իրենց դիրքերում, վորպես աննահանջ ու տոկուն մարտիկներ:

Յե՛վ կլինեն:

* *

Կոմյերիտականները գրոհում են նավթողող ու մազուլթապատ իրամատներից: Շոգեմեքենաների տակը նրանց շուրջը:

Մենք մտնում ենք նրանց ցեխը:

Ուշադրություն չեն դարձնում լեկվորների վրա: Նրանց ձգում է կառուցման մագնիսը: Պոկվել չեն ուղում, ավելի շուտ չեն կարող:

Ծանոթ ենք Լենինականի Դեպոյի կոմսոմոլին: Ծանոթ ենք Լենինականի Դեպոյի կոմսոմոլին: Նրա եներգիային, վոգեմեքենաները, անսպառ յեռանդին:

Արտաժամյա աշխատանքների, շաքարի արտադրության միջոցով «ի պատասխան Չեքոսլովակիայի», «ի պատասխան Չան-Կայ-Շիի» քանի-քանի շոգեմեքենաներ են նրանք կենդանացրել և նվիրել մեր սոցիալիստական հայրենիքին:

Քանի մարտական թնդանոթ սոցիալիզմի կառուցման ֆրոնտում:

Այժմ կոմսոմոլը դարձյալ գործի վրա յե: Նրա դրոշակի վրա դրված է—խոնդալտուրյուն, յեռանդ, հաղթանակ:

Ընկեր կոմյերիտականներ, ձեզանից չկազմակերպենք արդյոք դեպոյի ենտուզիատների լեգեոնը:

Յեկեք կազմակերպենք, լսեք պոետին:

* *

Հարվածայնութեան և վոզեվորութեան ակերբ բարձրացնում ե արտադրանքի վարակական և քանակական ցուցանիշները:

Գործալքությունը, սակայն վնասում ե: Պետի հոսունությունը, «թուշկոտելը» արդֆինպլանի ճեղքվածքներ են տալիս:

Ամբողջ ուժերով պայքարենք դրանց դեմ:

— Յեկեք պայքարենք: Անխնա: Անսպոր:

Հարվածայնութեանն ակելի արադ և առաջ մըլ դում սոցիալիզմի կառուցման լոկոմոտիվը:

— Բոլորս հարվածալին:

Հարվածային ցեխերից անցնենք հարվածային արտադրութեան:

Ամբողջ դեպոն հարվածային դարձնենք: Հարվածային դեպո:

Վարպետի պողպատի սելսերով ակելի սեժգին սլանան շոգեմեքենաները:

Վարպետի դեպոնեն ակելի շատ «ճենն»:

Վարպետի սոցիալիստական մեր մարտերում ակելի բաբձր ու հազթական ծածանի դեպոյից յեկած բալլեիկ-մարտիկ Սևոյանի արշուհով ներկված դրոշը:

Հանուն այդ դրոշի ընկեր յերկաթուղայիները, դեպոյի մարտիկներ, յեկեք կազմակերպենք:

Ենուզգիսուսների յեզոններ,

Հարվածային դեպո:

Հարվածային արդյունաբերություն:

— Ինչ կասեք:

— Պատասխանեցեք պոետին:

1930 թ. սեպտեմբեր:

ՀԱՏԻՎԻ ՅԵՐԳԸ

Ա. Հ. Ա. Գ. Զ. Ի

Զյունը:

Տարածվում ու ծավալվում ե: Յիրբեմն անջրպետում յերկնակամարի կապույտ քաթանը և յերբեմն կորչում ձյունանման ամպերի նորձանքում:

Զյունը:

Առավոտվա նորադարթ արևի փայլից տոնդնատում, կալծկլտում ե և անդրադարձնում ծիածանի յերանգները:

Նա կքում ե վտարերից տակ և հեծում: Յեղ դուքայում ես պայծառ առավոտվա, ձյունի և յերեւոյ այրոյ հովի միջից:

Իջնում ես Ահազիի բարձունքներից: ձյունի բլուրներով:

Բլուրներ ու յոններ անդին՝ դաշտավայրերի անդրրն և տարածուն, իսկ ակելի հեզվում՝ Հալիական յեռնապարի ճերմակ թևերի ճախրանքն և կապույտ մշուշում. ասես հսկայաթև արագիլների վիթխարի յերամն և քարացել սովառնման պահին:

Պեղածխոտ նկարիչը հոյակապ կտալով կվերադառնար Ահազիի բարձունքներից:

Իջնում ես անընդհատ և յոնների հսկայածավալ շապիկը գնալով նստբանում ու փեշերը ծվառվում են, ճերմակ ծվիները թողնելով ճերպիրում և ծմակներում:

Հողը փխրացել ու ծիլերը հառնում են արևի կարոտով:

Մշուշից չեղնում են ձյունաշուշանների բաց չերկնադուլն լսո՞վները և աչքով անում:

Սրբի հոյակապ վրձինը կանաչ է քսում բլրալանջերին և վայրջը Կեստ ավելի յե թանձրանում վրձինի այդ ուրախ յերանգը:

Ահագչիի ձյունոտ բարձունքներից մինչև Մաստաբայի «սելավները» ճանապարհին փոփել են Մարշոլ և Փիրթիքյան գյուղերը:

Ամենուրեք դու հավաքում ես գյուղացիներին և զրուցում գարնան գյուղատնտեսական կամպանիայի մասին, հատիկի արգասավորման մասին:

Ահագչիի փողոցները մերթ տարածվում են տափարակ տանիքներով և մերթ իջնում շեշտակի վայրեջրով:

Կատարածուների առաջին իսկ ազգարարումին, իջան կտուրներից և բլրակոզ փողոցներից՝ գյուղացիները: Ի պրոցն ալեկոծվեց: Նստեցին վոմանք ծալապատիկ, թաց հողին և վոմանք ծանրաբեռնեցին աշակերտական նստարանները:

Ինչ գեկուցում ես գարնանացանի նախապատրաստական աշխատանքների, մեր կուսակցության քաղաքականության մասին, գյուղում կատարված սրխալներին մասին, իսկ սասունցիական ժողովը լսում է քեզ մի մարդու լռությամբ ու լարվածությամբ:

Ի այց ամեն տեղ ել գյուղացին նույն իրապաշտն է:

Ահագչիի կոոպերատիվը մի քանի որով նշացրել է շաքարը, և ահա գեկուցմանդ «Թունդ» մոմենտին, մեկը ձեռքը ցցելով վեր է ցատկում և աղաղակում.

— Կուսոկ մի շաքար չըք տա գիմ ճօերուն, ըբբ իմալ կեղնի:

Ինչ պատասխանում ու շարունակում ես:

Յերբ խոսք ես անում կուլակի ու դաշնակի կողմից տարածված պրովոկացիաների մասին, վեր է կենում մի ուրիշը և ասում.

— Մընք մըր կլոխնի կախած խըտ մըր խողուն կխաղանք, մըզի վոչ մե պրովակաս քլար չի անե:

Փիրթիքյան մշեցիական գյուղում մի գյուղացի այդ նույն առիթով հայտարարեց.

— Յե՛ե՛ս իմ մե ակոսն ի չըմ փոխա եգոնց խաղար պրովակասու խեա:

Իսկ Գյուղու գյուղի համայնքի ժողովում, չերբ գեկուցման ժամանակ խոսք բացվեց կուլակների կողմից տարածված այն պրովոկացիայի մասին, իբր թե — «Հոռոմի պապն չեկել ու ՍՍՀՄ-ն պաշարել է», — մի գյուղացի ամբողջ կոկորդով ուսվելիս նետեց.

— Կրնա՞ գա, կրոնենք ու (այստեղ հաջորդում է գյուղական ամենաթունդ, արևելյան վոճի հայհոյանքը):

Ինչ շարունակում ես:

Սոսում ես սերմի զտման, ախտահանման, հողն ազրով պարարտացնելու մասին, և դարձյալ քեզ ընդհատում ու սկսում է խոսել մի այլ գյուղացի:

— Ազր վար եղնի, չես գրա ոգուտը հարիր տարի չեմ գուշակել:

Այստեղ սոճաստարակ «բոս ելութլան», «բոս կարգի» խոսում են զեկուցման րնթացքում, գեկուցման գուգրնթաց:

Մ Ա Ս Ս Ա Ր Ա

Մտտարան թալինի շրջանի ամենամեծ պուզն է, շրջապատված տարերով, բլաբներով ու բերի ցանքադաշտերով:

Այստեղից ձյունն ափելի շուտ է նանանջել, միայն նրա ձերտակ ձվններից զեո մնացել է Փուշ կանդի ձերպերում:

Փողոցներում դարնանալին չեսուզենն է:

Դյուզացին արևկող արած գուշակում է վազվա չեղանակի, վարի ու ցանքի ժամանակի մասին, այլև քննութլան առում քաղաքական հարցեր:

Պատերի տակ վազվում են վոտարբիկ, կեդ տաճակ, պորտաբաց մանուկները, — ամենատատ բերքը մեր պուզում, վորն արգաստվորվում է սոանց վորե կամպանիայի:

Տավարը «խամից է լինում»: Յեղներն ու գոմեղները «արտինգ են տալիս», պողաճարում:

Տավարատիրոջ սիրտը ձիում է ուբախութլունից:

Փողոցներում ամենուրեք գիմում են քեզ՝ ամեն տեսակի հարցերով: Քաղաքից ես չեկել է դու պարտախոր ես պատասխանել նրանց այդ հարցերին:

— Ընկեր գործկոմ, — ասում են քեզ, — արքա իմ մեղ պտի եղնի ես իմ հորթի բանը:

Ընկեր գատավար, քեզ մե խորհրդավոր գագոնիք մը անեմ, — ասում է մի ուբիչը, քեզ ասանձնացնում է հաշանում, վար իր արտը «սե կինս», լիթե սերմացու չստանա:

Ահա, գանդատվում են նաև շրջանային բժշկից: Մեկն ինձ գիմելով վրդովված ասում է.

— Բժիշկն ի եկավ իմ վրեն, չես կրեսե՞ բժիշկ շան, սիրաս ի կցովա, (ձեռքը գնում է աջ ազդրի վրե է ցույց տալիս «սրտի տեղը»), համա նա բուտեգո ի քննա (ցույց է տալիս կրծքավանդակը). կումալ էլ բժիշկ եղնի:

Մի այլ տեղ քեզ գիմում են վարպես բժշկի է ատամնացավի զեկ խնդրում:

Անունդ ազապողում են բազմատեսակ վարխոտներով: Ասում են մի ինչվոր բառ, միայն մեջը պոտպանված լինի «զ» տառը:

ԱՆՈՒՇ ԲԻՉԱ

Ամենուրեք, փողոցներում թե ողաներում, ամեն տեսակ խոսակցութլունների տոն տվողը, աշխույժ տարածվող, բոլորին սպանիչ կերպով «ձեռք անողը» հանդիսանում է շքավոր գյուղացի Անուշ բիճան:

— Իու արուտով մարդ ես, — ասում է նա սիմուլյանտ կոլխոզնիկի, — արուտը ի քաշա, գնա գեբեզմները:

— Իմ գաղափարն ու քու գաղափարը իբար չբունին, — ասում է նա մի ուբիչի, — իմ գաղափարը շատ ա, քու մուներ պակաս:

Անուշ բիճան քննադատում է ամենատուղջ կերպով: Նրա համար նշանակութլուն չունի, թե ով է

քաղաքից լեկել, կամ ով ինչ պաշտոնի չի: Ճակատին
կտա առանց այլևայլութեան:

Հիսուսից անց այս հետաքրքիր գլուղացին դեռ
գնացք չի նստել: Անցյալ տարի նա պահանջել է
զավգործկոմի նախագահից և նստել նրա մեքենան ու
շրջել գյուղի փողոցները, իսկ այս տարի նրա պա-
հանջներն ավելի «լայնացել են», —

— Կերթամ գործկոմ, — ասում է նա, — կպահան-
ջեմ, վոր իրանց ծախսով ընձի ուղարկեն Թիֆլիս,
— երթամ, մե եղ զահրումար պոեզն էլ տեսնեմ:

Յեվ կերթա:

Իսկապես վոր անուտ բիձա:

ԱՇՈՒՂ, ՅԵՆՈՔ ԿՄՄՍՐԹԱՆ

Ինձ մոտ բերին ու հետս ծանոթացրին Մաստա-
րայի աշուղ Յենոք Կամսարյանին:

Նա հորինում է լերգեր ու նվագում ջութակի
վրա: Զութակավոր աշուղ է:

Ծանոթացնող գլուղացին, Յենոքին գովելով,
ի միջի այլոց ասավ.

— Մեր Յենոքի գաղափարը շատ պինդ ա, հա-
մա վախում ենք եղ սազը (ջութակը), վոր կչալա,
դրա ձենը գաղափարն ի տանա:

Յերկար գրուցեցինք աշուղ Յենոքի հետ, իսկ
մի քանի որ հետո նա ինձ ներկայացրեց իր «Յեր-
գարանը», վորի լերեսին մատիտով գրված էր. —

«1930 թ.

IV 5-ին

Շարադրվեց Յենոք Կամսարյանի
յեղած բոլոր հեղինակությունը»

Յերգարանի առաջին լերգն ուղղված է «Սոր-
հրդային Հայաստանի» խմբագրութեանը, —

Մնաց թերի իմ լերգերս, «Սորհրդային Հայաստան»,
Շատացավ անշափ վերքերս, «Սորհրդ. Հայաստան»,
Քեզանով պիտի լույս տեսնի, այս վերջին խնդիրս,
Զուտ մարգարիտ են տողերս, «Սորհրդ. Հայաստան»:

Իր լերգարանի մասին նա գրում է. —

Յերանի այն որը՝ կերթաս տպարան,

Վոր կտպվիս, հետ կուգաս տետրակս,

Դու մանկ կուգաս շատ գլուղիք ու սրձարան,

Մեծ պարզե անուն կունենաս, տետրակս:

Այնուհետև աշուղ Յենոքի սազը լերգեր է ձո-
նում Լենինին, «Մաստարայի շոշին», «Մայր առվին»,
Մաստարա գլուղին, Քյորփախուլին և բազմաթիվ այլ
նյութերի: Իսկ Մաստարա գլուղի կոլլեկտիվ մասին նա
լերգում է.

Լսեք ասեմ իսկականից,

Մաստարայի կոլեկտիվը:

Հասկացող է ամեն բանից,

Մաստարայի կոլլեկտիվը:

Ունի շարձացան մեքենա,

Վորը զարմանալի բան ա,

Առանց ի ձեռքի ցանք կանա,

Մաստարայի կոլլեկտիվը:

Կեցցե իշխանութունը

Վոր ավեց ազատութունը,

Գտավ իր վերկութունը,

Մաստարայի կոլլեկտիվը:

Յենոքն հմ կամարական,
Արժան և գովքն խակական,
Վար տալիս և իշխանութւան
Մատարայի կռնեկտիվը:

Սոցիալական մտիվներից հետո աշուղ Յենոքը տեղ և տալիս նաև սիրային իր տողերին.

Միտք հմ բերում շքեղազարդ պատկերդ,
Յերկնային աղեղնակ, կամար ունքերդ,
Վրսկուց ձուլած քառասուն քիտակներդ,
Արժան և, վոր քմպեմ թուշը, սիրուհի:
Կորուցել հմ քեզի նման սիրուհը,
Ախ կմ սնոււմ, սրտես կուզա արուհը,
Յէբբ պիտի գա գեղեցիկ վառ դարունը,
Դու լինես վարդ, իսկ չես մեղու, սիրուհի:

— Թե վոր ստրանք տպվեն, — ասում և աշուղ Յենոքը, — չես շատ բաներ կհանեմ, ինչքան տես կաբամ հանեմ, մենակ թե տպվի և նա թախանձագին խնդրեց ինձ, վոր մտածեմ իր չերգերի տպգրման մասին:

Վ Ի Շ Ե Ր Բ

Մտթը գնալով ազելի չե խաանում: Գիշերը նըստում և ծանր ու տարածուն:

Լեռների ճերմակ կատարներից-կատար հանգչում և մուգ կապույտ չերկնակամարը, գագախոր ու հսկայական լուսամփոփի նման:

Ատողերի հուշերը կկոցում են աչքերը: Ճըլվըլուն Ատողերի հուշերը չերգում են. Զուլալ ու խազաղ գիշերվա չերգը:

Մեր և սափառնում Արագածի զրգարն հովը: Յերգում և նա չեղ նորարաց ծագիկների և ծիլ անուպ կանաչի չերգը:

Բայլշիկյան գարնան չերգը:
Սորհրդային ստեղծագործ համերգն և ալլիբում: Յերկեր, նորագարգ արևի տակ և պիշերվա ցուրտ շնչում:

Գիշերն և նստել համր ու տարածուն:

Փուշ Կանդի, Պուլուզ Դարի և Նախովկայամալի բաղուկներում տարածված, քուն և մտել Մատարա գյուղը:

Մարում են ազոտ ճրագներն իրար լեռների: Ճրտում են վերջին դաները: Լուսմ վերջին ձախերը և անհետանում վերջին քայլերի թուլլ արձագանքները:

Մի գուլգ պատուհան գեռ շոյում են գիշերվա մթում: Մի լամպ գեռ հեկեկում ե: Մի քանի, քնարը գլուխներ գեռ հակված են սեղանի վրա, լամպի շուրջը:

Իսկ սենյակը ճերմակ պատեր ունի և տախտակամ ճատակ: Յեղակի տունը գցուզում:

Այստեղ, այս նուշն սնդակում, գուցե և միևնույն սեղանի առաջ, չերբեմիք քոթավան իր մարակի ու ստրկացման հաշիվներն և կազմել: Այստեղ, այս նուշն սենյակում տաճկական փաշան իր արշունտ ծրագիրն և պատրաստել, այստեղ սնունդ են առել գաշնակցական խմբապետների շահատանկությունները: Այստեղ գեկավարության մասն և ունեցել մինչև

անգամ խորշոմագարդ պառավ Սուխասար Սուլթանը
խակ ալթամ ալս նույն սենյակում դարձյալ լամպը վառ
եւ հ նրա շուրջը հավաքված լավագույն ակտիվը վրձ-
ուում հ հատիկի քաղղը: Ասես հակատագրական ուղ-
մաճակատի շտարն եւ այս, ուր հավաքված բանակի
հրամանատարները, տարածուն քարտեղի վրա վրձ-
ուում են մարտի ընթացքը:

Ճիշտ այդպես:

Այդ քարտեղը, սակայն, գյուղհամայնքի ցու-
ցակն եւ, վորի վրա ծանրացել են բոլոր գլուխները:

Գյուղխորհրդի նախագահն է, բջիջի քարտուղա-
րը, կոլխոզի նախագահը եւ գյուղական ակտիվը:

Քննում են անձեռնմխելի սերմֆոնդի բաշխման
հարցը: Վիճում աւ տաքանում են: Սակարկում են
հատիկ առ հատիկ: Տնորինում չուրաքանչյուր հատի-
կի արգասավորման բաղղը: Կերտում են հատիկի նը-
վիրական յերպը:

Կարդում են գյուղհամայնքի չուրաքանչյուր
անտեսատերի անունը, լավ անտղում, ապա վորոշում
նրան արվող սերմացուի բանակը:

Կարդում ու քննում են անունները: Ահա անց-
նում են նրանց աչքի սողաջով - Իսոն Պրիկապ Գեվոն,
Բուհնով Սարգիսը, Արմիկյան Ուուուսը, Մոսկովը, Ռրգ-
զով Յեվանդը, Հովբը, Գովնդի Տիգրանը, Բարդի Յեփոն,
Սեվումուսյան Հակոբը, Քառե Վալլոնը, Դյուլլյազը, Կրո-
զագիրմոցի Գեվորը, Գրլ Դոյ Ալեխանը, Նարանի Խա-
չոն, Փայլեվան Նիկոլը, Մայի Արուրը եւ այսպես անվերջ:

Վեճը տաքանում ե չուրաքանչյուր անունից հե-
տո ե նրանց քնարը դեմքերի վրա ծանրանում հոգ-
նամությունը:

Այդ տպավորելը դեմքերից, սակայն, այս տողերը
գրի առնողի մտապատկերում պայծառորեն ու անջըն-
ջելի կերպով քանդակվեցին մեկի դիմազծերը, տիրա-
պետեց մեկը—

Հ Ա Յ Կ Ա Չ Ը:

Նա նոր ե վերադարձել բանակից: Հեծյալ գնդից
բերել ե կարմիր մի գլխարկ ե հնգթևյան թուջե մի
աստղ: Սակայն նա հեծյալ գնդից բերել ե տեղունու-
թյուն, անսպառ լեռանդ, լրջություն ե բալլեիկյան
տակո:

Նա ղեկավարում ե խոշոր այս գյուղի խորհուրդը:
Չի քնում համարյա: Չի հանդատանում: Ծաշում ե
արդյուք: Ո՞վ գիտի: Բայց նա ղեկավարում ե գյուղը
ե լավ ե ղեկավարում, — այդ բոլորը գիտես: Նա աշ-
խատավոր գյուղացիության մեջ ստեղծել ե համա-
կրանքի լայնածավալ ծով ե այդ ծովում ղեկավարում
ե աներբը՝ գյուղի խորհրդի նավը:

— Սիրելի Հայկազ, չես յերբեք չեմ մոռանա
քեզ: Դու գյուղական կոմունիստի տիպարն ես ե մեր
գյուղխորհուրդների իդեալական նախագահ: Չեմ մո-
ռանա պայծառ քու ղեմքը ե թուջե այն աստղը, վոր
կրում ես հիրավի պատվով ու հպարտությամբ:

Ժամերը սահում են, բայց նրանք դեռ վիճում
են: Դեռ քունը նրանց չի հաղթել: Դեռ հատիկի յեր-
պը հնչում ե մարտական:

Դրտում, սակայն, ողի ալիքներում մեզմ հնչում

և մի ալլ չերգ և արձագանքում ու մարում դանդա-
գորեն:

Մեկը ծոր և տալիս շերմութեամբ.—

Յեկել և նորը,

Խնդութեան սրը,

Գեղալ արակառքը, ջան...

Հավանորար կոլխոզի պահապանն է: Նա մենակ
չէ: Չորտական հոգի ամեն գիշերը հսկում են կոլխոզի
պահեստներին, գամերի և ունեցվածքի վրա:

Գ Ի Մ Ո Ւ Մ Ն Ե Բ Ը

Երանց սեղանի վրա ծանրացել և դիմուհների
շեղջը: Գրեչ են ամենքը: Ամեն ընտանիք. մի քանի
անգամ նույնիսկ: Իրապաշտ գլուղացին գարձալ հրա-
պարակ և իջել: Պահանջում են բոլորը: Ունեցող և չու-
նեցող: Իրել են թղթերի փոքրիկ կտորների վրա և
վորքան ասես հետաքրքիր:

Ահա,—

«Իրևում Սարգիս Հակոբյանից

Արանով գալիս եմ ձեզ հայտնելու, վոր
հիշալս ըստկացած եմ 3 անձից աշխատավոր եմ
միտիս գլուղ ք. ինձ արել և չկալոր: Բայց ներ-
կայումս վոչ մի հացահատիկ չունեմ ուտտի խնդր
վում եմ դալի ի. վոր ինձ տալ վեց վաթ գո-
րեն»:

Արել վարդանյանն իր դիմումի մեջ գրում է,—

«Ի նկատի ունենալով վոր ես ըստկացած
եմ 6 անձից անտեսապես չկալոր բայց գուղիս
մաշտապով թուլ միջակ եմ հիշվում խնդրում եմ

գուղ խորոզին որ ինձ տալ սերմացու 12 վաթ
ցորեն ցանելու: Խնդրում եմ գուղ խորոզին որ
չի մեռնել և ըստկարարել իմ պահածը, ինչ որ
պահածում եմ»:

Յեկ շարունակվում է այսպես անվերջ: Ահա դար-
ձյալ,—

«Մաստաա գուլիս խորեղիկն

Նույն գուլիս բնակիչ Պարզեկ Մոսեսյանից

Գ Ի Մ Ո Ւ Մ

Ի նկատի ունենալով այն պարզ պատճառը
վոր ես ըստկացած եմ 5 անձից և անտեսապես
չկալոր եմ և չունեմ գարնանացանի վոչ մի
սերմացու և չես Մավեսայանցս ունեմ պարար-
տացած փափուք հողամաս և չունեմ սերմացու
ուտտի մոտ և ցանքի ժամանակը և չես ստիպ-
ված եմ հողամասը թողնելու ան արդունքի չու-
լու գիրքում» և այլն.

Այսպես դիմումների շեղջը ծայ-ծայ ծանրանում
և սեղանին, իսկ նրա շուրջը հավաքված աղտվոր
վճարում և հատիկի բաղլը: Գիշեր: Յերեկ: Ժամեր ու
սրեր անընդհատ:

Կենդանանում և բողոքների ու դժգոհություն-
ների տարափր: Ամեն մեկն իր կողմն և տալում:
Ամեն մեկն իրն և ասում:

— Արա ես անձենախփելի փոնդից մեզ փաչ
չկա, ես իմալ է:

— Խնդիրը լավ լերևութքով չեք քննե:
 — Ինձի սերմ սր չավիք, իմ արտը կճնա բացակա:

— Թե յես տանս ի սերմ ունեմ, ապացույցեք, թքուցեք երեսս ի:

— Հմնտուն տվիք, ինձ լե տվեք:

Յեզ աչտպես անվերջ:

Բողոքի չե լեկել նաև ինքը,—

ՄՈՒԽՏԱՐ ՍՈՒԼԹԱՆԲ

Դուան մեջ լերևում ե նրա հողագուշն և կնճխոներով ակոսուն դեմքը:

Տաճկական տիրապետութչան ժամանակ (1918թ.) այդ տառավ կինն արժանացել և փաշայի «վոդորմածութչանը» և նշանակվել գյուղի մուխտար (գալափա): Տարածել և իր ճնշումն ու սխրագործութչունները վողջ գյուղով: Յեզ ի վարձատրութչուն իր պաշտոնի փաշային հատուցել և սերական հաճույք, գյուղի դժբաղդ անջլեկների տանջանքի գնով:

Մուխտար Սուլթանն այժմ սերմացու չե պահանջում: Եւ մենակ ե, բայց ամենից շատ և ուզում ստանալ: Եախ խնդրում և հանգիստ և շոտղ տոնով:

Ապա վրդովմունքի հեղեղով: «Արդարութչուն» և պահանջում: «Յես աշխարհի գիտունն եմ», — ասում ե նա: Սպառնում և թալին գնալ բողոքի: Ապա հայհոյում և տղամարդկային ռազմախով ու հեռանում, տանելով իր նողկալի դեմքը

— Ո՞վ կհավատա քեզ, տիրահոչակ պառավ, Մուխտար Սուլթան:

ԿՈՒԼԵԿՏԻՎ ՀՈՂԱԶՍՓԸ

Բայց միթե սրանով վերջացան գյուղի ակտիվի գիշերային հավաքութչները: Վոչ, նրանք գեո նոր են սկսվում:

Գյուղը չերկար սպասեց հողաշափի, խակ նա չեկավ ու չեկավ: Իսկ գարունը բռթում և կողերգ: Հողը կանչում ե:

Սակայն ո՞վ պիտի վերագասավորի հողերը: Կուլեկտիվներ անջատի: Անհատականները բաժանի ճըշտութչամբ: Ո՞վ պիտի լինի հողաշափը:

Ահա չես դարձյալ գիտում եմ համաս այդ խըմբակին: Կուլեկտիվ հողաշափին: Նույն ակտիվին, վորը հատիկից հետո աչժմ հողի բազդն և վճռում: Փովկել և սեղանին խուճացած ու քրքրված թերթի բով հողամտայանը ու նրա վրա հակվել են նույն գլու նները: Այստեղ սակայն, նրանց ոգնութչան, են լեկել ավելի տարիքոտ ու փորձված գյուղացիները, նաև հողաշափութչան «մասնագետ» Տացուն:

Դարձյալ գիշերներ և ցերեկներ անընդհատ նրանք գամվել են միևույն սեղանի շուրջը և հակվել միևնույն խուճացած թերթերի վրա:

Հարգանքով եմ արձանագրում գյուղի անանուն այս հերոսների մտքին, աննկուն այս մարտիկների մասին, վորանց թեկադրանքով ու կամքով վաղը հողը կիխըրանա ու կուճանա ակոս առ ակոս: Հատիկները կերգեն ու կսփռվեն: Կիմաստավորեն հողը:

Փուշ Կոնդի, Պուլուզ Դարի և Նիսավկայամաչի թեկերում տարածված «թերակողին» կախկոծվի կա-

հոսչ ծիսանքով, ապա կոսկեզօժի ու կհատունանա և
բազմաբնակյալ գարնանացունը կդուսկի հաղթանակով:

Ազիլի ամպին կհնչի հատիկի մարտական
յերգը:

Մասնաճիւղ Երեւան.

1930 թ. մարտ.

ՎՈՍԿՈՒՆ ՀԱՏԻԿՆԵՐԻ ՈՒ ԱՐԺԱԹՅԱԿ ԳԱՆԳՈՒՐՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

ՓՈՇՈՒ ՅԵՎ ԱՐԵՎԻ ՄԻՋՈՎ

Անիմալները թաղվում են փոշու հաստ շերտում
ու դառնում: Սրմբակները դոփում են: Փոշին հորդում,
վարարում է: Ամպանման գանգվածով բռնում ճանա-
պարհը:

Մերձակա այգիները, խողովի վորթերը, թաղ-
ված են փոշու հաստ շերտում: Կանաչ տերևները, սև
խտաշար վողկույցները ձերմակել են: Խողովի տերև-
ների ափերը ծանրացել են փոշու բռնի տակ:

Ճանապարհի լերկայնքով ընթացող մասրենիները
հազիվ են պահպանում իրենց կարմիր յերանգը:

Տեղ-տեղ վոլորվում են Գլանի-չայի գալարուն
գոտիները, վորոնք մերթ արևի շողերի տակ փայլա-
տակում են և մերթ մշուշվում փոշու հորդուն հոսան-
քում:

Նիզակում է ամռավերջին արևը: Արարատյան
դաշտի գազազուն արևը: Ծակում ծոճրակը, մեջքը:

Անիվը դառնում է փոշում: Սրմբակները դոփում
են: Ճերմակ մազերով ու դեմքով մտնում ենք գյուղ:

ՅԵՐԿԱԹԵ «ԿԱՆՅԵՏԸ»

Նորաշենի կոլխոզի գրասենյակում խոսում ենք
Գյուղացիների հետ:

Կոլխոզիկները խոսակցության մեջ անգամ ցան-

Արզան, Վերելքով—4:

կանում են «հասնել ու անցնել»։ Մեկը մշուսի բերանից խոտքը կտրելով պատմում են։ Յեւ աչք խոտակցութուններից պարզվում է, վոր կոլխոզն իրեն արված պլանները կատարում է հոջողութամբ։ Այս տարի 86 անասութուն միացրած աչք կոլխոզը ցանել է 30 հեկտար ցորեն, 4 հեկտար գարի և 17 հեկտար բամբակ։ Աշնանացանի համար արզեն վարել են 25 հեկտար տարածութուն։ Սակաջն կոլխոզն իր աշխատանքային դիսցիպլինայով, կազմակերպվածութամբ աչքան էլ պարծենալու առիթ չունի։

Բամբակը ցորենով փոխարինելու տրամադրությունը դեռ չերևան է գալիս նույնիսկ մի շարք կոլխոզնիկների մոտ և անա նրանցից մեկը ի պաշտպանություն ցորենի ասում է՝

— Յեա շեշտես եմ, վոր մեր խոզը պամպաչկ չի սիրես ի։

Սակաջն բոլոր գյուղացիների կողմից անխտիր սեր է նկատվում դեպի տրակտորը։ Նրանք արզեն հաշվել են, վոր տրակտորի վարը 5—6 անգամ իրենց հեծան է նստում և այժմ պահանջում են, վոր կառավարությունը տրակտոր շատ բերի։

Վոչ կոլխոզնիկ գյուղացի Սարգիսը, աչքն իր կատարածուական պղնձ «շքանշանից» կտրելով, մեղմ տոնով ասում է՝

— Հերը, վոր տղին կանֆերտ տասի իշդար քաղցրը երեվաս ի, մեղ խամար ել տրակտորն ենդար քաղցր ի։

Ստուգելով իր պատկերավոր խոտակցութան գործար տպավորությունը, նա շարունակում է՝

— Մենք ինդրես ենք, վոր տրակտորը պամպաչկից գատ ցորենի տեղն էլ վարես եր։

* * *

Առավոտյան գյուղը ջիջի քարտուղարը մեղ ուղեկցեց և ցույց տվեց կոլխոզի ալգիններն ու բամբակի արտերը։

Խաղողի թփերը վոչխարների հսկայական հոտերի նման թավալել ու բռնել են հսկայական տարածություններ։

Յուրաքանչյուր թուփ, յուրաքանչյուր վորթ բունավորվել է շափից ավելի։ Յուրաքանչյուր վողկույց հագեցած է Արարատյան դաշտի արևով, Գլառնի-չալի ջրով։ Ուռձացել, ծանրացել է։

Ու մրդի գերազանց առատություն այս տարվա բերքը ծանրացել է խաղողի վորթերից, դեղձի ծառուսից և իջել փշատենիների խոնարհուն ճյուղերից վար։

ՉԵՒՔԵՐ

Սակաջն վողջ կոլխոզը մտատանջութան մեջ է։

Նրա աշխատող ձեռքերը չեն բավականացնում։ Խաղողի գերազանց առատ բերքը հավաքող չկա։ «Վախենաս ենք ձան տակ մնա» — ասում է մեր ուղեկիցը։ Չեն բավականացնում նաև փոխադրական միջոցները։ Սայլերը քիչ են։

Արտաշատում մի ընկեր ճիշտ կերպով նկատեց, վոր չեթե իրենց շեֆերը մասսաչական ողնություն, շարաթորյակներ կազմակերպեն, հնարավոր կլինի հավաքել կոլխոզի բերքը։ Միանգամայն ճիշտ է խելացի առաջարկ։ Սակաջն ուր են շեֆերը։ Հենց Արտաշատի շեֆը — Հայրամբակը։ Յերկու տարի չե, վոր նրա հետքը կորցրել են։

Շեֆեր, սպասարկութեան դրեք ձեր ձեռքերը, ոգնեցեք կոխողներին: Ծանրացած ու վտակուն վող- կուզները կանչում են:

* * *

Խաղողի այգիների արանքում, նրանց շուրջը, տա- րածվում են խամբակի արտերը: Ծարքացանի տված ընթացքով շարվել են տունկերը: Պիոնեբական շար- քերը չեն արդյոք, հերմակ բլուզներով: Ուրախ ու կեն- սունակ: Արևի ջերմ փայտախաչի ներքո:

Նորաշենի բամբակի ֆերոնտում, տարածութեան առաջնութունը խլել է կոլխոզը: Սակայն անհատական անտեսութունը վորակով հետ է թողել նրան:

— Ընկեր կոլխոզնիկներ, ինչ կասեք: Պետք է «հասնել և անցնել» թե վոչ: Յուզյ տվեք այդ: Գործով: Բամբակն էլ ձեռքեր է ուղում ու նրանք չեն բա- վտկանանում:

- Ձեռքեր,
- Ձեռքեր:

ՀԱՐԵՎԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՐՏԱՇԵՍ ԹԱԳԱՎՈՐԻ ՈՒ ԿՈԼԽՈՋԻ ՄԻՋԵՎ

Արտաշատի կոլխոզի անդամ ընկ. Հովհաննեսը մեզ քաշ տվեց կոլխոզի բոլոր արտերով ու այգիներով: Այստեղ բամբակն ավելի հազթական է: Ավելի բարձր են թփերի հասակները և արծաթյա գանգուր- ներն ավելի բնոն սվորված: Այստեղ կոլխոզը վերցրել է առաջնութունը նաև վորակի ասպարիզում ու այն իր ձեռքումն էլ կպահի:

Արտաշատ թագավորի ամբոցների վերջին բեկոր-

ների շուրջը տարածվել են կոլխոզի արտերն ու այգի- ները: Յերբեմն արծաթյա գանգուրների ծփանքը, յեր- բեմն վտակուն ու սեամած վողկույզների բուռնցքնե- րը, և յերբեմն սեահողի աշնանալին հերկերի հարթ տա- րածութունները:

Ծակոյ արևի տակ աշխատանքը յեռում է: Կոլ- խոզի արտում: Անհատականի հողի վրա: Ամենուրեք:

Ն Ո Ր Ա Շ Ա Տ

Արտաշատից քիչ հեռու կառուցվում է նոր գյուղ: Նորաշատ:

Արդեն մի շարք տներ կանգնել են: Տները, սակայն հեռու չեն քաշվել իրարից: Նրանք կառուցվել են անհատական ինքնամիտի տնտեսութեան «սոցիալական պատվերով»:

— Կոլլեկտիվիզմը ռւբ է, հարգելի ճարտարապետ: Ջարմանքով ես մտնում գյուղական այս տները: Մեծ-մեծ ու տղակեպատ պատուհաններ, սպիտակ պա- տերով սենյակներ: Յեւ ռվ գարմանք, չկա թոնիրը: Հալկական գյուղից քշել են այդ նահապետական պա- տավին: Կերակուրի համար ազմկում են պրիմուսները, իսկ հացը պետք է թխվի նոր կառուցվող փռում: Սե- դանի վրա առամի փոշի, խոզանակ և այլն. — Ապատագրվող գեղջկուհուն վողջույն:

Լ Ո Ի Ի Ջ Ա

Նրան հանգիպեցի Ջոհրարույի գյուղխորհրդի գրա- սենյակում:

Արևը փոխել էր նրա դեմքի ու մորթի գույնը, սևացրել: Նույն փոշին և նրա մազերին էր: Գյուղատն- տեսական ինստիտուտի վերջին կուրսի ուսանողուհին

վեցերորդ ամիսն է, ինչ չափում է դաշտերը և աշխատում գյուղի սոցիալիստական վերակառուցման համար:

Այժմ նա գյուղխորհրդից ուղեկցողներ է խնդրում բամբակի արտերը հետազոտելու համար:

Գյուղխորհրդի անդամները հրաժարվում են կետորվա սաստիկ շոգին դաշտ գնալ: Իսկ Լուիզան համառում է: Նա չի վախենում արևից ու տապից: Պեռք է շռա վերջացնի և գնա հարևան գյուղերը:

Նրա կանացիութունն էր գուցե պատճառը, վոր պոկվում են, խորհրդի անշարժ անդամներն, և գնում են դաշտ:

* * *

Առավոտյան դարձյալ հանդիպեցի Լուիզային: Կազում էր: Կոշիկներն արնոտ էլին:

Ատամներում սեղմելով ցալը նա պատմեց այն մասին, վոր շունը նույն առավոտյան, խածել է վոտքը: Ամուք խրվել են ժանիքները նրա մարմնում և այժմ ի գիտութուն առողջապահական որդանների, պետք է ասել, վոր յուր անգամ չկա վերքի վրա քսելու համար:

Յեվ Լուիզան քայլեց վեց վերստ, վիրավոր վտարով, մինչև Դամարբուլի բուժկայանը:

Ինչքան Լուիզաներ, սոցիալիստական գյուղի ենտուղիաստներ, այժմ քայլում են մեր դաշտերում, արևի ու փոշու միջով, սուսնց հոգնելու և անվեհերորեն պայքարում են գյուղի վերակառուցման ֆրոնտում:

«ՄԱՅԻՍ ՄԵԿԻ ԿՈՒԼԵԿՏԻՎԸ ՊԱՏՐԱՍԵ Ե»

Զոհրաբուլի, Մեհրաբուլի, Գետաշենի, Ազատավանի, և Յամանջալույի գյուղացիները հավաքվել են Զոհրաբուլ գյուղի Անաստվածների ակումբը՝ ժողովի:

Որակարգում գրված է նաև «Հնգամյակը, չորս տարում» փոխառությանն ոժանդակելու հարցը:

Դամարբուլի շրջանի համարյա բոլոր գյուղերում մասսայական վոգևորություն և սկսվել փոխառությանն ոժանդակելու շուրջը:

Ամենուրեք շաբաթորյակներ և կիրակորյակներ են կազմակերպվում գեպի ղոերի վոտոզման աշխատանքների վայրերը: Բանվորների որակյան աշխատավարձը 3 ոուբլի լի: Մակայն գյուղացիների մեծ մասը հարվածայնության կարգով, որվա ընթացքում կտտարում են 5 ոուբլու աշխատանք:

Յեվ հարյուրավոր 5 ոուբլիանոցները գնում են ուժեղացնելու սոցիալիզմի կառուցման, ինդուստրացման վիթխարի գործը, ամբացնելու «հնգամյակը չորս տարում» փոխառության հիմքերը:

Ահա շրջանից յիկած զեկուցողն այդ մասին է խոսում և նույն ժողովում բուռն վոգևորության տակ յելնում է մի լերիտասարդ, վճռական ու հաստատուն տոնով հայտարարում է՝

— «Մայիս մեկի» կուլեկտիվն իր սմբողջ կազմով պատրաստ է շաբաթորյակին գնալու:

Ծափերի տարափը ծածկում է նրա հայտարարությունը և ապա՝ կոմյերիտ միության ներկայացուցիչը.

— Կոմսոմոլի բջիջը նմանապես հարյուր տակոսով պատրաստ ա:

— Կոմբլիջը նույնպես ամբողջովին պատրաստ ա:
Ապա դարձչալ նույն ծափերի տարափի տակ
սկսում է անհատական գլուզացին:

— Գրի Գեղամ Յուլչան: Պատրաստ եմ:

Ծափեր:

— Շահբազյան Մուշեղ:

Ծափեր:

— Ալեքսան Առաքելյան: Պատ... Ծափեր:

Յեզ աչսպես շարունակվում ե:

Գյուլխորհրդի քարտուղարը գրի յև առնում շա-
բաթորջակավորների ազգանունները:

* * *

Գիշերվա նույն ժամին գյուղի փողոցներում չե-
տուզես և ազմուկ ե:

Խմբեր են անցնում: Հարեան գլուզացիներն են:
Գիշերով գնում են դռերի վարչություն, այնտեղ հան-
գատանալու և առավոտ վաղ, վորը քրիստոնեչական կի-
րակի յև, ամբողջ ուժով նվիրվելու սոցիալիստական
շինարարությունի գործին:

Գնում են կարմիր գրոշի առաջնորդությամբ,
թառի թրթիռներին, չերդի ու պարի ուղեկցությամբ:
Լուսնի լույսով վողսղված դաշտերով ու փողոցներով:
Գնում են խանդավառությամբ, ու ազմուկով, խան-
գարելով Գյուտնի-Չայի ջրերում ննջած սագերի գիշե-
րային հանգիստը:

1930 թ. ոգոստոս

ՄԵՐՏԻԿՆԵՐ ՊԳՆՁԻ ՔՐՈՆՏՈՒՄ

Ա.

Քայլում ենք Լոսոս ձորով —

ուր հանդիպու կաց

ժայռերը խորունկ նոթերը կիտած՝

Դեմ ու դեմ կանգնած, համար ու անթարթ

Հայացքով իրար նայում են հանդարտ:

Առավոտյան մշուշը և Մանեսի ձուլարանի կապ-
տախիտ ձուլը միախառնվելով լցրել են ձորը ու
կիսաթափանցիկ քողով պատել լեռների հաղթական
հասակները:

Ավելի հեռվում, լեռնակատարների մոտ, ու յեր-
կնակամարն անջրպետող ատամնավոր բարձրունքնե-
րում մշուշը բաց կաթնագույնի յև վերածվում, հալչում
անհետանում:

Սողում են յերկաթուղագծերի փայլուն ու վոր-
րուն գուգահեռները ու Սանահինի կորամեջք կամուրջը
կքել և նրա կողքին դարերի փոշոտ պատմությունը
և քարակոփ առուժարաշերտ ուներին:

Պատմությունը հայ մեծատան, իշխանի, կղերի,
վորոնք Դեմ-Բեդի մեջքին կամարել են ժամանակի
ճարտարապետության այս կոթողը և ժայռերի ուսե-
րին կանգնեցրել սարկացնող իրենց բերդերը, վան-
քերը, զանգակաաները, խաչարձանները:

Իսկ այժմ կարմրակրակ ձուլարանի կապույտ

ծուխը լիզում ե պատմութեան կոթողներէ բեկորները
և տարածվում,

Ուրիշ պատմութեան, պիւլի վեհ, վիթխարի կո-
թողներն են կանգնում.

Այս կոտու ձորն ե:

Բ.

Ալլահվերդու շրջանային միութեան և լեռնագործ-
ների տեղկոմի գրասենյակների դռները դրսից «զար-
դարված» են: Այլից և ձախից տախտակներ-կարմիր և
սև ներկած: Մշտական ջնջումներից ֆնացած կավիճի
ճերմակ հետքերը խաթարել են տախտակների հիմնա-
կան դույնի պայծառութեանը:

Այնտեղ մենք կարգում ենք սոցիալիզմի կա-
ռուցման համար մղվող մարտիկների գնահատական-
ները: Մերթ վոզևորող, մերթ վրդովեցնող: Այդ վը-
նահատականները գրված են անփուլթ հալերենով,
դժվարընթեռնելի, բայց նրանք ավելի քան բովան-
դակալից են:

Ահա մի փոքր ծանոթանանք:—

«Վորպես կարմիր մեհաղ մի որվա մեջ հավաքել ե
150 փուք գրվում ե կարմիր սախսակին Հովհաննես
Մարտարյան»:

Յեւ դրա կողքին անմիջապես.—

«Հմայակ Սարգիսյան գրվում ե սեւ սախսակին
վորպես բեռհանավաճման յեւ ինդուստրացման ա-
խասանքներից խուսափող»:

Ապա հաջորդ տախտակն ե պատմում նորեկին, թե—

«Վեիին տրանսպորտ արժանի յե կարմիր սախս-
ակին վոր ախասանքից հետո 6 ժամ ախասեղ ե
հանք պեչոււ չպակաշու համար»:

1. Հ. Անեայան, 2. Գ. Վարոսյան, 3. Զ. Վար-
դանյան, 4. Ս. Անրտուանյան, 5. Ա. Մալիյան
6. Ա. Գեվորգյան»:

Յեւ կոնարաստը.—

«Գրվում են սեւ սախսակին

1. Սահակյան Գրիգոր, 2. Վարդանյան՝ Ավաթ
գործից ուժանալու պրոգուլի պատճառով»:

Տախտակների այս բովանդակութեանը հաճախ ե
փոփոխութեան յենթարկվում: Անունները փոխվում են:
Մանեսի և Ալլահվերդու համար հատկանշական են և
հարվածաճանութեանը և գործալքութեանը: Կենդանի
նրինակների մենք հանդիպեցինք կարմիր ու սև տախ-
տակներից մի քանի տասնյակ քայլ հեռավորութեան
վրա, ուր ամրան ամխաների ընթացքում, յերբ հասուն
արտերը և դաշտային աշխատանքները կանչել են ձու-
լարանի բանվոր-գյուղացիներին ու նրանք առանց
այլևալլութեան լքել են պղնձի պատասխանատու ֆը-
րոնտը և մանգաղի պոչից բռնած ապրել են մանր սե-
փականատիրական ամառնային իրենց խղիլիան, ահա
նրանց լքած պոստերում, յոթը հարվածային բանվոր
ներ ամրան հեղձուցիչ շոգի մեջ, բորբոքուն հնոցնե-
րի առաջ, առանց բոպե անգամ վարանելու կատարել
են 12 հոգու աշխատանքը:

Սորը պատկառանքով համակված ե, վոր մտնում
ես ձուլարան և ծանոթանում աշխատանքային ֆրոն-
տի այդ հերոսների հետ:

Գ.

Մոսիկյան Ակոր—

Ձուլարանի ցեխի վարպետը կամըջիջի կուլբյու-
րոյի նախագահը: Կազմակերպողն ու ղեկավարողը
հարվածայինների գրոհի:

Հարգանքով և վոպեվորութեամբ եմ արձանագրուում այս տողերը ձեր մասին ընկեր Մոսինյան, ձուլարանի հերոս հարվածայիններ, սոցիալիստական ֆլըրոնտի անվարան մարտիկներ, և սիրոս ձխում եհըրձվանքից, յերբ այս վտիտ տողերի միջից՝ տեսնում եմ ձեր հերոսական դեմքերը ծիրանավառ հնոցների, կրակե հեղուկները, ծխի, սոցիալիստական աշխատանքների պայծառ ֆոնի վրա:

Գ.

Մանեսից մինչև Ալլահվերդի ձգվում և վոլորուն շոսեն: Փարվում սարերի լանջին, մերթ անհետանում ու բարձրանում:

Շուրջը լեռների հավիտենական կլոր պարն և: Ասես հարյուրավոր փափախավոր գյուղացիներ, թասակրավոր գեղջկուհիներ ուս ուսի դառնում են:

Հիացքով ես գիտում վիթխարի այդ գեղեցկությունը:

Քալում ես թումանյանի և Սարյանի հետ:

Լեռնակատարների ժանիքներից պատառուն, ահա յերկնակամարի մերթ լուրթ և մերթ կաթնորակ ծվինները: Ո՛ւր ե Արաբատյան դաշտի վրա հակված կապույտ վրանը:

Լալվարը խստոեւ և: «Նոթերը կխոել»:

Յեվ նրա մուսլ ֆոնին, նոյնքան մուսլ, ահա Ջեյրան-Ողլի վիթխարի ժայռի Զվարթնոցյան գմբեթը:

Ճարտարագետական կթթող և այս, հայկական մի վանքի կիսակործան բեկորը:

Վոչ, բնության խաղն և այս: Համոզվում ես վորքան մոտենում ես նրան:

Բայց ինչքան են այդ խաղերը:

Ճանապարհամերձ ժայռերի մեջ ահա ասորական մի արքայի կատարյալ դիմաքանդակը: Բոլոր մանրամասնություններով: Հոնքեր, քիթ, միրուք, բեխեր: Թագ ու պատմուճան:

— Վոթ հանճարեղ անդրիագործի բրելի աշխատանքն և այս:

— Վոչ վորի — Բնությանը:

Վայրկենական իլլուզիաների նման ընծաներով լի, դառնում և շոսեն սարերի լանջերով և հեամողում ձորը: Նա գնալով ավելի առհելի յի դառնում: Ավելի խորը:

Հեզվում թողել ենք Մանեսի ձուլարանի ծխնելուցը, վորի արձակած ծխի կապտամշուշ քողի միջից յերևում և Սանահին գյուղը հանդիպակաց բարձրավանդակի վրա:

Արդեն բարձունքումն ենք:

Ճերմակ շոսեն բազմաթիվ վոլորտներով խրձձվել և ձորում ու սարլանջերին:

Ասես մի վիթխարի բեռնակիր կտավի բազմաթիվ թոփերով բարձրացել և այս վերելքով և զագաթում կանգնած ձեռքի անփուլթ շարժումով ներքև և շարտեւ կտափների թոփերը, վորոնք ժապավինով են սարերի կանաչ լանջերին և իջել մինչև նրանց փեշերը:

Մեզ տանում և Իսմայիլն իր յեռանդակով: Դեմք մազապատ և, դեմի լեռների նման, իսկ գլխին ասես ծածկել և հանդիպակաց լեռնակատարներից մեկի մակեթ:

Քսանհինդ տարի անընդհատ Իսմայիլի լեռանդակը բարձրացել ու իջել և այս միևնույն ճանապարհով:

Քսանհինգ տարի նա միևնույն տակտով դեկավայել է իր յերեք ձիերին:

Իսմաիլը սակավախոս է: Մեր հարցերին հազիվ է պատասխանում, կիսահայերեն, կիսաթուրքերեն:

Ինչ խոսի:

Քսանհինգ տարի անընդհատ շրջակա լեռների մոտայլությունն ու համրությունն իրենց կնիքն են դրել նրա բնավորության, տրամադրությունների վրա:

Նա ժտանդեղ է նաև այդ լեռների միտպազդությունն ու հանդարտությունը:

Ասում ենք-Իսմայիլ արագ քշիր:

— Յոխ, ասում ե-սորա ձորա թյուրում, խալ-տառակ ոլումբամ:

Բարձրանում ենք: Բարձրանում:

Շոսեն վերջանում է:

Յե.

Անհրապույր է Ալլահվերդու շախտային կոմիտեյի գրասենյակը: Մի քանի պլակատներ: Գրամեքենայատիպ խունացած գրություններ: Խմբական լուսանկարներ և այլն:

— Ո՛լլա,— մեքենագրուհուն է դիմում շախտային կոմիտեյի քարտուղար ընկեր Աթոյան Միքայելը,— թող ձեռքիդ բոլոր գործերը և տպագրիչը այս նյութերը, վաղը սեպտեմբերի քսանն է, ինդուստրացման սրը, պատի թերթն անպայման պիտի դուրս գա:

Իսկ շախտային կոմիտեյի դեռ նոր առաջադրված հանքափոր նախագահ ընկեր Կայբանով Անդրեյը դուռն մոտ վիճում է յերիտասարդ հանքափոր Ազիլ Խալիլ Ողլու հետ: Համոզում նրան:

Խալիլ Ողլին գնալով ավելի չե բարձրացնում ձայնը: Գոռգոռում է: Ավելորդ շարժումներ տալիս իր թիկնեղ հասակին, կեղծ վրդովմունք պատվաստում գեղեցիկ դեմքին, խոշոր աչքերին: Ողում տարուբերելով մի պատառոտուն կոշիկ բղավում է.

— Բուննան իշլամարամ:

— Յոխ, իշլամարամ: Վալլահ:

Յերբ խոսակիցը նրան հիշեցնում է այլ պարագաներ և պարտականություններ, նա ավելի վրդովված բացականչում է:

— Կոմսոմոլ ոլում, խաթիլա թյուշում: Յոխ իշլան դայել ամ:

Ընկեր Կայբանովի համոզիչ խոսքերն իզուր անցան և Ազիլ Խալիլ Ողլին վրդովմունքի ամպրոպով դուրս գնաց:

Հարցը պարզ էր: Ազիլը պատուված կոշիկով աշխատել չեք ցանկանում: Այսինքն սա չե՛լ սիմուլացիայի այլ տեսակն է:

Առավոտյան պատահեցինք Խալիլ Ողլուն: Նոր կոշիկները հագին, գեղեցիկ դեմքին ինքնագոհ ժպիտը, ձեռքերը կոնակին դարսած գրոսնում էր շախտերի շուրջը:

Հաջորդ սրը, չերբ Խորհրդային Գրողների Ֆեդերացիայի միտրլա, «Գրող Հարվածային» թերթի համար մեր նկարիչը հարվածային բանվորների դեմքերը նկարելուց հետո, փնտոտում էր սիմուլյանսներին նրանց նույնպես «անմահացնելու» համար, առաջինը նրան տվին Ազիլ Խալիլ Ողլու անունը: Նրան առաջագրեցին, վորպես սիմուլանտների լավագույն ու տիպիկ ներկայացուցիչը:

Յերբ նկարիչը փորձում էր գծելու հարվածայիններին դեմքերը՝ նրանք, հրաժարվում էյին, ավելսրդ էյին համարում: Թույլ չէյին տալիս:

Վորքան հատկանշական է սակայն սիմուլյանսին: Յերբ առաջարկում ենք Նալիլ Ողլուն նկարել՝ նա առանց այլեվայլության պպղում է առաջին իսկ քարի վրա և պղղա ընդունում:

Մի քանի ժամ անց նա հապճեպորեն մեղ մոտ է գալիս:

Ընկերներն ինչպես լերևում է հասկացրել են, վոր միայն սիրուն աչքերի համար չեր վոր «քաշվեց» նրա նկարը, վոր այդ նկարը «խաթա» չե բերելու իր գլխին: Վոր վնասելու յն իրեն:

Յեվ Աղիզը դեմքի համեստ մի ժպտով մեղ հարցնում է.

— Բանըմ շաքիլըմ նիյա չեքդիներդ.

Ասում ենք վոր սիրուն տղա չես: Հաղթանդամ: Բաշեցինք, տպենք վոր ժողովուրդը տեսնի: Յեվ իրոք Աղիզը գեղեցիկ էր ու հաղթահասակ:

Բայց նա չի հավատում մեր ասածներին: Այս թնչ տարի չե, վոր սիրուն աչքերի ու բարձր հասակի համար մարդկանց նկարները «քաշեն»:

— Յոխ իսթամիրամ, — առարկում է նա:

Համոզում ենք:

Չի ոգնում:

Պարզապես չենք վերագարձնում նրա «շաքիլը»:

* * *

Սիմուլյանսները, աշխատանքի դասալիքները բավական «պատկառելի» չեն այստեղ, նրան հանդիպում է աշխատանքի վալրերից դուրս:

Ահա մեղ հետ քայլոց հանքափոր տասնապետ ընկեր Սանդրոն իր դեմն յեկող մեկին հարցնում է.

— Վորդի յես, չես գալի:

Նա ինչ վոր պատասխանում է ցածր ձայնով: Յերևի ամաչում է, վոր իր պատճառաբանությունն՝ ուրիշները լսեն:

— Շուն շան վաբդի... հարեց Սանդրոն բարձրաձայն, — ամսեկան քսան չորս անգամ մորը մեոցնում ա... Չի ամաչում... Թյոսնունհ...

— Ինչպե՞ս թե, — հարցնում ենք գարմացած:

— Այն, — ամեն անգամ ասում ա թե մերս մեոավ և դորժի չի գալիս: Մերն էլ սաղ նստած ա:

Աշխատանքային դասալքության մի նոր ձև: Յեվ տարորինակ:

Այդ դասալքությունը սուր կերպով վտանգ է սպառնում արդֆինպլանների կատարմանը: Մի վտանգ, վոր Ալլանվերդում փաստ է: Դրա համար էլ մենք Ալլանվերդու բանակումբի պատերին գրած մեր լոզունգների ու արտագրական շասուեկաների մեջ յերբեք մոռանալ չկարողացանք սիմուլյանսին և նրա հասկանալի ու կշտամբող լեզվով այսպես գրեցինք ակումբի պատին. —

«Բանի որ էս մեջ սալիս,

Այ դու մուեդոիկ սիմուլյանս,

Մի որ «բուլլ» էս չես գալիս,

Ու մի որ էլ կեդ հիվանդ»:

Իսկ մանր սեփականությանը կառչած ու իր այժմով և մանգաղով տարված «բանվոր»-ի մասին մենք այսպես գրեցինք. —

«Եծը հետն ա շախս գալիս
 Ու մի էիջ ել բեղաւաղ,
 Ուծը շախսին չի տալիս—
 Ես «բանվորիս» մի բամառ»:

Մի քանիսը այս «մարտիկներից» վոչ միայն աշխատանքի վալրում, այլև դրսումն ել չեն չերևում, ճեր են անհայտացել: Ահա մենք փնտուում ենք Չոլախասավով Իվանին «անմահացնելու» համար, բայց նա չկա ու չկա: Յերեխի տանը պառկած Գաջ Նազարյան սրտտուութչամբ ու թափող... ճանճեր ե սատկացնում:

Ո՞վ իմանա դրանց բանը:

2.

Դասալքում են նրանք, վորոնք մեծ մասամբ դեռ նոր են փոխվում բանվորական կաթսայում, վորոնց մի վոսքին դեռ արեխ ե, մյուսում՝ սապոգ, վորոնց մի ձեռքին դեռ մայրգաղն ե զողզողում, վորոնց աչճերը դրսում հանքերի շուրջն արածում են և սպասում, վոր իրենց «տերը» գա հանքից և ախոռ առաջնորդի:

Իսկ նրանք, վորոնք հանքերում ու արհեստանոցներում կյանք են մաշել, վորոնք խփել են քլունգը ֆրանսիական շահագործողի համար և այժմ մեծ վոգեւորութչամբ սոցիալիստական շինարարութչան ֆրոնտում վճռական հարվածներ են տեղում, նրանք աշխատանքը լքել չեն կարող: Ստիպես ել չեն հեռանում:

Ահա նրանք: Հետ են չեկել արձակուրդից, դեն են նետել աշխատանքի հաշմանդամութչան, աշխա-

տանքի հերոսութչան իրենց վկայականները և չեկել են լրացնելու դասալիքների տեղը, լեցնելու արդֆինալանների նեղվածքները: Դրսում՝ յերիտասարդ, կենսունակ, թիկնեղ Ազիզները, Չոլախասավոյները և նմանները շրջում են, իսկ ներսում՝ հաճում արհեստանոցում, տարիքոտ, աշխատանքալին տանամյակներ բոլորած մարտիկները՝ վատնում են իրենց հանգիստը վոր դասակարգի գործը հաղթանակով ավարտվի:

Նրանց առաջարկվում ե հանգստանալ, բայց նրանք դարձյալ իրենց նախկին դիրքերի վրա չեն, վորպես հարվածայնութչան վոգեւորող տիպարներ:

Ահա նրանց պատկառողու դեմքերը: Ահա նրանք.

1. Կարադավիսով Կոսյա. հին շախտոր, վաստակավոր բանվոր թոշակառու:
2. Դուչկով Գեոդոր—դարբին, աշխատանքի հերոս, թոշակառու:
3. Խովչոնո Ֆոմա—վաստակավոր բանվոր, թոշակառու:
4. Դավիյան Իվան—վաստակավոր բանվոր, թոշակառու:

Յեկ այսպես շարունակվում ե նրանց անվանաշարքը մինչև 12 մարդ:

Աշխատանքայի ֆրոնտի վաստակավոր այս բոլոր մարտիկները, կամավոր կերպով հանքերն ու արհեստանոցներն են վերադարձել, վոր արդֆինալանները նեղվածք չտան, վոր սիմուլյանսների, այժատերիների ու մանդաղավորների լքած գործը թերի չմնա:

Սրանից գատ բանվորների մեծագույն մասը գո-

հում են իրենց հանգստի օրերը, գնում են աշխատանքի, վորպեսզի պղնձի պլանը լրիվ կատարվի:

Աշխատանքի այս ենտուզիազմը, «պատասխանը սիմուլյանոսներին» — համակել և բանվորներին ընտանիքի անդամներին, վորոնցից շատերը ցանկութուն են հայտնում աշխատել պղնձի նվաճման ֆրոնտում:

Մանետում՝ Մոսինյանները, Պիլցիկները, Ալլահ-վերդում՝ Կարապետիսները, Սոփիստները, Գուչկովները, Դավթյանները վաստակավոր այս մարտիկները և դարձյալ Ալլահվերդու լավագույն հարվածայինները — Սերբյանով Պավելը, Կարպենկոն, Կերմանցկին, Մուսա Կուլի Ողլին, սոցիալիզմի կառուցման ֆրոնտի ինտերնացիոնալ այս հերոսները, քեզ լիովին հավատացնում են, վոր թույլերի, հոռետեսների, տագնապողների, դասալիքների փոխարեն, նրանց հասցրած վնասի դիմաց, իրանք ընդունակ են պատվով ու խիզախությամբ կատարելու դասակարգային պարտքը, իրենց խանդավառությամբ համակելու մեր աշխատանքային վողջ բանակը և ծածանելու սոցիալիզմի կառուցման հաղթանակի դրոշմ:

Պղնձի ֆրոնտի այդ մարտիկները:

ե.

Ամենուրեք հանդիպում ես ֆրանսիական խավաքարտե բարձր ու Կլոր գլխարկներին:

Տարրինակ ե թվում:

Բայց դա Շահի «քաղաքականության» վերջին խոսքն է: Պարսկական Կլոր փափախը ֆրանսիական գլխարկի յե փոխվել: Իսկույն զգում ես իմպերիալիստական սղղեցության շոշափուկները:

Իսկ ինչ գործ ունեն Ռիդա Շահյան «քաղաքականության» այդ եկզիմպլարները մեր հանքերում:

Այդ գլխարկի տակ քայլում են կիսաֆեոդալական Պարսկաստանի կիսաքաղց ու դեղնադեմ քաղաքացիները:

«Քաղաքադիրթության» գլխարկը մտել է նրանց չերկիրը, նստել նրանց գլխում և հյուժման ու շահագործման մտրակն ավելի ուժեղ է խարանել նրանց ուսերը:

Պատճառն այդ է, վոր նրանք թողել են իրենց «հայրենիքը» և լեկել են մի այլ աշխարհ, ուր նրանց համար բոլորովին նոր է, ուր շահագործողի մտրակը չի շաչում, ուր ապրում են նրանք մարդավարի: Ծաշում չերկու տեսակ տաք կերակուրով: Յեվ գթության քուլրերի պես վոտից դուլի մաքուր ու ճերմակ արտահագուստով հույն չերիտասարդ մատուցողուհիները ժպտում են նրանց չերեսին:

Այդ է պատճառը, վոր իրանի արևից ու զրկանքից դեղնած նրանց դեմքերին տակավ առ տակավ տիրապետող է դառնում խինդն ու ուրախությունը: Այդ է պատճառը, վոր մեծագույն մասը նրանցից գրոհում են պղնձի ֆրոնտի դժվարագույն տեղերում, արդյունալի և անխոնջ:

Վաղը նրանք կենտոն ֆրանսիական «քաղաքականության» խավաքարտե այդ խափուսիկ խաղալիքները և դրա փոխարեն նրանց կեպկաների վրա կփալի հնգթեյան աստղը:

Վաղը նրանք բարեխիղճ ու անխոնջ բանվորից-կվեբրածվեն դասակարգային պիտակցությամբ դինված, անձնվեր հնուզիապոսներ:

Այսօր և վաղը՝ նրանք մեր սոցիալիստական շինարարութեան ֆրոնտի լավագուշն մարտիկներն են:

Սակայն չմոռանանք արձանագրել, վոր լեռնագործների արհեստակցական միութիւնը համարյա վոչ մի աշխատանք չի ստանում հին արագիցիտներով ու նախապաշարուհներով կաշկանդված այդ բանվորների շրջանում ծավալելու կուլտուր դաստիարակչական աշխատանքները, վերացնելու նրանց այրենական ու քաղաքական անգրագիտութիւնը, զինելու նրանց բալլէիկյան մարտունակութեամբ ու վողով:

Բավարար ուշադրութիւն չի դարձվում նաև նրանց կենցաղային, բնակարանային պահանջների բավարարման վրա:

Այս սպաւրիզում թերացումն ու հապաղումը ներելի չէ: Վտանգավոր է:

— Լսձում եք:

Ը.

Նկարիչ, պոետ, արձակագիր, ֆելիետոնիստ: Ալլանովերդու ահումբի մի սենյակում իրար ենք անցել:

Դրում ենք, նկարում, հեղինակում:

Մինչև բանվորական ընդհանուր ժողովը, ցանկանում ենք ահումբի պատերին փակցնել մեր արտագրական լոզունգներն ու շասուչկաները:

Աճապարում ենք: Տաւը թարս և գրվում: Ուղղում, շարունակում: Առաջ Լ.նք գնում:

Չենք հասցնում: Դանլիճում արդեն հավաքվում են:

Դանլիճ ենք գնում և զեկուցմանը հաջորդում է մեր գրական-ստեղծագործական յերեկոն:

Բանվորները վողևորութեամբ են ընդունում գրողներին: Նրանց համար այդ առաջին դեպքն է:

Վերջում շնորհակալութիւն և հայտնում շախտկոմի քարտուղարը և ցանկութիւն հայտնում, վոր շուտ-շուտ այցել են իրենց:

— Իրավացի է շախտկոմի նախագահը: Ի՞նչ կասեք, ընկեր գրողներ:

* * *

Ծանոթանում ենք ահումբի գրութեանը: Այստեղ՝ ֆելիետոնիստը Մանեսում՝ գրաքննադատը հետադրուտում են ահումբները:

Դրութիւնն անմխիթարական է:

— Ալլանովերդու ահումբի ընկեր վարիչ. դուք գիտե՞ք, վոր ձեր ահումբում լերկու տարի չէ, ինչ վոչ մի նոր դիրք չի մտել, դուք գիտե՞ք, վոր ձեր ահումբը ժուրնալներ չի ստանում, դուք ծանոթ եք, վոր ձեր ահումբը թուրք բանվորների համար մայրենի լեզվով և վոչ մի թերթ չի ստանում, դուք տեղյակ լեզվով և վոչ մի թերթ չի ստանում, դուք կարգացի՞ք կութեան համար վոչինչ չի անում, դուք կարգացի՞ք իսկ ահումբի պատի թերթում, դուք կարգացի՞ք ձեր մասին գրածները կենտրոնական թերթերում:

— Ընկեր վարիչ, ել ի՞նչ եք մտածում:

— Կենտրոնների միութիւն, ինչի՞ յես սպասում:

*
* * *

Մեր ամբողջ «վաստակը» — լոգունգներ, յաստուե-
կաններ, — հանձնում ենք ակումբի վարիչին և դուքս
գալիս:

Մաղում և բարակ անձրև: Շողում և լույսերի
դեմ:

Ձորը մութն է ու մշուշոտ:

Սև գլխարկի վրա փայլող ադամանդի նման հեռ-
վում առկայծում են Մանեսի լույսերը, վորոնց վրա
սավառնում է ձուլարանի կապույտ ծուխը:

Ձորում լուռ և ու անավոր,

Կտավի վիթխարի թոփերի ժապավենները կորել
են խավարում:

Մաղում և անձրևը: Իսկ մենք բարձրանում ենք
հունական պուլը գիշերելու:

Մի յերիտասարդ բանվոր սկսնակ պոետ առաջ-
նորդում է:

Մեր քայլերը մաքառում են ժայռերի հետ ու
համառում:

թ.

Մտնում ենք ֆարգործուսի հանրակացարանը:
Գիշերելու լենք այստեղ: Յերիտասարդ բանվորներն
իրար մոտ են խտացել և մեզ հատկացրել չորս մահ-
ձակալ:

Նրանք շրջապատում են մեզ և սկսվում է գրա-
կան հարցերի տարափը:

Պարզվում է, վոր մեծագույն մասը նրանցից հե-
տաքրքրվում են նաև գրականություններ: Նախ հարց ու
փորձ են անում, ապա հաղթահարելով ամաչկոտու-

թյանը, սկսում են մոտեցնել թղթի փոքրիկ կտորներ
չափածո տողերով: Մեկն էլ կարդում է սիմուլյանս-
ներին նվիրած իր ֆելիետոնը:

Մենք լեկել հչինք նախ պատի թերթը գրելու և
ապա հանգստանալու: Մակաչն ժամեր են գնում լե-
րիտասարդ բանվորների գրական հարցասիրությունը
բավարարելու վրա:

Կես գիշերն անց է: Ճամբա լենք դնում մեր
հյուրընկալներին քնելու և անցնում պատի թերթին:

Յերբ սենյակն ազատվում է, աղամալից աչքերդ
պատերին են ընկնում:

Յերիտասարդ բանվորների հեղափոխական վո-
դևորություն ի՞նչ ազահուծություն: Յուրաքանչյուրն աչ-
խատել է իր մահճակալի վերի պատին ինչքան կարե-
լի յե ավելի վառ հեղափոխական չերանգ տալ:

Յեվ ծեփել են իրար քով, իրար վրա բոլոր զե-
կավարների մեծ ու փոքր, խուճաքած ու գունագեղ
նկարները: — Լենին, Ստալին, Վորոշիլով, Մարքս,
Կրուպսկայա, Կալինին, Որջոնիկիձե, Մոլոտով և այս-
պես անվերջ: Հաճախ չուրաքանչյուր առաջնորդի մի
քանի նկարներ իրար մոտ:

*
* *

Հետաձգել ենք քունը և հանգիստը:

Նկարիչ պոետ, արձակագիր, ֆելիետոնիստ:
Պրուխտարտական, ուղեկցային: Քնարը գրուխներով
հակված սեղաններին աշխատում են: Գրում, խմբա-
գրում, նկարում հեղինակում:

— Վաղը սեպտեմբերի ցամառն է, վաղը պետք է
լույս տեսնի պատի թերթը, — այսպես եր ասում հան-
քային կոմիտեի քարտուղարը:

Իրա համար ել քունը և ամբողջ չերեք որվա մոռացված հանգստութիւնը հետաձգվել են:

— Վաղը սեպտեմբերի քսանն է:

Բանվոր հողվածագրերն աղճատված լիզվով, անպաճուճ, բայց անմիջական գրել են իրենց հվածուններն ու առաջադրանքներն այդ որվա առթիվ: Սոց-մրցման նոր պայմանագրեր են բերել թերթին:

Պարագրում, հղկում, արտագրում ենք: Ժամեր են գնում: Ի՞նչ փուլթ:

* *

Առափնայան ֆաբրորձուսի յերկու յերիտասարդ ուսանողները չորս անկյուններից բռնած, բարձրունքից դեպի ակումբ հլին իջնցնում «Հանգստի» թերթի բացառիկ, պատկերազարդ համարը:

Այնտեղ աշխատանքի բաժին ունեւին հանքափորը, շախտկումը, պրոլետարական և խորհրդային դրոյը, նկարիչը:

Յեկ այդ աշխատանքը մի նպատակ էր հետապնդում—

— Հաղթանակել սոցիալիզմի համար մղվող մարտերում:

ժ.

Շտիստկոմի գրասենյակի առաջ հանդիպում ենք կերթ զեմքերով մի ոտարականի: Նրա արտահագուստը և դարչնագույն ռլապտն ցեխապատ են ու ջրոտ: Հանքերից նոր էր դուրս լիկել:

Ամերիկացի այդ յերկրաբանը մեծ հուշեր ու հեռանկարներ և կապում Ալլահվերդու հանքաքարերի պաշարների հետ:

Հակառակ մեր «Սորհրդային» մի քանի մասնագետների «գուշակութիւնների» ու թերահավատութեան՝ այն մասին թե «Ալլահվերդին ապագա շունի» ամերիկյան յերկրաբանը վոգեորված է նրա ապագայով:

Դարձյալ մեր ծանոթներին ենք հանդիպում— կալցանով Անդրեյ, Աթոյան Միքայել, Խերիւանով Պավել:

Այսուր պետք է շախտերը գնանք:

Պավելը գնում էր մեր առաջից:

Իջնում ենք թեք բարձրութիւններով: Շրջապատը մռայլ է: Լալվաբը մթագնած: Ամպեր են վորոտում նրա շուրջը ու շանթեր տարածվում: Ջելբան Ողլին կապտաժեռ ու մութ գույն և ստացել:

Մազում է մանր անձրև, վորն սպառնում է ավելի հորդավազ դառնալ:

Շրջապատի հողն ու ժայռերը պղնձագույն են, յերկաթագույն, ժանգապատ:

Բարակ վտակը պղնձի յերանգով է վազում:

* *

Մոտենում ենք հանքի կամարե ժայռամուտքին: Յերկաթե հեղ ուխերով դուրս են գալիս, մարդաբաշ ու ձիաբաշ վագոնեկաները, վորոնք դուրս են թափում «զոնարը, ուղղան», հանքաբարը:

Ռեւերով գնում են մեր քայլերը: Մերթ կորած մեջք, մերթ ուղղաձիգ: Գլխով ընդհարվում ենք «առաստաղի» գերանների հետ:

Ռեւերի ընթացքին հակառակ, հոտում և ստոր-

լերկրյա պղտոր վտակը, իսկ վերեւից թափում ժայռերից թափվող անձրերը:

Պավելը մեզ բացատրութլուեններ և տալիս յուրաքանչյուր փորվածքի, յուրաքանչյուր ժայռի, յուրաքանչյուր վայրի մասին: Ասես իր վորդու կենսագրութլուենն և պատմում:

Հանդիպում ենք քրտինքի և ցեխաջրի շիթերով ծածկված դեմքերի: Հանքերի մարտիկներն են:

Ահա մի դեմք, վոր անչափ նման և վանյա Ֆիոլետովին, նման ակնոցներով: Նա մեզ զգուշացնում և «սխալոյ օսխսն» իջնելիս ընտրել հատվող նեղ սանդուղիները և վոչ թե լիճսը, վորովհետև վերջինս վտանգավոր և:

Վանյա Ֆիոլետով, Շահումյան, Զափարիձե, Ազիզբեկով, կենդանի քսանվիցը շախտերում: Նավթահորերում, սոցիալիստական շինարարութլան ըստրամրոցներում: Դեկավարող, կառուցող:

Իջնում ենք նեղ ու անընդհատ հատվող, համարյա ուղղահայաց սանդուղիներով:

Ցխով շաղախված են մեր ձեռները վտանները, նույնպես դեմքը: Այլևս ինչ խոսք շախտորական արահողուստների մասին:

750 մետր քայլել ենք թուենելով: 90 մետր խորքումն ենք: Յեվ դեռ իջնում ենք:

35 մետրանոց սանդուղը գլխում ենք: Մանում ենք «սխալոյ օսխսն»: Մուլթն ավելի խտանում և, ողբ ծանր և ու հեղձուցիչ:

Այդ սրում ու մթում, մինչև ծնկները սեփնե սապոգներում, ցեխի ու ջրի մեջ, կարպիզի լամպերի լուսի աղոտ ցուրթերում իջնում են քուենդները: Հար-

վածայիններն են մարտնչում ժայռերի դեմ: Ինտերնացիոնալ բանակով-հույն, ուսու, թուրք, հայ, ոստին:

Ժայռերը համառում են: Բաց պարտվում ու հետ են նահանջում:

«Ռուդան» կա: «Ջուհարը» կա: Կլինի:

Մանեսում հնոցների բոսորափայլ բոցերը վառ են մնալու:

*
*
*

Նույն ճանապարհով հետ ենք կձկում: Մագլցում ենք սանդուղիներով, քայլում սեխերով պղտոր վտակի ուղեկցութլամբ, վտաններով ու գլխով ընդհարվելով ժայռերի հետ:

Քլուենգները նոր թափով սկսում են իջնել ժայռերի կրճքին:

Աշխատանքալին հերթը փոխվեց:

Նոր յեռանդ, նոր կորով ժայռերի հաղթանակման մարտում:

ԺԱ.

Պղնձագույն ու մամուսպատ ժայռերով, վտիս կանաչներով ու մացառներով շրջապատված ձգվում և շոսելի վոլորուն վայրեջքը:

Յերկնակամարը պղտոր և Լալվարը մթագնած. Զեյրան Ողլին ավելի լի խոժոռել կիսակործան իր գմբեթը: Շրջակա լեռները մշուշապատ ու թխպոտ են:

Անձրևի վերջին մնացորդները դեռ ընկնում են մանրիկ կաթիլներով: Ողում դեռ ջրափոշին և:

Ճերմակավուն ու շեկ շոսեն գունաթափվել և: Անձրևը նրան մոսայլ գույն և ավել:

Ներքևում՝ Մանեսի հնոցների ծուխն և բորբոք-
վում, տիրում մթնոլորտը:

Այնտեղ թե՛ հալոցքն և առատանում:

Վերևում՝ խոժոռ ժայտերի խորքում քլունդներն
են իջնում:

Աշխատանքի բանակներն են մարտնչում մերթ
հեղձուցիչ մթնում, մերթ ալյուղ բոցերի առաջ: Քլունդ-
ներով, բազուկներով, թիկունքներով:

Մարտիկները պղնձի ֆրոնտում:

*
**

Այս Լոռու ձորն է:

10 հոկտ. 1930 թ.

ԹՈՂ ԲՈՂՈՐՆ ԻՄԱՆԱՆ «ՆՈՐ ԿՅԱՆՔ»-Ի ՅԵՐՈՍ ՀԵՐՎԱԾԱՅԻՆՆԵ՞ՒՄԱՄԻՆ

Լեռնալանջերում ու ծմակներում ձյունի ճերմակ
ծվիկներ:

Դաշտերից բարձրանում և զարնան գաղջ գոլոր-
շին: Մայիսն և շնչում:

Հաղարավոր, մլխոնավոր ծիլեր՝ պատռում են
փուխը հողը: Բարձրանում վեր: Հողը կանաչ ծիանք
և առնում:

Ծաղիկները զարդարել են միակտուր կանաչը և
ալը կանաչը փոփել և դաշտերով: մագլցում և բլուր-
ներն ու լեռնալանջերն ի վեր և տարածվում հեռու:

Գարուն է:

Կոլխոզական մարտերի գարուն:

Շուրջը կանաչ ու զուլալ մայիսը: Շուրջը ծա-
ղիկների խրախճանք:

Սակայն այդ ծաղիկները չեն, մայիսական դար-
նան հմայքը չե, վոր պիտք և արձանագրեմ, ալլ հե-
րոսական այն մարտը, վոր ծավալվել և մայիսական
աչս դաշտերում, վորն արգասավորում ու բնզմնավո-
րում և հողը, վորն իմաստավորում և բայլչեիկյան մեր
գարունը:

Հողը սեանում է:

Ակոսները՝ դուգահեռ ու խոր—ահա փոփում են
մեր դաշտերով:

Բենգիւնի բույր: Աւխասանֆային հերոսամարտ. Հար-
վածային գրահ,— ահա մեք գտնան, բայլեմիկյան գար-
նան գրավչութունն ու հմայքը:

*
*
*

Լեռները վիթխարի ափի մեջ— Սևանա լճի շող-
շղունն եմալը: Գարնան պայծառութիւնն ավելի յի
մթագնել նրա կապույտ մաքրութիւնը:

Լճից, բլուրներից այն կողմը փովել են Սարու-
խան գլուղի «Նոր Կյանք» կոլխոզի հողամասերը:

Իսկ այդ հողամասերում ծավալվում է հարվածա-
լին մարտը՝ հողի արդասավորման համար:

Հարվածայնութիւնն ու սոցմրցումը աշխատան-
քի ախրապետող մեթոդն են այստեղ:

Տրակտորը շափշափում է, գութանները պտտում
են հողը և հարվածային մարտն առաջ է գնում: Հող-
թանակում:

— Յես խոսք եմ տալիս, — ասում է կոմունիստ
կոլխոզնիկ ընկեր Թադեվոս Ավետիսյանը, — չորս գու-
քանավոր բրիգադի յեկեվից գնալ յեվ Եարֆացան անել
հոգուս մեք սոցիալիզմի համար: Թե չարեցի՝ ամոք ինձ
համար:

Յեվ անում է: Նա և կոլխոզնիկ Կարապետ Սու-
քիասյանը, 16 որվա ընթացում լարելով իրենց վողջ
ցեռանդը, կասարել են 54 աւխասանֆային որվա գործ,
(յուրաքանչյուրը):

Բացի այդ, ընկեր Թադեվոսը իր սրամտութիւնն
ոգտագործել է նաև տեխնիկայի կատարելագործման
ուղղութիւնը: Նրա շնորհիվ, հաճախակի փչացող շար-
քացանք կատարելագործվում է և աշխատում ավելի

արդյունավետ: Նա կրնասում է փառող ուժի յեվ յերկու
աւխասող ձեռքի ամենորյա գործը, — առանձին աշխատող
փոցիւր ամրացնելով շարքացանի հետեից:

Այս էք պատճառը, վոր «Նոր Կյանք»-ի կոլխոզ-
նիկները մեծ խանդավառութեամբ վորոշեցին բայլե-
վիկյան գարնանացանի այս հերոսին, ինչպես նաև
նրա մյուս ընկերներին արժանացնել հասարակական
գովասանքի և զրել կարմիր տախտակին:

Սակայն հերոս հարվածայինների թիվը շատ է
«Նոր Կյանք» կոլխոզում: «Վոչ մի կոմունիստ հարվա-
ծայնութունից դուրս» մարտական լողունըն այստեղ
կյանք է գարձել:

Յեվ յես հաճույքով ու խանդավառութեամբ եմ
արձանագրում սոցիալիզմի համար մղվող մարտերի
այդ լավագույն հերոսների անունները:

Ահա նրանք. —

Մարգոց անողների բրիգադ. —

Արեակ Գապոյան, Մեհրաբ Նիկողոսյան և Նաբին
յուրաքանչյուրը սրանցից 6 որվա ընթացում կասարել
է 20 աւխասանֆային որվա գործ:

Կոմունիստ Միխայել Աբրահամյանի բրիգադ (գու-
թանավար), բրիգադի անդամներ — Յեվանդ Աբրահամ-
յան, Ազիզ Վարդանյան, Ավետիս Ավետիսյան, Սերգո
Վարդանյան և Թեվոս Աբրահամյան — 16 որվա ըն-
թացում կասարել են 31 աւխասանֆային որվա գործ:

Սարգիս Բաղայանի բրիգադ (գութանավար), բրի-
գադի անդամներ՝ Գեղամ Նազարյան, Հարութ Չիլոյան
Դավիթ Խաչատրյան, Կարապետ Հարությանյան յեվ
Գեղամ Նազարյան, 16 որվա ընթացում կասարել են 34
աւխասանֆային որվա գործ:

Շարունակենք մի փոքր ել:

Գարսեվան Ոհանյանի Բրիգադ (գութանավար),
անդամներ—Գեղամ Ասլանյան, Արմենակ Գրիգորյան,
Հակոբ Հովսեփյան, Խաչատուր Թովմասյան յեվ Մարգար
Հայդարցյան՝ 16 որվա ընթացքում կատարել են 29
աշխատանքային որվա գործ:

Մաքեվաու Գարբիլյանի բրիգադ (գութանավար),
անդամներ Խաչատուր Առաքելյան, Անուշավան Գարբի-
ան, Թադեվոս Խաչատրյան, Սարգիս Սարգիսյան յեվ
Խաչատուր Գոլոպյան՝ 16 որում կատարել են 26 աշխա-
տանքային որվա գործ:

Ահա նրանք, բալլըվիկյան գարնանացանի անձ-
նուբաց և զիտակից մարտիկները: Հրճվանքով ու վո-
զեվորությունը եմ գիտում սրանց հերոսական թուխ-
դեմքերը և այն գործը, բալլըվիկյան գործը, վոր նրանք
ստեղծում են Սարուխանի դաշտերում: Ստեղծում
քրտինքով, կամքով խանդավառությունը:

Այդ խանդավառությունը վոչ միայն Սարուխա-
նի կոլխոզական դաշտերումն է, այլ նա բռնել է կոլ-
խոզական մեր վողջ աշխարհի դաշտերը:

*
**

Այսօր իմ նկարագրությունը գրեցի այսքան
պրոդայիկ: Գարնան հիասքանչ բնություն, յերփնագեղ
ծաղիկների, սոխակների ու դեղձանիկների «հոգե-
զմայլ» դալլայի, կապուտաթև լեռների և մայրսական
գարնան գեղեցկության փոխարեն— շարեցի անուններ
ու թվեր:

Սակայն, այդ անունների ու թվերի համահնչու-
նությունն է, վոր տալիս է մեր գարնան ամբողջ

զրավչությունը: Այդ թվերը մեր պողպատե գարնան
ախմֆոնիայի ակկորդներն են: Այդ թվերն ու անունները
մարմնացնում են մեր բալլըվիկյան գարնան ամբողջ
հմայքն ու փառքը: Այդ է ելականը:

Այդ էլի ցանկանում յես:

Յես ցանկանում եյի նաև, վոր բոլորն իմանան
Սարուխանի «Նոր Կյանք» կոլխոզի եհսուզիտուսների ու
հերոս հարվածայինների մասին:

Յես ցանկանում եյի մեր սոցիալիստական մար-
տերի հերոսների պատկառելի գալերիայում ավելա-
ցնել նոր անուններ, նոր դեմքեր, վորոնք մարտի յեն
գնում հպարտ ու խանդավառ, վորոնք արգասավորում
են մայրսական թարմաշունչ այս սեահողը, վորոնց
շնորհիվ բալլըվիկյան գարունը հաղթանակում է մեր
աշխարհում:

ՀԱՂԹԱՆԱԿՈՒՄ Ե ՍՈՑԻԱԼԻՉՄԻ ԳՈՐԾԸ

1931 թ. 7 մայիսի. Սարուխան

ՍՄՐՈՒԽԱՆԻ ԽՈՍ-ԲԸ

«Տերտրանց Տիգրանի բառովում» և արեադեմ այլ պատերի տակ պըպզած՝ Չիչոյան Յերվանդը, Չաքոյան Տիգրանը, Բադալյան Հայկը ու կուլակային այլ ելեմենտներ բամբասանքի և պրովակացիայի իրենց բուրվառն են ճոճում՝ առ աստված, առ դաշնակցութիւն, առ Անգլիա:

Ունկնդրում են մի քանի հնադարյան բեկորներ, կամք քարերի պեժ բթացած ուղեղներ, կամի նեղ շըրջանակի սահմաններում «սլացող» մտքեր, — ճաղատ պուլսներ ու խունացած միւրուքներ: «Ահեղները» և անաշխատունակ այլ տարրեր:

Իսկ գյուղխորհրդի գրասենյակում, վորը նախկին գալապալի տունն է, վառվռուն աշխատող ընկեր Գվիտոնը մի քանի ընկերների հետ միասին, կնքում են անասունների, հացաբույսերի, կաթնամթերքի և խոտի կոնտակցացիա: Հիացմունքով եմ դիտում աշխատանքային այն նվիրվածութիւնն ու խանդավառութիւնը, վոր հանդես է բերում ընկեր Գվիտոնն իրեն հանձնարարված պարտականութիւնների կատարման ընթացքում: Առանձին սիրալիրությամբ, պատկերավոր լեզվով, մատչելի որինակներով, յուրաքանչյուր գյուղացու բացատրում, հասկացում է կոնտակցացիաների առավելութիւնը:

Մարմնացած յեռանդ է ու աշխատանքային խան-

դավառութիւն: Դրա համար ել յես իմ ծոցատետրի կարմիր տախակիին հաճուքով ու սիրով եմ արձանագրում:

ԳՎԻՏՈՆ ԲՍԴԱԼՅԱՆ

Իսկ աշխատավոր գյուղացիները սիրահոժար կերպով են արձագանգում ընկ. Գվիտոնին:

— Եդի համ իմ ոգտինն ա, համ ել մեր իշխանությանը, — ասում է գարու քիստերի նման բեխեր ունեցող մի գյուղացի, և ավելացնում, — դրա մե մոզի առջի տրետին, մե խեռնիկ չեբկրոդ տրետին, մե սուրա յել վերջին տրետին:

Հընգեր գյուղացնդես, — իմ ակնոցներին է դիմում մի տարիքոտ, բրդափափախ գյուղացի, — եսիկ խերով գործ ա, կանդրախտային պլանի յա գցում գյուղացու տնտեսութիւնը և մեկ ել են ա ոգուտ, վոր իմանամ ես իշտար պտի ցանես, իշտար տաս իշխանութեին, իշտար կտորեղենն յա չթեղենն ա ապայովում քու քյուփա-երեխեքանց հմար: Չէ, եսիկ խերով գործ ա:

— Իշխանութիւնը վեր իմ գլխան ա, — ասում է մի կարճահասակ թխադեմ միջակ, — պետք ա խղճի տակ գցենք քննենք, խող ել տվեց, ազատ ապրուստ եր, բա վոր կոնդրախտացուն մենք ել չգրվենք, ել ով գրվի:

Մեկը դեռ չլսած Գվիտոնի խոսքերը, տաքացած վրա յե տալիս. —

— Մալս իմացի, նոր մսամթերք արա, յես խո հակառ շեմ կոնդրախտացուն:

— Ես վոնց ա մեր գեղացու բանը, — դանդաղորեն ասում է մի տարիքոտ գյուղացի, — վոնց վոր

ուսան ա ասում. չես ուզիվիլյար եմ ընում, ունի յեւ կասա չունենմ, չունի յեւ կասա չունենմ:

— Պետք ա հմենովս եւ գրվենք, ոգնենք իշխանությանը, վոր ենի յեւ մեր գործերը լավ հուշնի մեջ դնա, — ավելացնում ե մի այլ գյուղացի:

Ահա ներս ե մտնում վողջ գյուղին ու շրջանին քաջածանոթ Զաքարյա Գալստյանը:

Աչքերը փակել են սև ու մուսյլ ակնոցները, վորոնց տակին մութ ե ու մշուշ:

Կորցրած զուգ բերբերի փոխարեն նա ձեռնափայտի հետ միասին հենվել ե նաև իր հասակավոր վորդու ուսերին:

Ներս ե մտնում խրոխտադեմ ու բողբոջ ձագնով: Վրդովվում ե, վոր իրեն անհանգստացնում են ու գյուղխորհուրդ կանչում:

Սակայն թվ ե նա:

Մինչև խորհրդայնացումը նրա բիրտ խարաղանը շահել ե գյուղում: Մեծ կապալաուս ե վաշխաուս: Նրա բերբերը փայլել են շահագործման ե վաստակի վոսկու փայլով: Ներկայիս նրա մշուշային ու գիշերատես աչքերից՝ վոխի, ատելության ե շահի կաշծեր են փայլատակել:

Խորհրդայնացումից հետո պահպանել ե իր գոյությունը ե գաղտնի բանասերկություններ արել: Ապա կուրացել ե զույգ աչքով: Սակայն ստոր միջոցներով շահույթ ձեռք բերելը նրան հանգիստ չի տվել: Յեվ սկսել ե իր աչքերի պես պղտոր ու խարդախ ողու գաղտնի առևտուրով զբաղվել:

Զաքարյա Գալստյանը:

Նրան գյուղի շերտավորման ցուցակում միջակ

են հաշվում, բայց նրա անտեսության բովանդակությունը կուլակային ե:

Հենված վորդու ուսին ե ձեռնափայտին ներս ե մտնում գյուղխորհուրդ ե վրդովված հարցնում. —

— Ընչի՞ յեք կանչել:

Յերբ պատասխանում են, վոր մասմթերման ե բբղի կոնսրակիսացիային պիտի մասնակցես, նա վրդովված աղաղակում ե, —

— Ընծի տվեք վոր չես ուտեմ, ուր եք տանում, յես իշխանության վորքն եմ:

— Բա վորդի՞քդ, — իշխանում ե մի ընկեր, — Զե՞ վոր նրանք աշխատում են:

— Ընդոց աշխատածի մեջը... (հայհոյում ե)... ընդունք ի՞նչ... (հայհոյում ե) յես ընդոց... (հայհոյում ե):

— Հայրիկ, — միջամտում ե յերեսունին մոտ իր նեցուկ վորդին, — յես ասում եմ մե զագ...

— Մնւս, — սաստում ե, — քեզ խոսք չկա:

— ... Մե զագ գյուղամ գրվենք... — կերկերում ե վորդին:

— Մնւս, — յես քու... (հայհոյում ե)... քեզ խոսք չկա...

— Մե զագ ել չեմ տա... տվեք յես ուտեմ... յես իշխանության վորքն եմ... — աղաղակում ե վողջ գյուղխորհրդով մեկ:

Յերբ վորդին փորձում ե դարձյալ միջամտել, հայրական ապտակը շառահում ե նրա այտերին ե հայհոյանքը փակում նրա վախկոտ բերանը:

Նա վրդովվում ե: Բողբոյում: Հայհոյում: Կույր

բիբերի վահանով պաշտպանում է իր կուլակային տնտեսութիւնը և հեռանում:

Պալքարի ձևեր են:

**

Կենդանի յետ ու զետը բռնել է գյուղխորհրդի գրասենյակը: Լոկեցում առիթ թերթի հնչուկները: Իսկ Գվիտոնը բացատրում, հասկացնում ու գրում է:

**

«Տերտրանց Տիգրանի բառոժում» և այլ պատերի տակ կուլակային փոփոցներն ու թաղբեհի չիչխկոցներն են:

Անձրևը և քամին նրանց հալածում, տուն են քշում:

Բայց նրանց հալածում է սոցիալիզմի կառուցման հարվածային սեմպերի յերկարե մերիկը, վորը նրանց վոչ քե տուն է քեուն, այլ գերեզման, վորպես դասակարգ:

Բ.

Յեզիպտական բուրգի նման՝ Շուշկարա ճերմակ սարի, Աղգաղի, Գյոնդարա և Գեչի սաբերի ստորոտներին փոփել են Սարուխանի «Նոր Կյանք» կուլեկտիվի հողերը

Այնտեղ՝ «Տերտրանց Տիգրանի բառոժում» թաղբեհի չիչխկոց, իսկ աչստեղ տրակտորի առնական աղմուկը բռնել է շրջապատը: Այնտեղ՝ մաշված շրթթունքներից գարշելի զրպարտանք ու ստեր են մաղփում, իսկ այստեղ՝ շարքացանը գտված հատիկներ է մաղում հողի հաստ ու սե շուրթերում: Այնտեղ՝ գաղամութիւն, տենդ ու մահու ջղաձգում, այստեղ՝ աշ-

խատանքային բայլելիկյան խանդավառութիւն, յերիտասարդութեան ու վոգեկորութեան արշավ, կյանք ու հաղթանակ:

Հարվածային թափով կոլտնտեսականները մենակ չեն սևացնում են իրենց արտերը:

Ահա գյուղի աշխատավոր տնտեսութիւնները մենձ վոգեկորութեամբ, ոգնութեան են յեկել կոլտնտեսականներին: Այս առավոտյան 26 անհատական արնտեսութիւնների գութաններ ակոսել սկսեցին «Նոր Կյանքի» սևահողը:

— Մեր մենձ ախպորը մե քիչձ քյոմագ անենք, Ինչ կլինի վոր,—ասում են նրանք:

Սի քանի որվա բերացնում անհասական աշխատավոր սնեստուքյունների 65 գուրան վարել է կոլեկտիվի հողերը: Գյուղացիները վորոշել են այդ քիվը հարյուրի հասցնել:

Այդ նույն գյուղացիները վորոշել են մայիս ամիսը դարձնել պալքարի, բեկման և պլանների կատարման մարտական ամիս: Նոր թափ հաղորդել կուլեկտիվ շարժմանը: Կատարել և գերակատարել դարնանացանի և կոնտրակտացիայի բոլոր պլանները: Բուխիտի տակ տունել հարևան Գյուղաջուղ և Փաշաքենդ գյուղերը ու սոցիալիստական մրցման հրավիրել Նոր-Բայազետին:

Յեվ կանեն:

Իրա համար ել Գվիտոնը գիշեր-ցերեկ քիթը թաղել է կոնտրակտացիայի ցուցակներում, գրա համար ել գյուղխորհրդի նախագահ ընկեր Սաչատուրը միշտ վազվզում է, հանգիստ չունի: Կոլխոզի նախագահ ընկեր Ավոյանը մի վոտքը սհահողի ակոսնե-

բումն ե, մյուսը շրջանում: Իսկ կոմբլիջի քարտուղար ընկեր Հալրապետը գլուղխորհրդից պոկ չի գալիս և շարժման մեջ ե դրել կուսակցական վողջ ակտիվը:

Պայքար ե:

Համառ ու վճռական:

Դ.

Գյուղացիները խնդրում են զեկուցել միջազգային դրուժյան, անգլիական իմպերիալիզմի և դաշնակցության ինտերվենցիոնիստական նոր դավերի մասին ու լսում են մեծ ուշադրությամբ:

Լավ են ճանաչում իրենց նախկին «բարեկամներին», նրանց մտրակները տեղերը դեռ մինչև հիմա յեղ տղզում են, նրանց պարգևած վերքերի սպին աշխատավորական ամեն մի մարմնի վրա դեռ մնում ե:

Իրա համար ե, վոր զեկուցումից հետո, բորբոքվում ե աշխատավոր գլուղացին: Մոտում են իրար հետեից, տաքացած ու վրդովմունքով:

— Եդ դաշնակ բեզերն ու Անգլեն,—ասում ե Կարապետ Նիկողոսյանը,—հմի ելի ուզում են, վոր մեր աշխատանքները խանգարեն, համա մենք ընդու փոխարեն, արեք ավելի ուժ տանք մեր կոլխոզին, վոր ընդոնց դեմը լավ կուվենք:

Մոտում ե Գուլարը:

— Եդ Անգլեն են եր, վոր տանուլթ թվին եկավ և դաշնակի խետը մեր ունեցած-չունեցածը տարավ ու դրա տված նեղությունը հլա մինչի հմի յեղ քաշում ենք:

Գուլարին շարունակում ե ընկեր Նիկողան:

— Մեզ հայտնի չա,—ասում ե նա,—թե ինչպեո

Անգլեն միշտ ել հային, թուրքին, քրդին և ուրիշ աղբալին նացիային միշտ ել իրար ա խառնել, իրար խետ կովացրել, վոր հինքը տկամնց իրա բանը տեսնի: Հմի յեղ դա ուզում ա դաշնակի ու քրդի շրխերի միջոցով մեր աշխատանքը խանգարա: Թող կորչի, որինակի համար իմպերիալիզմը, վորոնք կաղուժներ են փնտում:

— Ինչո՞ւ որինակի համար,—տաքացած տեղից բացականչում ե մի կոմյերիտական:

Նիկողան նստում ե նրա բացականչությունն անպատասխան թողնելով:

Բայց ավելի վողեորիչ և հետաքրքրական ե կոլխոզնիկ Սարգիս Չիչոյանի ձուռը:

— Ընկերներ,—ասում ե նա,—մեր իշխանությունն ունի յերկու ճանապարհ, մեկը՝ դա են ա, վորը փոս ու անդուղք ա, վորը փորած ա կուլակի խմար, վորին վոր ըդտեղ ել պտի թաղենք, են մեկն ել՝ զաթի, հմենուա ել պարզ ա, վոր մեր կոլեկտիվի ճանապարհն ա, վորտեղ ելեքտրական լույսերը վառել են և սալոններն ել յերգում են: Յեա խերու չելի իմանում ես կոլխոզի ճանապարհը, համա հմի եկա եդ ճանապարհով և խոսք եմ տալիս, վոր հմեն ընձի նըմաններն ել զան եդ ճանապարհով:

— Ապրի՛ Սարգիսը:

— Ապրի՛ Սարգիսը,—բացականչեցին տեղերից:

— Ուտում,—վողեորված բացականչեց Սարգիսը: Յա, տո ընչի մե ուտա չեք գոռում:

Մափերն ու ովացիան նստեցրին նրան:

* * *

Աշխատավոր գյուղացիները գործնական ազատակով են պատասխանում դաշնակ ֆաշիստներին:

Նրանք ժողովին ներկայացրել են հետևյալ գրութունը.—

«Սարուխանի «Նոր կյանք» կոլխոզի վարչությանը
ԴԻՄՈՒՄ

Ի պատասխան դառնակ Ֆաշիստների, բուրդ բեկերի յեվ ինպերիալիստների կողմից Խորհրդային Միության յեվ Անդրկովկասի դեմ ինստրվեցիա պատաստելուն, մենք ներհանիւցյալ չփախուք յեվ միջակ ցնսեաւթյուններս խնդրում ենք մեզ ընդունել կոլխոզի շարքերը; ավելի ամրացնելու համար գյուղի սոցիալիստական վերակառուցման Ֆրոնտը յեվ արագացնելու համասարած կոլեկտիվացման հիման վրա կուլտուրյուն վարպես դասակարգ վերացնելու գործը:

1. ՍՈՒՐԵՆ ՎՈՇԻԿՑԱՆ
2. ԿՍՐԱՊԵՏ ՄԵԼԻՔՈՆՑԱՆ
3. ԱԼԵԲՍԱՆ ԽԼՈՑԱՆ
4. ԶՈՀՐԱՔ ՄԱՆԻԶՍՐՅԱՆ
5. ԾԱՂԻԿ ՊՊՈՑԱՆ
6. ԴԵՐԵՆԻԿ ՎԱՐԴԱՆՑԱՆ
7. ԱՐՇԱՂՈՒՅՍ ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ
8. ՍՈՒՐԵՆ ԽՆԿՈՑԱՆ
9. ԱՆՈՒՇ ԳՍՊՈՑԱՆ
10. ԱՐՇԱՄ ԴԱՐԻԻՆՑԱՆ»:

Ծափահարութիւնները ծածկում են ստորագրութիւնները և ընկեր Հայրապետը խոսք է խնդրում:

— Մեր միջակ և չքավոր գյուղացին այսօր տասը քիմուս ա տվել կոլխոզ մտնելու, վորով նա մի մեծ ապտակ ա հասցնում մեր դասակարգային թշնամուն՝ կուլակին ու դաշնակին:

Այդ Սարուխանի աշխատավոր գյուղացիները, հետեւելով առաջավոր բանվորներին որինակին, պահանջում են պրոլետարական պետութիւննից, ի պատասխան դասակարգային թշնամու վրտնձգութիւններին, ըաց թողնել «հնգամյակի չերրորդ, վճուական տարվա» փոխառութիւն:

Իսկ կենտկոմի քարտուղար ընկեր Խանջյանին գրած ռապորտում, սարուխանցիներն ի միջի այլոց հայտարարում են.—

«Սարուխանի աշխատավոր գյուղացիներն ու կոլխոզնիկները խոսք են տալիս կոմունիստական կուսակցության առաջին իսկ կոչին, դուրս գալ պատաստելու մեր սոցիալիստական հայրենիքի սահմանները: ԱՅԴ ԿՈԶԻՆ ՄԵՆԻՔ ԿՊՍԱՍԽԱՆԵՆԻՔ ՄԵՐ ՄԱՆԳԱՂՆԵՐԸ ՀՐԱՑԱՆԻ ՓՈՒՍԵԼՈՎ, ՇԱՐԻՑԱՆՆԵՐԸ՝ ԳՆԴԱՅԻՐԻ ՅԵՎ ՏՐԱԿՏՈՐՆԵՐԸ՝ ԹՆԴԱՆՈՒԻ: Իսկ մինչ այդ, մենք խոսք ենք տալիս Հայաստանի կոմունիստական կուսակցության Լեւոնիյան կենտկոմին՝ լինել ԱՎԵԼԻ ԶԳԱՍ, ԱՎԵԼԻ ԱԶԱԼՈՒՅԸ, դասակարգային բեւաճու՝ կուլակի, դառնակի յեվ նրանց ազնիս՝ կանդատեվականների ու ամեն ճեսակ վնասարարների հակախորհրդային ամեն մի վտանգութիւնն իր բնում խեղդելու»:

Նրանք այդ կանեն: ԿՈՄՈՒՆԻՍՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՀՄՈՒՏ ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹՅԱՄԲ, ԿԱՆԵՆ ՔՐՏԻՆՔՈՎ, ԱՐՅԱՄԲ, ՀԱՂԹՈՒԹՅԱՄԲ:

Գ.

Բացվում է գարնան բալլընիկյան աշխատանքների, մարտական գրոհների, պայծառ ու շողողուն առավոտը:

1931 թ. 14 հունիսի, Սարուխան

ՊԱՅԻՍՐԻ ՈՒ ՀԱՂԹԱՆԱԿԻ ԶՈՐԱՏԵՍԸ

Ա.

Բացվում է մայիսմեկյան առավոտը: Կապույտ Շողողուն:

Պիոներական ութմեկ թմբուկն առաջնորդում է սոցիալիզմի կրտսեր զինվորների գնդերը: Յեվ նրանք նման են մայիսմեկյան այս առավոտին, վորը ջինջ է ու պայծառ:

Նրանք ընթանում են Արուսյան պողոտայով: Իսկ պողոտայի յերկու ավերին զուգընթաց գնում են յերիտասարդ ծառերի շարքերը:

Այդ ծառերը:

Նրանք անկվեցին յերբ դաշնակցական պետականության բորբոսն ու աղբը մենք մաքրեցինք այդ պողոտայից, յերբ կիսադիակնացած մարմինները կյանք ստացան և ազատեցին պողոտան ու մայթերը: Յերբ զընդաց բալլընիկյան շինարարության առաջին բանը հոգում և մուրձերը տաշեցին մայթերի սալաբլները:

Ծառերի հետ կյանք առավ և քալից Արուսյանով պիոներական առաջին զորագունդը: Պատկոմությունը, Պիոներիայի առաջին սերունդը Հայաստանում:

Յեվ աճեց:

Այդ ծառերի սերնդակից պիոներական գնդերն այժմ սոցիալիզմի կառուցմանը նվիրված մարտիկներ

են գործարանում, կոլխոզում, սովխոզում, կուլտուրայի ֆրոնտում: Յեւ ջանի սերունդներ:

Մտներն աճում ու ամրանում են:

*
*
*

Մայիսի 1-ին Կապուլտ: Յնժալի:

Պիոներական մարտական գործաշունչները: Բոլոր փողոցներով ալիքվող մարդկային հուժկու հեղեղը: Կարմիր դրոշակների ծածանումը: Աշխատանքի, հաղթության ու սպասի վեհագույն չերածշառության փորձաքննությունը՝ բոլոր նստաններով և բոլոր գործիքներով:

Բ.

Յերևանի քաղաքային ժամացույցը: Հի՛ն ե:

Նրա գմբեթածն տանիքի ներքո պարոն Շահաթունի ղեբրասանի «կանցելյարն» էր: Յերևանի կոմենդատուրան:

Իսկ պարոն Շահաթունին վաչելչակազմ էր: Մաուզեր: Մարակ: Զրնգան սապոգներ: Բուխարա փափախ: Նա զբաղվում էր փափուկ սեռով և «հեղափոխություն»: Նաև հյուրեր էր ընդունում «մայրաքաղաքում»: Դերմանական գնդապետներ: Դենիկիչյան պատգամավորներ: Տաճկական զարիքներ ու փառասներ: «Հոգուս հայրենյաց»:

Կանանց հետ սիրով էր Շոյելով, լիզելով «Հեղափոխություն» զբաղվում էր և մարակը շահում էր բալլեթիկյան մարտիկների թիկունքով, դաշնակցական առեւտրեթյունն ու վոխը հորվում էր մաքուր սափրած ուսուցիչ մինչև սապոգների զանգուլակները: Իսկ լեբբ հյուրերին էր բնորոշում, բժնում էր մինչև նրանց կո-

շիկներին փոշին ու մաքուր սափրած ուսուցիչներին քթին:

Թշվառական:

Գ.

Քաղաքային ժամացույցը: Հի՛ն ե:

Նրա դիմացը, պարոն Շահաթունու կոմենդատուրայի առաջ, հանդես էր: Մայիսի 28-ի մեծարումը: Պարոն Համո Ուանջանյան-վարչապետը ծղրտում էր անոգնական ու լղրճուկ: Փառաբանում յուսուցիչը, մաուզերը, «միացյալն» ու «անկախը», «ծովից-ծովը», մահը, սովը: Պարլամենտի նախագահ «հայր Արրահամը», առանց ամաչելու էր ճերմկած մազերից, կարճիկ մատը դեպի Մասիսը թափ տալով, պետության սովահար ու արնաքամ հպատակներին վոզեկոչում էր դեպի... «ավետաց չեղիկը»: Իսկ «ամենայն հայոց» գառամյալը, Դեվորգ V-ը, «սրբողան» շուրջառի փեշերը վեղարավորների ձեռքը տված, ինքը՝ դաշնակցության արյունոտ քղամիդի փեշերից կառչած, որնունում ու տնորինում էր մահու հանգեսը:

Ահա ալդ նույն հրապարակը, պարոն Շահաթունի, ճեր կոմենդատուրայի առաջ և Նալբանդյան փողոցի ընթացքով, մայիսի 1-ին Կապուլտի առաջ, մեր կարմիր զորքը հեղափոխական չերտում տվեց: Պրոլետարական հայրենիքի, սոցիալիզմի կառուցման կորովի մարտիկները խոսացան, կրակելու պատրաստի վիճակում, և չուրաքանչյուրը նրանցից, հատու ու վճռական, գիտակցությունը ու կամքով ապացուցեց:

«Յես պարսամուրվում եմ բուսվորական յեվ գյու-

զացիական կառավարության առ աջին իսկ կոչին դուրս գալ պաշտպանելու սոցիալիստական խոր-, հրդ. հանրապետությունների միությունը ամեն սե- սակ վճանգներից յեվ նրա բոլոր բեմախիների վո- քընձգություններից. ինչպես յեվ Սոցիալիստական հարհրդային Միության ժողովուրդների յեղբայրու- րյան յեվ սոցիալիզմի գործի համար մղած պայ- քարում չխնայել իմ ուժերը յեվ նույնիսկ կյանքը: Իսկ այդ նշանակում ե, վոր չեթե կապիտալիս- տական աշխարհը, սեփական կործանման ահից պա- դազած ֆաշիզմն ու սոցիալ-ֆաշիզմը փորձեն վիժե- ցնել սոցիալիզմի կառուցման ընթացքը մեր չերկրում, ապա սվինավոր պրոլետարները, — կամքի ու կորո- վի, հեղափոխական յերզման, կարմիր դրոշակավոր այս զորաբանակը կըջախջախի ամեն մի վտանձու- թյուն՝ ուղղված սոցիալիստական հայրենիքի դեմ: Իսկ դուք, պարոն Շահխաթունի, պարոն Կառնակցու- թյուն, վոր ձեր քոտոս էլը իրանած ֆաշիզմի քար- վանին, պատրաստվում եք այդ որվանը՝ ձեր մաշված վողնաշարով քաշելու ինտերվենցիայի արյունոտ սայ- լը, ապա իմացած չեղեք վոր այդ որը պրոլե- տարական այս սվինները կցրեն նաև ձեր վողնաշարն ու գանգը:

— Համեցեք, անուշ արեք:
Պրոլետարական յերգումը յերգում ե:

Գ.

Արովյանով իջնում ե կարմիր բանակի զորա- սյունը: (Մեր դաշնակցության տրեխավոր ու տրե- իսագուրկ զորախուժանը):

կարմիր մարտիկները: Հալ, թուրք, քուրդ, ուսու, պրոլետարիատի ինտերնացիոնալ զորաբանակը: Հե- տիտան, հաղթական քայլերով, կորովոտ, պայծառ նայվածքներով և համաշխարհային պայծառ հեռանկա- րով: Յեվ հեծյալ:

Հրամանատարի մարտական կոչին՝ ձերն արշա- վում են փոթորկաբաշ ու քառասմբակ, պրոլետարա- կան բանակի հաղթական սլացքի վեհությամբ լըց- նելով շրջապատը, դարձնելով վիթխարի:

Մարակների տարերային սլացքով խոչանում են «պրոլետարները ձիու վրա»: Արշավում են բալլեպիկյան թնդանոթները մարտական:

**

Մի պահ հեռո, հաջորդում են մկանների հար- վածայինները.— պրոլետարական ֆիզկուլտուրայի զինվորները:

Անցնում են հրանք հաղթամարմին ու ամրա- մկան:

Սոցիալիզմի կառուցման մարտում՝ պետք ե մը- կան ու կամք: Պրոլետարներ, ամրացնեն մե մկաննե- րը, մաքեն մե բոճերը, արյան յուրամանչյուր գեղիկը դնեն ի սպաս կառուցման ու հաղթանակի:

**

Արովյանով ահա իջնում ե կառուցող բանակը: Սոցիալիզմի կերտման ճակատամարտի պանծա- լի զինվորները, հերոս հարվածայինները, մարտնչող ենաուղիստները:

Նրանք կյանք ու մարմին են տալիս լեն ի ն.

գործին, նրանք տասը տարվա ընթացքում կարում են մի դարի ճանապարհ: նրանք մարանչում են տարերքի դեմ: Յերկրաշարժի, ավերի, աղետի դեմ: նրանք դեկավարում ու առաջ են մղում սոցիալիզմի վիթխարի լուսնոտիվը:

Նրանց դեկավարում է բայբեվիկների պողպատե կուսակցությունը:

Նրանք գիտեն վոր — «չկա վաչ մի բերդ, վոր չգրավեն բայբեվիկները»: նրանք գիտեն վոր — «աեսխասանքը դառնում է պասվի յեվ փառքի գործ»:

Այսօր նրանց գործայունները մարտունակ են նույնեան, վորքան նմույզների վրա սլացող գորաբանակը, այսօր նրանց կապաբլուզ ցույցը վաղվա աշխատանքային մարտի նախերգանքն է: Այսօր նրանց դրոշակների ու պլակատների վրայով պայծառ ապագան է փայլում, վոր վաղը նրանք կհրսում են գործառանում մկանով, կամֆով, տկուն յեվ աներեր:

Անցնում են հարվածայինները:

Մուզիկան նսեմանում է նրանց շարքերում տիրող խանդավառության առաջ: Յեվ քայլում են նրանք խրոխտ ու հաղթական:

Վաղը՝ մայիսի կյան այս տանական խնդությունը կվերածվի աշխատանքային անկախության խանդավառության, բայբեվիկյան անընկեր սեմայերի, հարվածայնության նոր ու վիթխարի վերաբեր, արտաբանական վնասական մեծամարտի յեվ սոցիալիզմի պանծայի դրոշակը կփողփողի փառֆով հեղրություն:

— ՍՍ. ՅԵ ՎԵՐՁԻՆ՝

1931 թ. 1 մայիսի

Ց Ա Ն Կ

1

1. Ազետը	62
2. Պիտներական առավոտը, սովետական արտերը, Գյառնին և կոմունարների քարածայրը	3
3. Նամակ Ոստին Չեմբերլենին	9
4. Ղուլի արեղայի դամբանաքարի շուրջը	16
5. Գորկու հետ	23
6. Չորագետը	30
7. Կովկասյան լեռների ու վիչկանների աշխարհում	35
	41

2

8. Լենինի քաղաքում	70
9. Հարվածային դեպո	74
10. Հատիկի լերդը	81
11. Վոսկուն հատիկների ու արծաթյա գանգուրների մասին	97
12. Մարտիկների պղնձի Ֆրոնտում	
13. Թող բոլորն իմանան «նոր կյանքի» հերոս հարվածայինների մասին	129
14. Մաշուխանի խոսքը	134
15. Պաշարի ու հաղթանակի զորատեսք	145

ՆԿԱՏՎԱԾ ԿԱՐԵՎՈՐ ՎՐԻՊՈՒԿՆԵՐ

Կարգալուց առաջ խնդրվում է ուղղել նկատված
նեճեվյալ կարեւոր վրիպակները.—

Չ.	Տող վերև.	Տող ներքև.	Տպված է	Պետք է լինի
7	3	—	վողջակիզում	վողջակիզվում
7	—	12	է մի թախտի	է թախտի
18	—	12	աշխարհիս	աշխարհին
28	5	—	Աստվածածնի համար	Աստվածածնի համբ
31	11	—	սարսեցող	սարսեցնող
51	—	11	հուղմնակոծ	հուղմնակոծ
37	7	—	նոր յեկող	նոր յեկած
49	—	16	վրձինակա-	վրձինանրկա-
52	—	1	ծակել է	ծակել են
52	—	7	կոնակատարները	լեռնակատարները
64	—	14	ձոճնակային	ձոճնակային
71	—	15	Ուրբէ առասպել	Ուրբէ «առասպել»
71	—	15	Նոր առասպել	Նոր «առասպել»
74	—	2	Գնում են	Գնում ենք
75	7	—	կոլխոզդաշուում:	կոլխոզի դաշտում:
76	2	—	Իվանկո	Իվանկենկո
76	9	—	Իվանենկո	Իվանենկո
77	1	—	վերանորոգում	վերանորոգման
77	—	3	վերանորոգումը:	վերանորոգմանը:
84	8	—	բերի	բերի
85	—	1	կոլխոզնիկի	կոլխոզնիկին
89	11	—	Նախկալամալի	Նախկալամալի
96	1	—	կոսկեգոծի	կոսկեգոծվի
105	—	16	պատուել	պատուել
107	10	—	հասկնչական	հասկանչական
111	—	6	Դեմք	Դեմքը
115	—	10	նրան	նրան
116	10	—	ու թափող...	ու թափով...
116	—	15	նոր են փոխվում	նոր են կոփվում
117	—	6	Աշխատանքայի	Աշխատանքային
118	—	4	դա Շահի	Դա Ռիզա շահի
119	2	—	եկզիմպլյարները	եկզիմպլյարները
121	5	—	այցել են	այցել ենք
122	10	—	Չորում	Չորը
125	10	—	գնում եք	գնում էք
126	2	—	քափվող անձրեք	քամվող անձրեք
135	14	—	կանդրախտային	կանդրախտացին
144	—	1	14 հունիսի,	14 մայիսի,

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0328299

ԳԻՆԸ 504.

17.754

1937. 404

АЛАЗАН
НА ПОДЪЕМЕ
ГИЗ ССР-АРМЕНИИ
ЭРИВАНЬ

1

9

3

1